

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSTANBUL FİNANS MERKEZİNİN
ULUSLARARASI BİR KARŞILAŞTIRMASI**

İBRAHİM ENES ÖZKAN
2501120397

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AHMET KALA

İSTANBUL 2015

Y Ü K S E K L İ S A N S
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **İbrahim Enes ÖZKAN**

Numarası : **2501120397**

Anabilim/Bilim Dalı : **İstanbul Araştırmaları**

Tez Savunma Tarihi : **17.08.2015**

Danışman : **Prof.Dr.Ahmet KALA**

Tez Savunma Saati : **11:00'da**

Tez Başlığı : **İstanbul Finans Merkezinin Uluslararası Bir Karşılaştırması**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.AHMET KALA		Kabul
PROF.DR.MURAT ÇOKGEZEN		Kabul.
YRD.DOÇ.DR.KADİR YILDIRIM		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
YRD.DOÇ.DR.ŞEVKET KAMİL AKAR		
YRD.DOÇ.DR.KENAN DEMİR		

ÖZ

İSTANBUL FİNANS MERKEZİNİN ULUSLARARASI BİR KARŞILAŞTIRMASI

İBRAHİM ENES ÖZKAN

2501120397

İstanbul'a kurulması planlanan finans merkezinin için tarihsel ve güncel bir değerlendirmesini konu edinen bu çalışmada, İstanbul'un finansal anlamda tarihi arka planı incelenmiştir. Buna ek olarak, günümüzün en önemli finans merkezi olan Londra ve yeni kurulmasına rağmen Orta Doğu finans piyasasına hareket getiren Dubai uygulamaları İstanbul'a örnek olması bakımından analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda, İstanbul'un bir finans merkezi olması için gerekli tarihi birikimi, ticaret ve sanayi kapasitesi olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, Londra ve Dubai örneklerinden yola çıkılarak yapılan analizde şehrin halen hukuki, iktisadi ve fiziki yetersizlikleri olduğu görülmüştür. Bu konularda İstanbul'a öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul finans merkezi, Londra finans merkezi, Dubai finans merkezi, İstanbul finans tarihi.

ABSTRACT

AN INTERNATIONAL COMPARISON OF ISTANBUL FINANCIAL CENTER

İBRAHİM ENES ÖZKAN

2501120397

In this study, which mentions planned Istanbul finance center's historical and current evaluation, Istanbul's financial history's background is analysed. In addition, today's most important financial center London and newly established Dubai's practices that bring heat to the Middle East finance market, were analysed to serve as models to Istanbul.

In conclusion, it was determined that Istanbul has the necessary historical conglomerations, commercial and industrial capacities to be a financial center. In spite of that, in the analyses which was made based on London and Dubai examples, the city's legal, financial and physical properties were determined to be insufficient. In the last part, some proposals were brought forward for Istanbul about these matters.

Keywords: Istanbul financial center, London financial center, Dubai financial center, Istanbul financial history.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada İstanbul'un ulusal anlamda bir finans merkezi olmayı aşarak önce bölgesel nihayetinde küresel bir finans merkezi olabilmesi için güncel örneklerden yararlanılarak öneriler getirilmiştir. Ayrıca tarihsel anlamda İstanbul'un sınai, ticari ve finansal tarihi incelenerek, şehrin finans merkezi olma yolunda tarihsel arka planından da yararlanması gerektiği vurgulanmıştır. Yapılan analizler birincil ve ikincil veriler kullanılarak desteklenmiştir. Özellikle finansın küreselleşmesi süreci vurgulanarak İstanbul'un bu aşamada yapması gerekenler, güncel örneklerle karşılaştırma yoluyla, ortaya konulmuştur.

Çalışmamı hazırlarken birçok kişinin görüşlerinden istifade ettim. Başta tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet Kala'nın destekleyici ve yönlendirici çabaları olmasa bu çalışma sonuca ulaşamazdı. Bu süreçte bana desteğini sonuna kadar gösteren Prof. Dr. Ahmet Kala'ya teşekkür ediyorum. Bunun yanı sıra, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Kadir Yıldırım'ın samimi çabaları için minnettarım, kendisinin müdahaleleri ve yardımları benim için her zaman değerli olacaktır. Ayrıca, değerli vaktini bana ayırmak konusunda asla tereddüt etmeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Şevket Kamil Akar'a da müteşekkirim. Diğer yandan, çalışmam sırasında benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli meslektaşlarım İlker Aykut ve Melikşah Kaçar'a da teşekkürü borç bilirim. Tüm bunların yanında, bana inanan müstakbel eşim Hande Özüak'a ne kadar teşekkür etsem az olacaktır. Çalışmam sırasında benden desteklerini esirgemeyen ihmal ettiğim, başta annem olmak üzere, tüm ailemin ve dostlarımin sabrı için şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

FİNANS KAVRAMI VE FİNANS MERKEZİ TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE ŞARTLARI

1.1. FİNANSAL SİSTEM.....	3
1.2. FİNANSAL PİYASALAR.....	6
1.3. FİNANSAL SİSTEMİN EKONOMİDEKİ YERİ	9
1.4. FİNANS MERKEZİ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	11
1.5. FİNANS MERKEZİ SINIFLANDIRILMASI	15
1.6. FİNANS MERKEZİ AVANTAJLARI VE RİSKLERİ	20
1.7. ULUSLARASI LAŞMA YÖNÜNDEN FİNANS	23
1.7.1. Uluslararası Sermaye Hareketleri	23
1.7.2. Uluslararası Finansal Piyasalar.....	23
1.7.3. Uluslararası Para Piyasaları	24
1.7.4. Uluslararası Sermaye Piyasaları	25
1.7.5. Uluslararası Türev Piyasalar (Vadeli İşlem Piyasaları).....	25

2. BÖLÜM

TARİHİ AÇIDAN ÖNDE GELEN FİNANSAL MERKEZLER VE İSTANBUL

2.1. TARİHİ AÇIDAN ÖNDE GELEN FİNANS MERKEZLERİ	27
2.1.1. Londra	27
2.1.2. Paris.....	36

2.1.3. İtalya	36
2.1.4. New York	38
2.1.5. Hong Kong	44
2.1.6. Amsterdam	47
2.1.7. Frankfurt	50
2.2. İSTANBUL'UN FİNANSAL TARİHİNE BİR BAKIŞ	52
2.2.1. Tarih Boyunca İstanbul'da Ticaret Ve Sanayi	54
2.2.1.1. Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Sanayi	54
2.2.1.1.1. Devlet Sektörü	59
2.2.1.1.2. Özel Sektör	62
2.2.1.2. Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Ticaret	65
2.2.1.3. Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Finans	73
2.2.1.3.1. Para Piyasası	74
2.2.1.3.2. Finansal Aracılar	77
3.BÖLÜM	
LONDRA VE DUBAİ FİNANS MERKEZLERİ VE İSTANBUL	
3.1. İSTANBUL ULUSLARARASI FİNANS MERKEZİ STRATEJİ VE EYLEM PLANI DEĞERLENDİRMESİ	89
3.2. DUBAİ	92
3.2.1. Şehre İlişkin Genel Bilgiler	92
3.2.2. Şehrin Ekonomik Yapısı	94
3.2.3. Finansal Hizmetler Sektörü	98
3.2.3.1. Sektörel Yapı	99
3.2.3.2. Finansal Kümelenme Formu	103
3.3. LONDRA	106
3.3.1. Şehre İlişkin Genel Bilgiler	107
3.3.2. Şehrin Ekonomik Yapısı	108
3.3.3. Finansal Hizmetler Sektörü	110
3.3.3.1. Sektörel Yapı	110
3.3.3.2. Finansal Kümelenme Formu	116
SONUÇ VE ÖNERİLER	121
KAYNAKÇA	125

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: FİNANSAL ARACI KURUMLAR	7
TABLO 2: FİNANS MERKEZLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	15
TABLO 3: MONTES'İN SINIFLANDIRMASI	20
TABLO 4: FİNANSAL HİZMETLER SEKTÖRÜNE YÖNELİK 2002-2005 DÖNEMİNDE YAPILAN DÜZENLEMELER	34
TABLO 5: İSTANBUL-GALATA VE İZMİR LİMANLARINDAN YAPILAN İTHALAT VE İHRACATIN TOPLAM İTHALAT VE İHRACATTAKİ YERİ (1894-1913) (KURUŞ)	69
TABLO 6: ŞARK TİCARET YILLIKLARINA GÖRE İSTANBUL'DA İKTİSADİ FAALİYETLER, MESLEKLER VE ORGANİZASYONLAR (1868-1909)	71
TABLO 7: DUBAİ'DE ALT SEKTÖRLERİN SABİT FİYATLARLA GSYH'DEKİ PAYLARI (%)	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: FİNANSAL SİSTEM VE FON AKIŞI	4
ŞEKİL 2: FİNANS MERKEZLERİNİN SINIFLANDIRILMASI.....	17
ŞEKİL 3: DUBAİ SEKTÖREL GÜÇLER VE GELECEK BEKLENTİLERİ	96
ŞEKİL 4: DUBAİ ULUSLARARASI FİNANS MERKEZİ ÖRGÜTSEL YAPISI	106
ŞEKİL 5: LONDRA KENT YÖNETİMİ ŞEMASI.	107

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	:	Aynı eser
A.g.e.	:	Adı geçen eser
ABD	:	Ana Bilim Dalı
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DFIC	:	Dubai International Financial Center
Ed.	:	Editör
İFM	:	İstanbul Finans Merkezi
NYC	:	New York City
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
UFM	:	Uluslararası Finans Merkezi
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
Vol.	:	Volume

GİRİŞ

2009 yılında Yüksek Planlama Kurulu'nca Devlet Planlama Teşkilatı'na hazırlatılan İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Strateji Belgesi'nde İstanbul'un öncelikle bölgesel, sonrasında ise küresel bir finans merkezi yapılması amaçlandığı belirtilmiştir. Hazırlanan strateji belgesinde küresel finansal krizin ardından yeni finansal merkezler için arayışın başlayacağı öngörülmüştür. İstanbul'un bu arayışların adresi olması için rekabetçi bir yapı kazanabilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Finans piyasasında rekabetçiliğin hedeflendiği Plan güncellemeler geçirmiş olsa da esası hep aynı kalmıştır. İstanbul'un finans merkezi olması için yapması gereken en temel şey rekabetçiliğin artırılmasıdır. Bunun sağlanabilmesi için finans piyasasının uluslararası ölçekte değerlendirilmeye ihtiyacı vardır. Bu değerlendirme yapılırken, kamuoyunda sıkça yapılan bir hata olarak, sadece fiziki şartların değil, hukuki ve iktisadi koşulların da değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Finans piyasası yapısı itibariyle oldukça çabuk değişen ve gelişen bir piyasadır. Bu nedenle hukuki anlaşmazlıkların çözümü için benimsenen yol finans şirketlerinin yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle en başta yapılması gereken şey hukuki düzenlemelerin hayata geçirilmesidir. Bunun yanı sıra, daha geniş bir enstrüman ağının yer aldığı, daha derin bir finansal piyasa yaratmak için akademik ve pratik anlamda finansçıların yetiştirilmesi ve bu tarz finans profesyonellerinin İstanbul'a çekilmesi en az hukuki altyapı kadar önemli bir konudur.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci kısmında finans ve finans merkezi kavramları üzerinde durulacaktır. Finans merkezi kavramını tam olarak kavrayabilmek için finansal sistemin işleyişi de yine ilk bölümün konusu olacaktır. Bu bölümde finans merkezlerinin sınıflandırması, bir şehrin finans merkezi konumuna gelebilmesi için gerekli olan özellikler, finans merkezi olmanın avantajları ve riskleri uluslararası kaynaklar ışığında incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde tarihin bir döneminde finans merkezi olmuş ve bugünkü finans piyasasının oluşumunda önemli roller oynamış olan kentler incelenecektir. Bu bölümde, halen dünyanın en önemli ve model finans merkezi olan Londra, Avrupa'nın önemli finans merkezlerinden biri olan Paris, bir dönemin en önemli kredi ve mevduat kuruluşlarının içinde barındıran İtalya coğrafyası, Dünyanın şu an en geniş işlem hacmine sahip olan ve piyasaları domine eden New York, Uzak Doğu finans piyasaları denince akla gelen ve Londra'dan sonra İngiliz tarzı finansal sistemin en güçlü kalelerinden Hong Kong, tarihsel anlamda uluslararası ticareti bir dönem oldukça verimli kullanan Amsterdam ve Almanya'nın hali hazırdaki finans merkezi olarak öne çıkan Frankfurt incelenmiştir. Sayılan bu finans merkezleri şu anki güçlerinden ve derinliklerinden bağımsız olarak finans tarihi ve finans merkezi kavramının oluşmasındaki rolleri nedeniyle bu çalışmanın konusu olmuşlardır.

Yine bu bölümde, bugün küresel finans merkezi olma yönünde adımlar atan İstanbul incelenmiştir. Yukarıda anılan kentler incelendiğinde bir şehrin finans merkezi olabilmesi için en önemli konunun orada yaratılan mal ve hizmet hacminin genişliğinin önemli olduğu görülmüştür. Bu nedenle İstanbul, tarihi bir perspektifle, sınai, ticari ve iktisadi anlamda masaya yatırılmıştır. Bu sayede şehrin finans merkezi olma potansiyelinin tarihi olarak güçlü temelleri olduğu görülmüştür.

Çalışmanın üçüncü ve son kısmında ise Londra ve Dubai finans merkezleri İstanbul'a örnek olması ve öneriler getirilebilmesi açısından incelemiştir. Birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen, kantitatif ve kalitatif verilerin yoğun olarak kullanıldığı bu bölümde Londra ve Dubai finans merkezlerinin idari, iktisadi, demografik ve finansal yönleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Özellikle Londra'nın birçok yönden İstanbul ile benzeştiği ve İstanbul için en önemli model olduğu görülmüştür. Dubai'nin ise tamamen devlet desteğiyle kurulan bir finans merkezi olmasından dolayı İstanbul'a örnek olabileceği anlaşılmıştır. İstanbul'a kazandırılmasına çalışılan finans merkezinin de merkezi devlet destekli bir proje olduğu düşünülürse bu konunun önemi anlaşılabacaktır.

1. BÖLÜM

FİNANS KAVRAMI VE FİNANS MERKEZİ TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE ŞARTLARI

1.1. Finansal Sistem

Finansal sistem ekonomik birimler arasındaki kaynak akışının sağlıklı bir şekilde ilerlemesi açısından günümüz ekonomilerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Sağlıklı bir finans sistemi kaynakların etkin kullanımına hizmet eder. Bu çerçevede finansal sistem, tasarrufların yatırıma dönüşmesi açısından büyük öneme sahiptir.¹

Finansal sistem en kısa tanımıyla, tasarrufların yatırımlara dönüşümünde fon akışının gerçekleştiği sistemdir. Diğer bir ifade ile finansal sistem, bir ekonomide fon fazlası olan gerçek veya tüzel kişilerin fon arzlarını, yatırımları için fon ihtiyacı olan gerçek veya tüzel kişilere aktarılmasını sağlamaktadır. Bu işlevi ile finansal sistem, geliri harcamalarından fazla olan tasarruf sahiplerinin atıl fonlarını ekonomiye kazandırdığı gibi yeni yatırımlar için fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere de kaynak sağlamaktadır.²

Tasarrufların yatırıma dönüştüğü bu süreçte fon akışı, finansal araçların kullanımı ve finansal kurumların aracılığıyla finansal piyasalarda hukuki ve idari kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu kapsamda finansal sistemde finansal araçlar, finansal kurumlar ve finansal piyasalar olmak üzere üç ana unsur bulunduğu görülmektedir. Finansal araçlar, taraflar arasında fonların el değiştirmesini sağlayan ve taraflara belli bir zorunluluk yükleyen yazılı dokümanlardır. Finansal piyasalar, finansal araçların ticaretinin yapılmasına imkan tanıyan mekanizmalardır. Son olarak finansal kurumlar ise finansal araçları

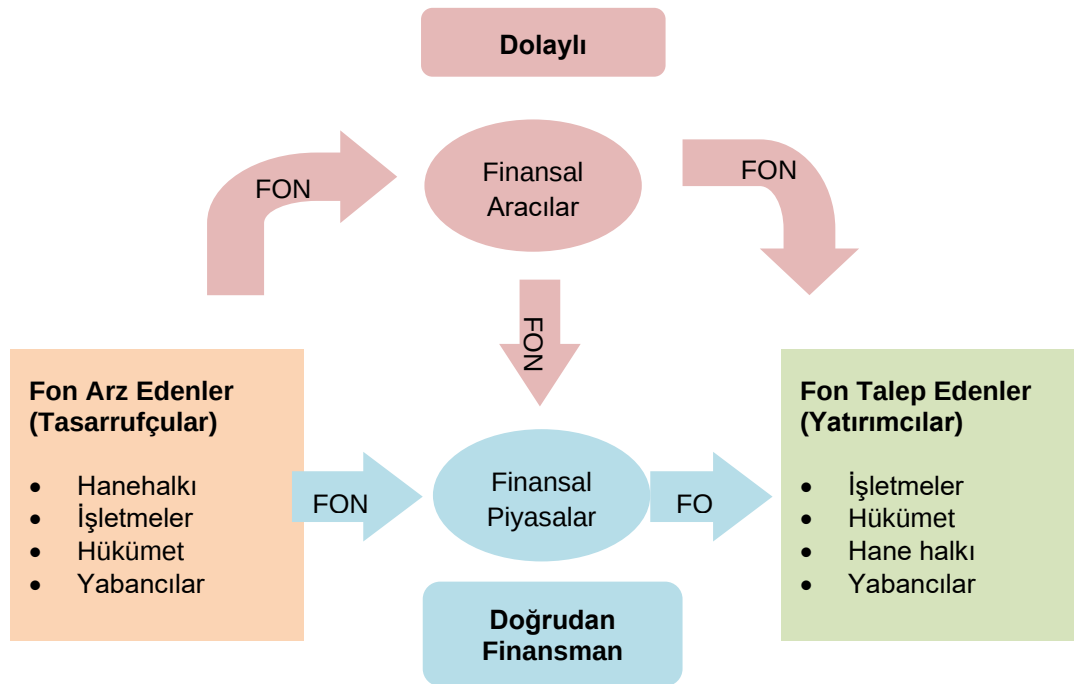
¹ Andrew Crockett, "What Financial System For The 21st Century?", **Speech At Per Jacobsson Lecture**, Basel, 2011, s. 699.

² J., Haan, s., Oosterloo, D., Schoenmaker, **European Financial Markets And Institutions**, Cambridge University Press, 2009, s. 3-4.

oluşturan, bunların ticaretini yapan ve piyasadaki aktörler arasında fon akışını sağlayan araçlardır.³

Finansal sistemde fon akışı doğrudan ve dolaylı finansman olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Doğrudan fon akışında, fon talep edenler, fon fazlası olanlardan borçlanarak ya da sermayeye katılarak kaynak temin etmektedir. Burada fon talep edenler, fon ihtiyaçlarını tahvil, bono, hisse senedi gibi bir menkul kıymet karşılığında fon sunanlardan doğrudan kaynak olarak sağlamaktadır. Bu yöntemde finansal araçların işlevi ise piyasa ve taraflar arasında bilgi alışverişini yürütmektir. Doğrudan finansman sağlayan finansal kurumlara menkul kıymet borsaları ve sermaye piyasası aracı kuruluşları örnek olarak verilebilir. Doğrudan finansmanda, fon arz edenler ve fon talep edenler arasında finansal kurumlar aracılığıyla doğrudan ilişki bulunmaktadır.⁴

Şekil 1: Finansal Sistem ve Fon Akışı

Kaynak: Dr. Chhiv Sok Thet, **An Introduction to Financial Markets and Financial Investments**, Phnom Penh, 2014, s. 10.

³ Dr. Chhiv Sok Thet, **An Introduction to Financial Markets and Financial Investments**, Phnom Penh, 2014, s. 10, s. 6-7; Crockett, a.g.e, s. 700.

⁴ Thet, **a.g.e.**, s. 9-10.

Dolaylı finansmanda ise fon akışı tamamen aracı kurumlar ile gerçekleşmektedir. Burada fon sunanlar belli bir getiri karşılığında ellerindeki fonları herhangi bir finansal aracı kuruma verirken, fonların ihtiyacı olan kesimlere dağılımı, aracı kurumların değerlendirmesine dayalı olarak gerçekleşmektedir. Diğer bir ifade ile fon fazlası olanların elindeki tasarruflar, dolaylı finansman sağlayan kurumlarda toplanmakta ve bu kurumlar eliyle fon talep eden kesime dağıtılmaktadır. Bunun tipik örneği mevduat kurumlarına yatırılan mevduatın bu kurumlarca kredi olarak kullanılmasıdır. Bu esnada fon arz edenler ile fon talep edenler arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Fon arz edenler finansal aracılara yatırdıkları mevduatlarının, kimlere kredi olarak verileceği ile ilgilenmemektedir. Sonuç olarak bu yöntemde dolaylılık, fon talep eden ve fon arz edenlerin doğrudan karşı karşıya gelmemesi ve fon akışının aracı kurumlar ile gerçekleşmesidir.⁵

Öte yandan finansal piyasalar farklı açılardan sınıflandırılabilir. Bunlar arasında en yaygın sınıflama, fonun ödünç verilmiş şekline göre yapılmaktadır. Burada iki temel piyasa karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı para piyasasıdır. Para piyasasında ticareti yapılan finansal varlıkların vade süresi bir yılı aşmamaktadır. Ayrıca para piyasasında ticareti yapılan finansal varlıklar daha likit olup, riski daha düşüktür. Para piyasasındaki menkul kıymetlerde riskin düşük olmasının temel nedeni, buradaki finansal varlıkların devlet kurumları ve bankalar gibi çok büyük şirket ve kurumlar tarafından ihraç edilmesidir. Orta ve uzun vadeli fonların ve sermaye araçlarının işlem gördüğü piyasalar ise sermaye piyasası olarak adlandırılmaktadır. Sermaye piyasası genel olarak vadesi 1-1,5 yıldan daha uzun olan menkul kıymetlerin alınıp satıldığı ve uzun vadeli kredilerin verildiği piyasadır.⁶

⁵ Tobias Adrian and Hyun Song Shin, **"Money, Liquidity and Financial Cycles"**, 2006, s. 14.

⁶ Iris Claus, Veronica Jacobsen and Brock Jera. **"Financial Systems and Economic Growth: An Evaluation Framework for Policy"**, Wellington, New Zealand Treasury, Working Paper 04/17, 2004, s. 4-5.

1.2. Finansal Piyasalar

Finansal sistemin temel fonksiyonu, fon arz edenler ile fon talep edenleri karşılaştırarak fon dolaşımının sağlanmasıdır. Fon arzı ve fon talebi, doğrudan ya da finansal aracılar vasıtasıyla karşılaşılabilmektedir. Bununla birlikte finansal sistemde fonların el değiştirmesinin genellikle finansal aracı kurumlar tarafından yapıldığı görülmektedir.

Finansal sistemde aracılık yapan kurumlar ve işlevleri, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, politik, kültürel ve tarihi özelliklerine bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Finansal sistem içerisinde aracı kurumların sundukları hizmetler, ülkeden ülkeye ve zamana bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. Bununla birlikte farklı ülkelerde ve zamanlarda, aracı kurumların temel işlevlerinin fon akımının kolaylaştırılması ve fon akışının sağlanması olduğu görülmektedir.⁷

Dünya genelinde finansal kurumlara yönelik yaygın olarak kullanılan sınıflama, finansal piyasalar ve kurumlar konusunda önemli akademik çalışmaları bulunan Mishkin (2004)'in ABD finansal sistemini baz alarak yaptığı gruplamadır. Mishkin (2004) finansal aracı kurumları; mevduat kurumları (*Depository Institution*), sözleşmeli tasarruf kurumları (*Contractual Saving Institutions*) ve yatırım aracı kuruluşları (*Investment Intermediaries*) olmak üzere üç gruba ayırmaktadır.⁸

Bu sınıflamada yer alan Mevduat Kurumları, halktan ve diğer kuruluşlardan fon toplayan ve topladıkları fonları kredi olarak kullandıran kurumlardır. Bu grupta bankalar kuşkusuz en önemli finansal aracı kuruluşlarıdır. Bankalar, piyasaların likiditesi bakımından önem arz eden ve para piyasasının başlıca kurumu olarak görülmektedir.

⁷ Tobias Adrian and Hyun Song Shin. "Financial Intermediaries and Monetary Economics", New York, FRB Of New York Staff Report, 2010, s. 3.

⁸ Frederic S. Mishkin and Stanley G. Eakins. **Financial Markets and Institutions**, India Pearson Education India, 2006, s. 28-30.

Sigorta şirketleri ve emeklilik fonlarından oluşan Sözleşmeli Tasarruf Kurumları, yapılan sözleşmeler kapsamında belli dönemler itibari ile fon toplayan kurumlardır. Bu kurumların hangi koşullarda ödeme yapacakları sözleşmelerde daha kesin kurallarla belirlendiğinden, sözleşmeli tasarruf kurumlarının likidite hassasiyetleri bankalar kadar yüksek değildir.⁹

Yatırım Aracı Kuruluşları, temel olarak finansman şirketleri ve yatırım fonları şeklinde sınıflanmaktadır. Finansal Kiralama (*leasing*), faktoring ve tüketici finansman şirketlerinin önek olarak verilebileceği yatırım aracı kuruluşları, daha çok tüketici ve küçük yatırımcı finansmanına odaklanmaktadır. Yatırım fonları da çok sayıda kişiye pay satmak suretiyle fon toplarken, bu fonları likidite ve risk tercihlerine göre uzun veya kısa vadeli yatırım araçlarına kanallandırmaktadır. Bahsi geçen yatırım araçları dışında, sermaye piyasası aracı kurumları da bu kategoride değerlendirilebilir.¹⁰

Tablo 1: Finansal Aracı Kurumlar

Kuruluş Türü	Fon Kaynakları (Pasifler)	Fon Kullanımı (Aktifler)
Mevduat Kurumları		
Ticari Bankalar (Mevduat Bankaları)	Mevduat	Ticari ve Tüketici Kredileri, Mortgage, Devlet Tahvili
Tasarruf ve Kredi Birlikleri	Mevduat	Mortgage-İpotek
Tasarruf Ortaklığı Bankası*	Mevduat	Mortgage-İpotek
Kredi Kooperatifleri	Mevduat	Tüketici Kredisi
Sözleşmeli Tasarruf Kurumları		
Hayat Sigortası Şirketleri	Sigorta Primleri	Özel Sektör Tahvili ve Mortgage-İpotek
Yangın ve Kaza Sigorta	Sigorta Primleri	Belediye Tahvili, Özel

⁹ Thorsten Beck, Aslı Demirgüç-Kunt ve Ross Levine. "Financial Institutions and Markets Across Countries And Over Time: The Updated Financial Development And Structure Database." **The World Bank Economic Review** , 2010, s. 13-14.

¹⁰ Mishkin, **a.g.e.**, s. 27.

Şirketleri		Sektör Tahvili, Hisse Senedi
Emeklilik Fonları ve Emeklilik Sandığı	Çalışan ve İşveren Katkıları	Özel Sektör Tahvili, Hisse Senedi
Yatırım Aracı Kuruluşları		
Finansman Şirketleri	Finansman Bonosu, Hisse Senedi	Ticari ve Tüketici Kredileri
Yatırım Fonları	Hisse Senedi	Bono ve Hisse Senedi
Para Piyasası Yatırım Fonları	Hisse Senedi	Para Piyasası Araçları

* ABD’de mevduat sahiplerinin mülkiyetinde olan ve onlarca kooperatif şeklinde işletilen ve Mutual Savings Bank olarak geçen kurumdur.

Kaynak: Frederic S. Mishkin and Stanley G. Eakins. **Financial markets and institutions**. Pearson Education India, 2006, s. 27.

Öte yandan Avrupa Birliği’nin uyguladığı Avrupa Hesaplar Sistemi 1995 (ESA95), finansal kurumları beş kategoride incelemektedir. Bunlardan ilki merkez bankasıdır. Finansal sistemde en önemli kurum olarak görülen merkez bankasının temel fonksiyonu para basmak, ulusal paranın iç ve dış değerini korumak ve piyasa likiditesini sağlamaktır.

İkinci olarak Diğer Parasal Mali Kuruluşlar, mevduat ya da mevduat benzeri fonları toplayarak kendi hesaplarına kredi vermek ve menkul kıymetlere yatırım yapmak suretiyle aracılık hizmeti sunan kurumlardır. Mevduat bankaları (*Ticari bankalar*), küresel bankalar vb. kurumlar bu kategoridedir.

Finansal Aracılar, mevduat toplayan kurumlar ile sigorta şirketleri ve emeklilik fonları dışında kalan, temel olarak finansal aracılık yapan kurumlardır. Bu kurumlar, finansal piyasalarda mevduat şeklinde olmayan fonları toplayarak uzun vadeli finansman sağlamaktadır. Faktoring, leasing, tüketici finansmanı şirketleri, sermaye piyasası aracı kuruluşları bu kategoride yer almaktadır.¹¹

¹¹ Mishkin, **a.g.e.**, s. 28.

Finansal Yardımcılar, finansal araçlara benzer faaliyetler yürüten ancak riski kendi üzerine almayan kurumlardır. ESA95'e göre finansal yardımcıların faaliyet alanı temel olarak yardımcı finansal hizmetler sunmaktır. Sigorta komisyoncusu, menkul kıymetler borsası ve sigorta borsası şirketleri gibi kurumlar bu kategoride yer almaktadır.

Son kategoride ise Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Fonları yer almaktadır. Bu kurumlar sigorta, reasürans ve emeklilik fonlarından oluşmaktadır. Bu kurumların başlıca yükümlülüğü, sigorta teknik, temel fonksiyonu ise riski dağıtmaktır.¹²

Türk finansal sisteminde yer alan ve sistemi doğrudan etkileyebilen kurumlar, literatür çalışmalarında farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Türkiye finansal sistemindeki kurumlar genelde Para Yaratan Finansal Kurumlar ve Para Yaratmayan Finansal Kurumlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıflamaya bağlı olarak bu çalışmada kurumların finansal sistemdeki işlevleri göz önüne alınarak Diğer Kurumlar, Düzenleyici Kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşları olarak beşli sınıflama yapılmıştır.¹³

1.3. Finansal Sistemin Ekonomideki Yeri

Finansal sistem işlevleri ile ekonominin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Finansal sistemin en temel işlevi, fon fazlası olan tasarrufçular ile fon ihtiyacı olan yatırımcılar arasında fon aktarımını gerçekleştirmesidir. Bu işlevi ile finansal sistem tasarruf oranlarını arttırarak sermaye birikimini sağladığı gibi finansal kaynakların verimli alanlara yatırım olarak aktarılmasında aracılık yapmaktadır. Dolayısıyla bir ekonomide fonların etkin kullanılmasında önemli bir

¹² ESA95 “**European System of Accounts 1995**”, 1996. Luxembourg, Eurostat, ss. 20-27-133.

¹³ Finansal Sistem ve Kurumlar, (Çevrimiçi), [Http://www.bagimsizdenetim.gen.tr/2010/03/Finansal-Sistem-ve-Kurumlar/](http://www.bagimsizdenetim.gen.tr/2010/03/Finansal-Sistem-ve-Kurumlar/), (03.09.2014).

görev üstlenmektedir.¹⁴

Bunun yanında finansal sistem finansman maliyetini azaltmaktadır. Finansal kurumlar, fon arz ve talep edenler için piyasa araştırması, finansal analizi gibi faaliyetleri kendileri üstlenerek bu işlemlerden doğan maliyetleri azaltmaktadır. Ayrıca finansal kurumlar miktar ayarlaması ile küçük tasarrufları bir havuzda toplayarak büyük yatırımlara dönüştürdüğü gibi vade ayarlaması ile alternatif yatırım ve finansman araçları ihraç ederek en uygun vadeli finansal aracı sunmaktadır.¹⁵

Öte yandan literatür incelendiğinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki korelasyon yüksektir; ancak bu ilişkinin yönü konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Arz öncüllü görüşe göre finansal sistem kaynakların büyümeyen sektörlerden, modern sektörlerle transferi ve modern sektörlerdeki girişimlerin hızlandırılması ve teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Diğer bir deyişle finansal piyasalar, gerek tasarrufları teşvik etmesi gerekse de tasarrufların etkin bir şekilde tahsisini sağlaması bakımından ekonomik büyüme üzerinde hızlandırıcı bir etkiye sahiptir.

Talep takipli diğer görüşte ise ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi getirdiği belirtilmektedir. Diğer bir deyişle reel sektörün büyümesi sonucu finansal hizmetlere talep artmakta, finansal sistem artan bu talebe karşılık vererek gelişim sağlamaktadır.¹⁶

Patrick'in bu iki çatışan hipotezi dışında oluşturduğu bir diğer hipotez ise Gelişme Safhası Hipotezi'dir. Bu hipoteze göre, ekonomik büyümenin erken safhalarında, finansal gelişme reel sermaye birikimine yol açmaktadır. Yenilikler ve yeni finansal hizmetlerin gelişmesi, yatırımcılara ve tasarruf sahibi olan

¹⁴ Crockett, **a.g.e.**, s. 12-13.

¹⁵ Thet, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁶ Hugh T. Patrick, "Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries" **Economic Development and Cultural Change**, 1966, s. 174-189.

birimlere yeni olanaklar sağlamak ve kendi kendini sürdüren büyümeye yol açmaktadır. Finansal ve ekonomik gelişme ilerledikçe, finansal gelişmenin arz öncüllüğündeki özelliği azalmakta ve talep takipli durum baskın hale gelmektedir.¹⁷

1.4. Finans Merkezi Tanımı Ve Özellikleri

Finans Merkezi, çok çeşitli finansal işlemlerin yapıldığı ve finansal kurumların kümелendiği yer olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Finans Merkezi (UFM) ise farklı ve çeşitli uluslararası finans kurumlarının ve işlemlerin merkezileştiği kentlerdir.¹⁸ Bir diğer tanıma göre ise UFM, uluslararası finansal kurumların yoğunlaştığı, finansal işlem hacminin büyük ve finansal işlemlerin çok çeşitli olduğu merkezlerdir.¹⁹

Bunların yanı sıra UFM'yi uluslararası yatırımcıların, tüm yaşamsal ve mesleki gereksinimleri karşılandığı, zihinlerini meşgul eden güvensizlik, istikrarsızlık olgularının minimum düzeyde olduğu, geleceğe yönelik beklentilerin maksimum olduğu bir merkez olduğundan tercih ettiği kent olarak tanımlamak mümkündür.²⁰

Bütün tanımlamalardaki ortak özellik, UFM'de finansal işlem hacminin yüksek, çeşitliliğin gelişmiş olması ve bu işlemler ile finansal kurumların uluslararası özellik taşımasıdır. Finans merkezi kavramı incelendiğinde ekonomik finans merkezinin coğrafya, mekânsal ekonomi, finansal ekonomi, küresel ekonomi ve küresel bankacılık gibi çok boyutlu bir yapı olduğu görülmektedir. Bu

¹⁷ C. Calderon ve L. Liu, "The Direction of Causality between Financial Development and Economic Growth", **Central Bank of Chile Working Papers**, No.184, 2002, s. 322.

¹⁸ N. Mainelli, "Global Financial Centres: One, Two, Three... Infinity?", **Journal Of Risk Finance**, Sayı: 7.2, 2006, s. 1.

¹⁹ Adrian E. Tschoegl, "International Banking Centers, Geography, And Foreign Banks." **Financial Markets, Institutions & Instruments** Sayı: 9.1, 2000, s. 1-32.

²⁰ H. Yılmaz, **İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezleri İle Rekabet Düzeyinin Saptanmasına Yönelik Bir Çalışma**, 10. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 28-31 Ekim 2010.

merkezlerde bankalar, sigorta şirketleri, borsalar, yatırım fonları, danışmanlık firmaları, yazılım şirketleri gibi birçok kuruluşun sermaye ve riskin dağıtılmasından sorumludur. Ayrıca bankalar ve kredi kuruluşları, uluslararası fon akışının gerçekleşmesi bakımından UFM'lere önem vermektedir.²¹

Choi (1984)'e göre UFM denince akla beş farklı unsur gelmektedir. Bunlar, UFM'lerin küresel finansal etkinin kaynaklarından biri olması, finansal merkezi olan yerlerde önemli bir hiyerarşi bulunması, UFM'lerin kendine özgü düzenlemelerin olduğu piyasalar olması, UFM'lerin finansal işlemler için uygun coğrafi alanlar olması ve UFM'lerin döviz piyasalarında uluslararasılaşmış merkezler olmasıdır.²²

UFM'ler, yabancı ve dış finansal aracı kurumların yer aldığı yerel veya ulusal olmayan finans merkezleri olarak da tanımlanabilmektedir. Ulusal finans merkezlerinde yerel tasarruflar, yatırımcılar ve finansal araçlar yer alırken UFM'lerde yabancı ve uluslararası tasarruflar, yatırımcılar ve finansal araçlar rol oynamaktadır. Ayrıca UFM'ler finansal hizmetlerin önemli bölümünün uluslararası işlemlere dönüştüğü kentlerdir. Bu merkezler aynı zamanda yerel finansal hizmetlerin merkezi konumundadır.²³

UFM'lerin en önemli işlevi, 20. yüzyılın sonunda kurulan uluslararası finans sisteminin güçlendirilmesi ve genişlemesidir. Bu doğrultuda hükümetler ve yerel yönetimler, hukuki düzenlemeler, birleşik raporlama ve denetim sisteminin oluşturulması gibi çalışmalar ile yeni finansal sistemde söz sahibi olmaya yönelik finans merkezlerini geliştirme çalışmaları yürütmektedir. Bu kapsamda finans merkezlerinin rekabeti, finansal piyasaların küreselleşmesi ile daha da kızıymıştır. Küçük finans merkezlerinin niş hizmetlerde uzmanlaştığı ve önde yer aldığı

²¹ Bongman Seo, "Geographies of Finance: Centers, Flows, and Relations." **Hitotsubashi Journal of Economics**, Sayı: 52.1, 2011, s. 70.

²² Sang-Rin Choi, **Economic Rationale and Consequences of International Banking And Financial Centers**, University Microfilms, 1984.

²³ Saskia Sassen, "Global Financial Centers." **Foreign Affairs**, New York, Sayı: 78, 1999, 75-87.

görülmektedir. Sınır ötesi işlemlerin kayıt altına alınma gerekliliği, tek tip standartlar, işbirliği, muhasebe ve denetim, finans merkezlerinin düzgün işlemesi yönünden önem arz eden unsurlardır.²⁴

Yapılan akademik ve ampirik çalışmalara göre bir kentin finans merkezi olarak gelişmesinde birtakım faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Temelde uluslararası ticaret hacmi, genel ekonomik gelişim düzeyi ve finansal piyasalara yönelik düzenlemeler, uluslararası finans merkezi olmanın koşulu olarak kabul edilmektedir.

Duffy and Giddy (1978), uzmanlaşma ve ekonomik gelişmiş düzeyinin önemli olduğu belirtirken, Kindleberger (1974) bankaların sayısı, büyüklüğü ve uluslararasılaşmasının etkili olduğunu vurgulamakta, For Onda (1995) ise zaman diliminin önemli bir etken olduğunu belirtmektedir.²⁵

Rose (1994)'a göre yabancı finansal kurumların ve finansal ürünlerin sınır ötesinde işlem görmesinin, uluslararası finans merkezi bakımından bir gereklilik olduğunu belirtmektedir. UFM'lerde kredi değerliliği ve likidite itibarının yüksek olması gerekmektedir. Nitekim ülkelerin likiditesi için kredi değerliliği yüksek olmalıdır. Bu iki faktörü belirleyen unsurlar arasında politik ve sosyal istikrar, döviz rezervleri, yerel para biriminin istikrarı yer almaktadır.²⁶

Öte yandan her bir UFM, coğrafi konumu, fiziksel ve iletişim altyapısı, piyasa imajı, hukuki düzenlemeler gibi kendine özgü özelliklere ve değerlere sahiptir. Her bir UFM, yabancı kurumlara yönelik farklı hizmetler sunmaktadır. Kimi UFM'ler, teşvikler ve esnek düzenleyici çerçeve sunarken, kimi UFM'ler çok

²⁴ Josef Joachim and L. Magpantay, Anatomy of a Financial Center's Global Competitiveness in the Context of Michael Porter's Model of National Competitive Advantage: A Theoretical Analysis, **Unpublished Doctoral Thesis**, University Of Central Florida, Orlando, Florida, 2011, s. 60.

²⁵ S. Griffith-Jones, "International Financial Markets: A Case of Market Failure", **Development: Critical Concepts in the Social Sciences**, Vol. 3, 2000, s. 240-241.

²⁶ P. S. Rose, **Money and Capital Market: The Financial System in an Increasingly Global Economy**, Texas, Business Publication Inc., 2006.

gelişmiş finansal hizmetlere sahiptir. Bu kapsamda UFM'lerin ekonomik, finansal ve fiziksel altyapı bakımından farklılık gösterdiği görülmektedir.²⁷

Sonuç olarak UFM'lerde olması gereken temel unsurlar aşağıdaki gibi toplanabilir:

- Siyasi istikrar
- Finansal inovasyon ve rekabetçi finansal aracı kurumlar
- İyi kurulmuş borsa, gelişmiş döviz piyasası ve takasa sistemi
- Bankacılığa yönelik esnek düzenlemeler, ekonomik açıdan güçlü ve saygın bankalar
- Yabancı bankaların piyasaya kolay girmesine izin veren düzenleyici çerçeve
- Yaygın olarak erişilebilir ve düşük maliyetli bilişim ve telekomünikasyon hizmetleri
- Yerel ve uluslararası piyasalara kolay erişilebilirlik
- Serbest sermaye hareketleri
- Finansal ve ilgili profesyonel hizmetlere kolay erişilebilirlik
- Nitelikli insan kaynakları
- Güçlü ve istikrarlı döviz kurları
- Siyasi bağımsızlık
- Güçlü, istikrarlı ve etkili düzenleyici ve denetleyici çerçeve
- Başta anlaşmazlıkların çözümü olmak üzere güçlü hukuki sistem
- Esnek vergi sistemi
- Yüksek yaşam kalitesi

²⁷ Y. S. Park, **International Banking and Financial Centers**, USA, Kluwer Academic Publishers, 2006, s. 36; Goetz Von Peter, "International Banking Centres: A Network Perspective", **BIS Quarterly Review Working Paper**, 2007, s. 35.

1.5. Finans Merkezi Sınıflandırılması

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde finans merkezlerine yönelik araştırma ve çalışmaların daha çok ampirik çalışmalar olduğu gözlenmektedir. Finans merkezlerine yönelik sınıflamanın ise genelde yabancı kurum sayısı üzerine odaklandığı görülmektedir.

Tablo 2: Finans Merkezleri İle İlgili Çalışmalar

Çalışma	Sınıflama
Wasserman (1963)	• Dünya Finans Merkezi • Uluslararası Finans Merkezi
Cheng (1976)	• Bölgesel Finans Merkezi • Bölgesel Uluslararası Finans Merkezi • Uluslararası Finans Merkezi
Johnson (1976)	• Uluslararası Finans Merkezi • Bölgesel Finans Merkezi
Kelen (1977)	• Offshore Finans Merkezi • Vergi Cennetleri
Reed (1977)	• Dünya Finans Merkezi • Bölgesel Uluslararası Finans Merkezi • Uluslararası Finans Merkezi
Duffy&Giddy (1978)	• Geleneksel Finans Merkezi • Antrepo Finans Merkezi • Offshore Finans Merkezi
McCarthy (1979)	• Geleneksel Finans Merkezi Uluslararası Finans Merkezi • Fonksiyonel Offshore Merkezi • Paper Offshore Merkezi
Jao (1980)	• Entegre Finans Merkezi • Ayrılmış Finans Merkezi
Bhattacharya (1982)	• Birincil Finans Merkezi • İkincil Finans Merkezi • Vergi Cennetleri
Park (1982)	• Birincil Finans Merkezi • Booking Finans Merkezi • Fon Finans Merkezi • Birikim Finans Merkezi
Gorostiaga (1984)	• Geleneksel Finans Merkezi • Yeni Finans Merkezi
Friedman (1986)	• Küresel Finans Merkezi • Ulusal Finans Merkezi • Bölgesel Finans Merkezi
Reed (1989)	• Uluslararası Finans Merkezi • Uluslararası Finans Merkezi • Ana Finans Merkezi

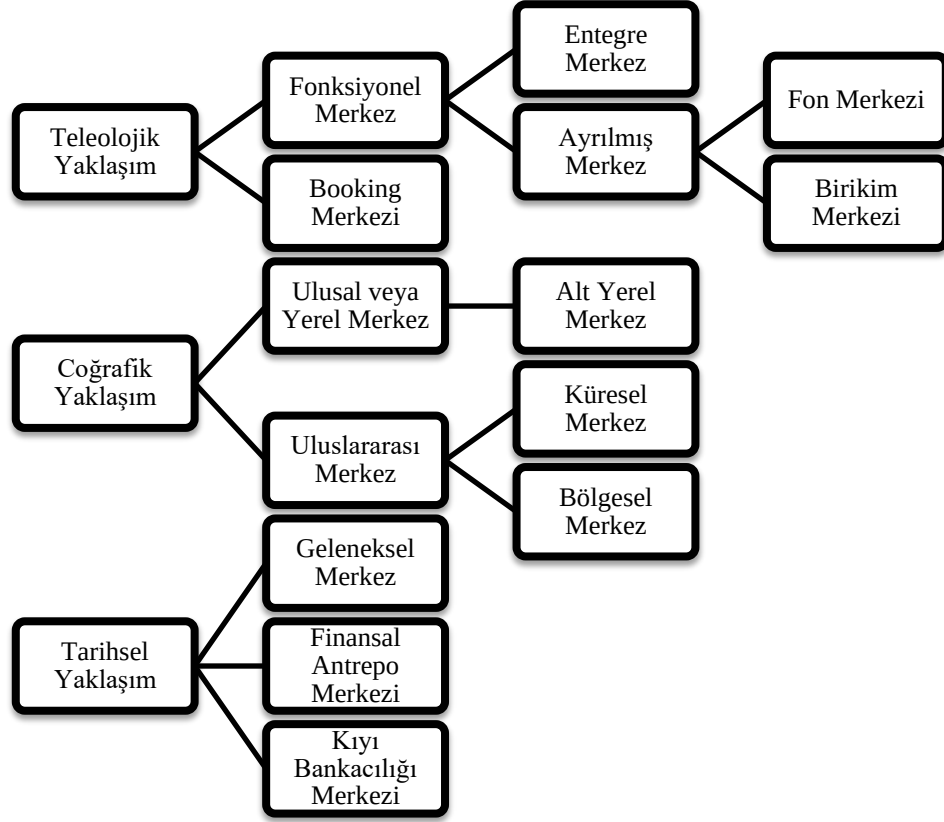
Tschoegl (1991)	• Yerel Finans Merkezi • Bölgesel Finans Merkezi • Bölgelerarası Finans Merkezi • Küresel Finans Merkezi
Choi (1994)	• Geleneksel Finans Merkezi • Offshore Merkezi • Booking Merkezi
Montes (1999)	• Type A • Type B • Type C • Type D

Kaynak: Raph Luo,. "Shanghai as an International Financial Center-Aspiration, Reality and Implication." **Undergraduate Economic Review** V. 8.1 ,2012, s.14; Yi-Cheng Liu and Roger Strange. "An empirical ranking of international financial centers in the Asia-Pacific region." **The International Executive**, V. 35, 1997, ss. 651-674; Soogil Young, , et al., eds. **Competition among Financial Centres in Asia-Pacific: Prospects, Benefits, Risks and Policy Challenges**. Institute of Southeast Asian Studies, 2009, s. 78; Sarah Cochrane, "**Explaining London's Dominance in International Financial Services, 1870-1913.**", Oxford, Oxford University Department of Economics Discussion Paper Series, 2009, s.7.

Bununla birlikte finans merkezlerinin sınıflandırılmasında birçok grupta yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Ancak birçok sınıflamada en önemli unsurun yabancı finansal hizmetler ve işlemler olduğu görülmektedir. Bu çerçevede daha önce yapılmış çalışmalara göre finans merkezleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:²⁸

²⁸ Z/Yen Group, The Competitive Position of London as a Global Financial Centre. **Z/Yen Limited And Corporation Of London**, 2005, s. 11-12; Z/Yen Group The Global Financial Centres Index 17, **Z/Yen Limited And Corporation Of London**, 2015.

Şekil 2: Finans Merkezlerinin Sınıflandırılması

Kaynak: Robert N. McCauley, and Eric Chan, "Hong Kong And Shanghai: Yesterday, Today And Tomorrow." **Financial Sector Development in the Pacific Rim, East Asia Seminar on Economics, Volume 18**, Chicago, University of Chicago Press, 2009, s. 15; Yoon-shik Park, "Developing an International Financial Center to Modernize the Korean Service Sector." **Korea Economic Institute Academic Paper Series**, 2011, s. 2-3.

- **Ulusal Finans Merkezi:** Bu merkezlerde yabancı finans sektörü önemsizdir. Buradaki finansal kurumların büyüklüğü, aktif büyüklükleri ve varsa yabancı finans kurumu sayısı ile ölçülmektedir. Eğer finansal kurumlar finans merkezindeki işlemlere ilgi göstermiyor ve finans merkezi bu kurumları cezbetmiyorsa ya da finansal kurular finans merkezindeki piyasalara erişemiyorsa, bu merkez ulusal finans merkezi olarak adlandırılabilir. Bu tür merkezlerde finansal araçlar ve diğer kurumlar yerel düzeydedir. Tokyo, Frankfurt, Amsterdam, Paris ve Milano gibi merkezlerdeki uluslararası finansal hizmetlerin bölgesel veya dünyanın

diğer ülkeleri yerine ulusal ekonomiye yönelik satışa sunulduğu görülmektedir. Ancak birçok araştırmacı, uluslararası finans merkezi olma yolunda ilk etapta bölgesel finans merkezi olunması gerektiğini vurgulamaktadır.

- **Küresel Finans Merkezi:** Bu merkezlerdeki faaliyetler, dünya geneline yayılırken, bu merkezler uluslararası, bölgesel ve ulusal finansal hizmetlere doğrudan bağlanabilmektedir. Bu merkezdeki finansal işlemler diğer ülkelerle yapılırken, finansal işlemleri yapan finansal araçlarda yabancı kuruluşlardır. Londra ve New York, günümüzün küresel finans merkezleri olarak kabul edilmektedir.
- **Uluslararası Finans Merkezi:** Bu merkezlerde yabancı finansal piyasalar önem arz etmektedir. Uluslararası finansal işlemler için cazip olan bu merkezlerde yerel piyasalar da ulaşılabilir. Bu merkezler küresel finans merkezleri ile benzerlik göstermekle birlikte daha küçük ve daha az küresel işlemlerin gerçekleştiği merkezlerdir. Ancak küresel finans merkezleri aynı zamanda uluslararası finans merkezi olma özelliği taşımaktadır.
- **Booking Merkezi:** Bu merkezlerde finansal faaliyetler oldukça sınırlıdır. Bu merkezlerdeki işlemler, genelde finansal araçlar yerine yan ürünler ile gerçekleşmektedir. Bu merkezlerdeki temel faaliyet, muhasebe ve defter tutma üzerinedir.
- **Fonksiyonel Merkez:** Fonksiyonel merkezler, mevduat toplama, kredi verme, döviz piyasası işlemleri ve menkul kıymetlerin ticareti gibi finansal hizmetler ve işlemlerin yapılabildiği merkezlerdir. Kıyı ve geleneksel merkez olarak sınıflandırılan finansal merkezler, fonksiyonel merkezin alt kümesini oluşturmaktadır.
- **Offshore Finans Merkezi:** Bu merkezler, teşvikler, esnek düzenleme ve

denetim mekanizmaları ile yabancı finans kurumlarına yönelik esneklik sunan merkezlerdir. Bu merkezlerdeki yönetimlerin temel amacı, finans merkezine yabancı kurumları çekmektedir. Yabancı ve uluslararası kurumlara hizmet veren offshore merkezlerde kullanılan finansal araçlar genelde yabancı para cinsinden işlem görmektedir. Offshore merkezlerde genelde bankacılık hizmetleri gelişirken, finansal ürün çeşitliliği yerine genelde varlık yönetimi ve küresel vergi yönetimi hizmetleri önem taşımaktadır.

- **Geleneksel Finans Merkezi:** Geleneksel finans merkezleri, yabancı borç alan kurumların kreditor merkezleri olarak adlandırılabilir ve bu merkezlerdeki finansal hizmetlerin olgun seviyede olduğu söylenebilir. Bu merkezler offshore merkezlerden ayrı olarak ekonomik kalkınma ve finansal hizmetlere yönelik düzenlemelere yabancı kurumlar uymak durumundadır. Ancak bahsi geçen bu düzenlemeler, uluslararası kriterler göz önüne alınarak yapılmaktadır.
- **Bölgesel Finans Merkezi:** Bölgesel finans merkezleri, ulusal sınırlar dışında büyüyen ve gelişmekte olan merkezler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ülkeler kendi ulusal ekonomileri yerine bölgesel ekonomiye hizmet etmektedir. Ancak bu merkezleri uluslararası finans merkezlerinden ayıran en önemli fark, yabancı kurum sayısından ziyade yapılan işlemlerin bölgesel bazda olmasıdır. Singapur, Hong Kong gibi merkezler, birçok yabancı kuruma ev sahipliği yapmasına rağmen finansal işlemlerin büyük bir çoğunluğu bölgesel düzeydedir.
- **Niş Finans Merkezi:** Bu tür merkezler yalnızca tek bir sektörde uzmanlaşmış ve dünyada lider olan merkezlerdir. Örneğin Zürih, özel bankacılık hizmetlerinin en çok geliştiği ve dünya lideri bir finans merkezidir.
- **Montes'in Sınıflaması:** Tablo 3'te görülen Montes'in sınıflaması, finansal

merkezlerin fonksiyonlarına yöneliktir. Bu sınıflamaya göre, finans merkezlerinin en önemli rolü, sermayeye aracılık yapmaktır. Bir kent uluslararası finans merkezi olmak istiyorsa mutlaka aracı kurumlarını geliştirmelidir. Montes (1999)'e göre uluslararası finans merkezi, iç ve dış piyasa arasında sermaye hareketlerinin yoğun olduğu B kategorisinden D kategorisine dönüşüm sürecini sergilemek zorundadır. Eğer kentler küresel finans merkezi olmak istiyorsa, dış piyasalar arasında gelişmiş bir aracı işlevine sahip olmalıdır.²⁹

Tablo 3: Montes'in Sınıflandırması

A Tipi Merkez	Yerel-Yerel	Yerel sermaye arz edenler ile yerel sermaye talep edenler arasındaki aracı merkezler
B Tipi Merkez	Yerel-Yabancı	Yabancı sermaye arz edenler ile yerel sermaye talep edenler arasındaki aracı merkezler
C Tipi Merkez	Yabancı-Yerel	Yerel sermaye arz edenler ile yabancı sermaye talep edenler arasındaki aracı merkezler
D Tipi Merkez	Yabancı-Yabancı	Yabancı sermaye arz edenler ile yabancı sermaye talep edenler arasındaki aracı merkezler

Kaynak: Ralph Luo, **Shanghai as an International Financial Center - Aspiration, Reality and Implication**, Undergraduate Economic Review, 2012, s 10 -11.

1.6. Finans Merkezi Avantajları Ve Riskleri

Dünyada artık finansal piyasalar küreselleşmiş ve liberalleşmiştir. Bu durum birçok fırsatın doğmasına yol açmıştır. Bunun en büyük örneği artık dünyanın her bir köşesinde yer alan yatırım fonlarıdır. Bu yatırım fonları aktif olan sermaye hareketlerini finansman ihtiyacı olan ülkelere ve bölgelere kanallize

²⁹ R. Luo, Shanghai As An International Financial Center - Aspiration, Reality And Implication, **Undergraduate Economic Review**, 2012, s. 10-11.

ederler. Bu şekilde dünyanın fon birikimi çok daha etkin bir şekilde kullanılır.³⁰

Piyasa ekonomisi olarak adlandırdığımız sistem geliştikçe dünya üzerindeki ticari olanaklar da artmıştır. Dünya ticareti var olduğu günden bu yana hep gelişmiştir ve piyasa ekonomileri sayesinde gelişmeye devam etmektedir. Bu ticaret artışı yanında rekabet, verimlilik artışı ve yaşam standartlarında iyileşme de beraberinde getirmiştir.³¹

Finansal piyasalar da küreselleşmenin yukarıda sayılan etkilerinden azade değildir. Küreselleşme nedeniyle dünyaya entegre olan finansal piyasalarda da verimlilik artışı gözlenmiştir. Aynı zamanda bu piyasaların diğer piyasalara eklemlenmesi ve teknolojinin büyük bir hızla evrimleşmesi nedeniyle finansal piyasalar ucuz transfer ve bilgi edinme maliyetleri gibi faydalar elde etmişlerdir. Bu durum gümrük duvarlarının azaltılmasına ve böylece yeni yatırım olanaklarının artmasını sağlamıştır. Bu yeni yatırımlar, yeni teknolojiler sayesinde, coğrafi uzaklık etkeninden neredeyse hiç etkilenmemişler ve rahatça sınırları aşabilmişlerdir. Öte yandan ticaretin de gelişmesi ile banka dışı finansman ve aracılık kurumları da önem kazanmıştır. Menkul kıymet firmaları, sigortacılık şirketleri ve yatırım fonları işleten kuruluşlar bu dönemde büyük bir büyüme kaydetmiştir. Sonuç olarak küreselleşme sürecinde rekabette artış yaşanmış, bu sayede ürün kalitesi ve çeşitleri artmış, ekonomik büyüme rakamları hiç olmadığı kadar hızlı bir şekilde büyümüş ve dolayısıyla yaşam standardı yükselmiştir.³²

Küreselleşme sürecinin finansal serbestiyi artırmasının yanı sıra spekülasyon faaliyetleri önlemede de faydası olmuştur. Bu süreçte istikrar ve bankacılık sisteminin aktif denetimi gibi kavramlar daha geniş bir perspektife kavuşmuştur.

³⁰ Gazi Erçel, **Küreselleşme ve Uluslararası Finansal Gelişmeler**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 17. Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu, 2000, İstanbul, s. 4.

³¹ Şafak Kaypak, "Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler", **Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:14, 2013, s. 337.

³² Tağraf, Hasan. "Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2002, s. 36-37.

Ayrıca bu süreçte yeni finansman ihtiyaçlarının farkına varılmış ve finansal enstrümanların çeşitleri artmıştır. Bunun sonucunda ise risk ölçümlemesi ve risk yönetim teknikleri büyük bir gelişme kaydetmiştir. Ayrıca, finansal türev araçlarının gelişmesi bankacılık, sigortacılık ve finansal aracılık faaliyetlerinin daha kompleks bir hale gelmesine neden olmuştur.³³ Bu gelişmeler ışığında dünyadaki ticari kuruluşlar, dünyada yaşanan ekonomik ve finansal gelişmelerden daha çok etkilenir hale gelmişlerdir. Örneğin 2008 yılında ABD’de yaşanan mortgage krizi önce Avrupa’da bir borç krizine sonra da dünya piyasalarında bir kamu maliyesi krizine dönüşmüştür.³⁴

Küreselleşme sürecinin finansal ve ekonomik sisteme katkılarının yanında ortaya çıkardığı zorluklar da olmuştur. Dünyadaki finansal enstrüman çeşitliliği ve finansal piyasalardaki derinlik nedeniyle dünya ekonomisinde bir iki başlılık ortaya çıkmıştır. Bir yanda reel ekonomi dediğimiz mal ve hizmetlerin kendisine alıcı bulunduğu ekonomi, diğer yanda ise para satışı gerçekleştiren, yani aslında kendi başına bir değer ifade etmeyen bir şeyi satan, para tüccarları ortaya çıkmıştır. Bu durumun finansal sektörde sanayi yatırımından daha yüksek oranlarda para kazanmayı hedefleyen bir kitle ortaya çıkarması ise kaçınılmaz olmuştur. Bu kitle, yatırımını reel ekonomiye değil finansal ekonomiye yatırmayı tercih etmiştir.³⁵

Finansal piyasalarda küreselleşmenin en önemli risklerinden biri oluşturduğu kırılganlıklardır. Nitekim bahsedildiği üzere ABD’de yaşanan bir kriz, kelebek etkisiyle başka coğrafyalara da kolaylıkla sıçrayabilmektedir. Bunun yarattığı sonuç ise sadece finansal piyasalar üzerinde değil reel piyasalar üzerinde de etkili olabilmektedir. Şu haliyle küresel sisteme entegre piyasaların

³³ Erdem Alptekin, "Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü.", **İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülteni**, Nisan 2009, s. 11-16.

³⁴ Muhammet Akdiş, Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizler-Beklentiler, (Çevrimiçi) <http://makdis.pamukkale.edu.tr/finans.htm>, (09.06.2015), s. 3.

³⁵ Serdar Öztürk, ve Bekir Gövdere. "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:15 Sayı:1, 2010, s. 381-382.

bu tip bulaşıcı krizlerden etkilenme riski yüksektir denebilir.³⁶

1.7. Uluslararasılaşma Yönünden Finans

1.7.1.Uluslararası Sermaye Hareketleri

Uluslararası sermaye hareketleri, bir ülkedeki yerleşik kişi ya da kuruluşların diğer bir ülkede yaptıkları fiziki yatırımları ve sınırların ötesine aktarılan finansal kaynakları (yabancı tahvil, hisse senedi, banka hesabı açtırılması vb.) ifade etmektedir. Dolayısıyla ulusal sınırları aşarak ülkeye giren ya da ülkeden çıkan fonların hepsine uluslararası sermaye hareketleri denilebilmektedir.³⁷

Finansal piyasalarda yabancı sermaye hareketlerinin gelişimine baktığımızda bunun üç yolla gerçekleştiğini görebilmekteyiz. Bunların başında gelişmiş ekonomilerin, gelişmekte olan yahut gelişmemiş olan ülkelere kredi, hibe ve bağış şeklinde gerçekleştirdikleri resmi sermaye hareketleri gelmektedir. İkinci sırada, sermayenin ticari sebeplerle yahut kamu maliyesini finanse etmek gibi nedenlerle ülkeler arasında seyahat etmesi yer almaktadır. Son olarak ise ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımlar gelmektedir.³⁸

1.7.2.Uluslararası Finansal Piyasalar

Uluslararası finansal piyasalar, çeşitli nedenlerle kendi ülkeleri dışındaki finansal piyasalardan finansman sağlamayı amaçlayan kişi veya kuruluşlarla, tasarruflarını yine çeşitli nedenlerle kendi ülkeleri dışında kullanırmak isteyen kişi ve kuruluşların, yani fon kullananlar ile fon arz edenlerin bir araya geldiği

³⁶ Hakan Kara, "Küresel Kriz Sonrası Para Politikası." **Tcmb Çalışma Tebliği 1217**, 2012, s. 2-3.

³⁷ Cihan Dura, "Yeni Ekonomi ve Ulus Devlet" **Küreselleşme Üzerine Notlar**, (Ed. Oğuz Kaymakçı), Ankara, Nobel yayınları, 2007, s. 434.

³⁸ Murat Bay, Cansel Seymen Oskay ve Ercan Çiçek, "Doğrudan Yabancı Yatırımları Türkiye'ye Çekmek İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler", **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F.Dergisi**, Sayı:12, Haziran 2007, s. 255.

piyasa olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası finansal piyasaların da temel işlevi, sınır ötesi fon akımlarına olanak sağlanması, farklı ülkelerde farklı ülkelere gelen işlemlerin yapılmasıdır.³⁹

Uluslararası finansal piyasaların sınıflamasında da kabul gören ayırım, fonun ödünç alınış süresine göre yapılmaktadır. Diğer bir deyişle uluslararası finansal piyasalar denildiğinde uluslararası para piyasaları ile uluslararası sermaye piyasaları akıllara gelmektedir.

1.7.3. Uluslararası Para Piyasaları

Para piyasaları kısa vadeli, yani süresi genellikle bir yıldan az nakit fonlarının arz ve talep edildiği piyasalardır. Bu piyasaların temel kurumları ticari bankalardır. Kısa süreli fon gereksinimi olan bir işletme, iç kaynakları yetersizse dış kaynaklara başvurmaktadır. Bunlar da yerel para piyasaları ve Euro piyasalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yerel kaynakların başında gelen banka kredilerinin dışında, işletmeler çıkartmış oldukları finansman bonosu ve benzeri kağıtları doğrudan fon sahiplerine satarak yerel piyasalardan finansman sağlayabilmektedir.⁴⁰

Para piyasası adı üzerinde nakit işlemlere dayanan bir piyasa olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat son yıllarda para piyasalarının da üzerinde bir menkulleşme baskısı hissedilmektedir. Uluslararası para piyasalarına baktığımızda bu piyasaların, banka kredilerinin ve kısa vadeli fonların bir başka ülkede kullanılmak üzere yabancılara sunulması şeklinde tanımlandığını görebiliriz.⁴¹

³⁹ Abdullah Akyüz, "Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye", **İşletme ve Finans**, Sayı:87, Haziran 1993, s. 11.

⁴⁰ Dennis R. Appleyard and Alfred J Field Jr., **International Economics**, 4th Edition, New York, McGraw Hill,, 2001, s. 463-495.

⁴¹ Richard M. Levich, **International Financial Markets: Prices And Policies**, McGraw-Hill Finance Series, 1998, s. 311-346.

1.7.4.Uluslararası Sermaye Piyasaları

Finansal piyasalarda fon sağlama temelde iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki ödünç alma yoluyla kredi şeklinde, ikincisi ise hisse senedine bağlı mülkiyete ortaklık yoluyla yapılmaktadır. Kredi şeklindeki finansmanın maliyetinde faiz söz konusuyken, mülkiyete ortaklıkta fon arz edenlere kar payı ödemesi söz konusudur. Sermaye piyasalarında para piyasalarında olduğu gibi temel prensipler geçerli olmakta, boyutlar ve ilgili kuruluşlar farklılıklar gösterse de, benzer enstrümanlar kullanılarak risk ve kredibilite gibi faktörler aynı değerlendirme disiplini içinde ele alınmaktadır.

Örneğin mevduat bankaları (ticari bankalar), çoğunlukla kısa vadeli kredi sağladığı ve kaydi para yarattığı için para piyasasının önemli bir oyuncusuyken, kalkınma ve yatırım bankaları uzun vadeli krediler ile fon arz ettiği için sermaye piyasasının önemli bir oyuncusu olarak görülmektedir. Ancak bütün bankalar, benzer kanunlar ile faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴²

1.7.5.Uluslararası Türev Piyasalar (Vadeli İşlem Piyasaları)

Vadeli işlem piyasaları, bir malın taraflar arasında yapılan anlaşma sonucu belirli bir fiyattan ileriki bir tarihte teslim edilmek üzere alım satım sözleşmelerinin yapıldığı ve bu sözleşmelerin el değiştirdiği piyasalardır. Bir başka tanıma göre vadeli işlem piyasaları, alım satım işlemlerinin anlaşmasının bugünden yapıldığı ve anlaşma yükümlülüklerinin gelecek bir vadede yerine getirildiği piyasalardır. Başka bir ifadeyle ileri bir tarihte fiziki teslimatı veya nakit uzlaşması yapılmak üzere herhangi bir malın veya menkul kıymetin bugünden belirlenen fiyat ve miktardan alım satımının yapıldığı piyasalardır.⁴³

⁴² Claus, Jacobsen, Jera, **a.g.e.**, s. 4-5.

⁴³ İTO, **Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsaları**, Yayın No: 2006-19 İstanbul, 2006 İstanbul Ticaret Odası, s 13.

Dünya çapında vadeli işlemlerin gelişimine baktığımızda bu gelişimin hızla bir trende dönüşmekte olduğunu görürüz. Bunun en temel sebebi finansal piyasalarda ortaya çıkan fiyat dalgalanmaları riskinin azaltılmasıdır. Bu sayede daha statik bir finansal piyasa sistemi oluşturmak amaçlanmıştır. Piyasadaki dalgalanmalar ne kadar az olursa geleceğe yönelik tahminler ve öngörüler de o kadar tutarlı olmaktadır. Bu sayede piyasa oyuncuları gelecek hakkında daha net fikirlere sahip olup daha net fiyatlandırma yapabilmektedir.⁴⁴

Böylelikle piyasalarda oluşan kur ve faiz riski, yatırımcıları risk yönetimi ve spekülasyon amacıyla yeni arayışlara yönlendirmiş, bunun sonucu olarak da finansal türev ürünler piyasası hızla gelişmiş ve dünya finans sisteminde önemli bir yere sahip olmuştur.⁴⁵

⁴⁴ Müjgan Hacıoğlu Deniz, Oğuzhan Özçelebi ve Elif Haykır Hobikoğlu, "Küresel Rekabet Koşullarında Türkiye'de Lisanslı Depoculuğun Gelişmesinin Türk Tarım Ürünlerinin Rekabet Gücüne Etkisi", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:64 Sayı:1, 2014, s. 167.

⁴⁵N. Aydın vd., **Borsaların Yapısı ve İşleyişi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2532, 2012, s. 113.

2. BÖLÜM

TARİHİ AÇIDAN ÖNDE GELEN FİNANSAL MERKEZLER VE İSTANBUL

2.1. Tarihi Açidan Önde Gelen Finans Merkezleri

2.1.1.Londra

Tarihsel olarak Londra'nın bir küresel finans merkezi olmasında yaklaşık 300 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Uluslararası finans merkezi olarak Londra'nın rolünün başlangıcı 16. yüzyılın ortalarına dayanır. Bu tarihlerde ticaretle önemli bir artış olmuş ve Royal Exchange Borsası kurulmuştur.⁴⁶

1750 yılından önce, İngiltere'de çok az ülke bankacılığı yapılmaktaydı. İskoçya'da önemli anonim bankalar bulunmaktaydı ve İngiltere Bankası 1694 yılında Londra'da kurulmuştu, burada aynı zamanda çok sayıda özel bankacılar da faaliyet göstermekteydi. 1750 yılından başlayarak, ülkede banka sayısı hızla artmıştır. 1750 yılında 10 civarında olan banka sayısı, 1772 yılında iki katına çıkmış ve 1800 yılında 400'e ulaşmıştır.⁴⁷

İngiltere geneline bakıldığında, Londra'nın nasıl büyük şehrin finansal ağının en önemli noktası olduğunu anlamak zor değildir. İngiltere Bankası'nın illerde kurulan şubeleri ve ülke geneline yayılan ticari bankaların genel merkezlerinin burada olmasıyla sistemin Londra merkezli olması kaçınılmazdı. Londra tarihi bir bankacılık geleneğine sahipti ve aynı zamanda ana limanlardan bir tanesiydi. Şehir başkentti, raylı sistem ağının ana aktarma merkeziydi. Tüm güçler bu şehirde toplanırken, şehir Şehir Merkezi (the City) ve West End olarak

⁴⁶ Fatih Çevik, Uluslararası Finans Merkezleri: Ülke Ekonomilerine Etkileri ve İstanbul'un Potansiyeli, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, İstanbul, 2009, s. 25.

⁴⁷ W. R. Bisschop, **The Rise of the London Money Market: 1640-1826**, London, Frank Cass, 1968, s.150-163.

ikiye ayrılmıştır. Bunların yanı sıra İrlanda ve İskoçya'daki farklı bankacılık sistemleri sınırlarını aşarak Londra'daki sistemler bağlanmaktaydı.⁴⁸

1830 yılında demiryolu ağının inşasıyla, Londra ülkenin 16 kısmından da ulaşılabilir bir hale gelmişti. Londra ülkedeki tek liman değildi, çoğu yabancı bankacılık işlemi pamuk ve tahıl limanı konumundaki Liverpool ve tütün ve hintkeneviri üzerinde uzmanlaşmış Glasgow ve Dundee üzerinden yapılmaktaydı. Londra'nın merkez haline gelmesi banka genel merkezlerinin batması, birleşmesi ya da genel merkezlerinin değişmesi ile gerçekleşmiştir. Örneğin "W-Bankaları" olarak adlandırılan Wiggins, Wildes ve Wilson bankaları 1837 yılı krizi nedeniyle batmış, aynı şekilde Liverpool Bankası da 1857 krizi nedeni ile kapatılmıştır. 1837 yılından sağ çıkan W. & J. Brown & Co. Bankası ile Londra'da bir şube açmış ve 1889 yılında Liverpool'daki şubelerini pamuğun seyrekleşmesi ile kapatmıştır. Diğer Liverpool bankaları da aynı şekilde yüzyılın sonlarına doğru kapanmıştır. Bu dönemde finansman, mal indirip bindirmeden ve limana giriş kaydından uzaklaşmıştır. Bankalar millileştikçe farklı uygulamalarda istikrar ve adem-i merkezileşme başlamıştır.⁴⁹

18 yüzyıl boyunca, İngiltere büyük bir ticaret merkezi ve sömürgeci güçtü. Ülke aynı zamanda 18.yüzyılın son çeyreğinde Endüstri Devrimi'nin beşiğiydi. 19. Yüzyıl ortalarında, İngiltere'nin kişi başı gelir, kıta Avrupası'nın geri kalanının iki katı kadardı. İngiliz denizasıırı ticareti 1700 ve 1780 yılları arasında iki katına çıkmıştı. Bankacılık aktiviteleri, tahvillerin ana kredi belgesi olarak kullanılmaya başlanmasıyla, ticaret ile yakın bağlar kurmaya başlamıştı. Özel bankacılık da gelişmişti.⁵⁰

Tarih boyunca, İngiltere'nin kısıtlayıcı düzenlemelerden uzak kalması ve

⁴⁸ Charles P. Kindleberger, **The Formation of Financial Centers: A Study in Comparative Economic History**, Princeton Studies In International Finance No. 36, Princeton University, 1974, s.18.

⁴⁹ R. s. Sayers, **Lloyds Bank in the History of English Banking**, Oxford, Clarendon, 1957, s.58.

⁵⁰ Leighton-Boyce, J.A.s.L., Smiths, **The Bankers: 1658-1958**, London, National Provincial Bank, 1958, s.279

yabancı göçe olan açıklığı ile yabancı iş ve işletmelerin ülkeye girişi Londra'nın gelişimini tetiklemiştir. Ancak diğer faktörlerin bağıl önemi zaman içinde değişmiştir. Bu değişim 2 ana dönemde incelenebilmektedir.

17. yüzyılın sonlarında ve 18. yüzyılın başlarında kuzey ve batı Avrupa'daki ekonomik gelişmelere ve kolonileşmeye paralel olarak tarım üretimine yatırım, madencilik, imalat, lojistik (demir yolu projeleri) ve ticaret gibi önemli faaliyetlerde risk finansmanın kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle 18. ve 19. yüzyılda ABD ve kolonileri, finansal açıdan gelişebilmek için menkul kıymet ihracı ile sermaye akışını başlatmıştır Bu dönemde ABD ve Latin Amerika'daki raylı sistem, kanalizasyon gibi büyük altyapıları gerçekleştiren şirketler, madenciler ve çiftçiler, Londra'nın hisse ve tahvil ihraç etmesiyle önemli derecede finansman sağlamıştır. Bunun yanında Londra'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan önce büyük bir ticaret merkezi haline geldiği görülmektedir. Bu dönemde ticaret sektörü 130.779 kişi ile toplam istihdamdaki payını %36,6'ya yükseltirken, ticari firmalar dış piyasalara açılabilmek için Londra'da yer alan finansal kurumların sağladığı uygun maliyetli kredilerden yararlanmıştır.⁵¹

İlk dönem, **1914 öncesi** dönemdir ve Londra'nın finans merkezi olarak rolü, lokal ve uluslararası bir ticaret merkezi olarak konumundan kaynaklanmıştır. Bu rol kentte sigortacılık, lojistik, mal ticareti ve bankacılık gibi pazarlara olan ihtiyacı doğurmuştur. Bu dönemdeki ana aktiviteler, ülke dışındaki direk ve portföy yatırımlarının yönetimi ve uluslararası bankacılık rezervi merkezi olarak hareket etmektir. Londra'nın büyük bir gerçek ekonomiye ve sermaye ihracına olan bağlantıları kente stratejik bir rekabetçi üstünlük sağlamaktaydı. İkinci dönem, birinci dünya savaşı sonrası başlamıştır ve Londra'nın bağıl önemi İngiltere'nin ticari öneminin azalmasına bağlı olarak düşmüştür. Kent, İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin döviz kontrolünü yumuşaması (1958) ve Avro

⁵¹ G. Lang, **Lessons of the Financial Crisis for the Attractiveness of European Financial Centers**, Center for Europäische Wirtschaftsforschung GmbH, 2012.

pazarlarının 1960lı yıllardaki gelişimi ile önemini tekrar kazanmıştır.⁵²

Bu dönemde, açıklık ve yumuşak vergisel, hukuki ve düzenleyici çevre Londra'nın rekabetçi üstünlüğündeki kilit faktörlerdi. Bu dönemden sonra Londra, bu avantajlarını devam ettirmeyi ve diğer özelliklerini geliştirmeyi başararak modern finans dünyasındaki karmaşık uluslararası pazarlardaki üstünlüğünü sürdürmeyi başarmıştır. Özellikle yüksek nitelikli personeli hem İngiltere'den hem de dünyadan çekebiliyor olması ve yine yüksek nitelikli destek hizmetlerini (özellikle telekomünikasyon) geliştirebilmiş olması bu dönemde önem kazanmıştır. Tüm bunlar Londra'nın likiditeyi sürdürmesini ve kendine çekmesini sağlamıştır.⁵³

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1950'lerde Londra'nın vadeli yün piyasasını geliştirerek ticaret sektörüne yönelik finansman enstrümanları geliştirdiği görülmektedir. Kentte ticaretle uğraşanlar *üretici-gönderici-armatör-ithalatçı-komisyoncu-alıcı* şeklinde biçimlenen tedarik zincirini, *yetiştirici-broker-alıcı* şeklinde sadeleştirerek maliyetlerini azaltmıştır. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı sırasında dünyadaki gemi filosunun üçte ikisinin Londra'daki Lloyd şirketi tarafından sigortalanmasıyla gelişmeye başlayan finansal kurumlar, 1950'lerde Avustralya'nın Londra'da oluşturduğu vadeli yün piyasaları ile gelişimini sürdürmüş, Londra ticaret sektörünün finansmanında önemli bir rol almıştır. Böylece Londra finansal piyasaları küresel aktörlere açılırken, kent dinamik bir sermaye girişimciliği merkezi haline gelmiştir. Ayrıca Wallace Kardeşler gibi bazı firmaların 1960'larda, finansman sağlayan kurumların bankacılık faaliyetlerini arttırması, Londra'nın özel bankacılık (*private banking*) alanındaki gelişimini başlatmıştır.

İlk defa 1955 yılında finans merkezi olarak tanımlanan Londra'da ticaret kümelenmesinin önemini yitirmesiyle, ticaret kredisi ve vadeli işlemler piyasası

⁵² Robert Laslett, London as a Financial Centre, **Revue D'économie Financière**, Sayı: 57, 2000, s. 59-60.

⁵³ Michele Fratianni, "The Evolutionary Chain of International Financial Centers", **The Changing Geography of Banking and Finance**, Springer US, 2009, s. 251-276.

önem kazanmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kentte meydana gelen yıkımın ofis alanlarını daraltmasıyla ticaret yapan firmalar diğer finans merkezlerine dağılırken, teknolojinin hızla ilerlemesiyle Londra uluslararası ticareti arttırmış, vadeli emtia ticaretini geliştirmiştir. Bankalar, uluslararası ticareti finanse ederken, borçları kredilendirmek için dalgalı fiyat, döviz kuru ve faize ihtiyaç duymuşlardır.⁵⁴

Öte yandan tarih boyunca büyük Avrupa ülkelerinden küçük prensliklere kadar pek çok ülkenin savaşlarda yaptığı harcamaların büyük bir çoğunluğunu Londra'daki bankalardan ve diğer finansal kurumlardan finanse ettikleri görülmektedir. Ayrıca devletler, savaş için yeterli mali kaynak temin edemediği durumlarda Londralı bankerler tarafından düzenlenen borçlanmayla finansman sağlamıştır. Bunun yanında, ulusal ve uluslararası piyasalarda hisse senedi alım satımı ve sendikasyon sigortası gibi yeni finansal enstrümanlar, Londra'nın uluslararası finans merkezi gelişimini hızlandırmıştır. Ayrıca şirketlerin hisse senedi satışı ile halka arzı, İngiliz ticari bankaların büyümesinde etkilidir.

Bununla birlikte günümüzde Anglosakson Model olarak bilinen finansal sistem ortaya çıkmıştır. Anglosakson Model, ABD, İngiltere, Kanada, İrlanda, Avusturalya ve Yeni Zelanda'da uygulanan, rekabet ve çatışma fikrine dayalı finansal sistem olarak adlandırılmaktadır. ABD Hazine Bakanlığı, 1950'lerin sonlarında Avrupa'yı kendi sermaye piyasalarını oluşturmak için teşvik ederken, ilk Eurobond 1963 yılında İtalya Karayolu İdaresi (*Autostrade*) tarafından Londra'da piyasaya çıkarılmıştır. Grenfell, Barings, Cazenoves, Flemings, Jardines gibi ticari bankalar, hızla Eurobond piyasasına hakim olurken, Morgan Stanley, First Boston, Lehman Brothers, J.P. Morgan ve Goldman gibi birçok önde gelen ABD'li yatırım bankası da 1960'ların sonunda Londra Eurobond piyasasına girmiştir.

⁵⁴ S. Mollan ve R. Michie, "The City of London as an International Commercial and Financial Center Since 1900" **Enterprise & Society**, Cilt: 13 Sayı: 3, 2012, s. 1-50.

Bu süreci 1970'lerde Hollanda, Almanya, Japonya, Fransa, İtalya, İskandinav ülkeleri ve Kanada gibi ülkelerde bulunan finans kurumları ve ABD'li finansal kuruluşlarının Londra'daki Eurobond piyasasına girmeleri takip etmiştir. 1980 ve 1990'larda da Londra Eurobond piyasasına Singapur ve diğer gelişmiş ülkelerdeki finansal kurumların girmesi, Londra'nın küresel finans merkezi haline gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁵

Londra'nın küresel bir finans merkezi haline gelmesinde **düzenleyici çerçeve ve hukuki altyapı** ile bu konuda yapılan reformlar da etkilidir. 1986 yılında Thatcher Hükümeti'nin reform programının temel taşlarından biri olan Big Bang, yerel piyasalara doğrudan yabancı firmaların girişini engelleyen kısıtlamaları kaldırılmış, devletin görevleri ve özel sektöre müdahalesi azaltılmıştır. Böylece finansal piyasaların serbestleşme süreci hız kazanmıştır. Sermaye, para ve sigorta piyasasının serbestleşmesiyle geleneksel iş yapma biçimi de değişmiş, başta finansal hizmetler sektörü olmak üzere hizmet sektörleri esnek bir yapıya kavuşmuş ve bu sektörlerde profesyonellik artmıştır.⁵⁶

Londra'da finansal piyasaların serbestleşmesi, HSBC ve Citi Group gibi küresel ana oyuncuların Londra Borsası'nda halka açılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte sermayeleri daha az olan İngiliz yatırım bankalarının etkinlikleri azaltırken, sektörde yabancı rakipleri çoğalmıştır. Böylece uluslararası pek çok bankanın Londra'ya yönelik ilgisi artmıştır.⁵⁷

Öte yandan İngiltere Merkez Bankası'na (*Bank of England-BoE*) 1997 yılındaki reformlarla hazineden bağımsız olarak para politikasını belirleme yetkisi verilirken, BoE, faiz oranlarını belirleme dışındaki diğer tüm görevlerini devretmiştir. BoE'nin temel görevi şeffaflığı sağlayarak para politikalarını

⁵⁵ Oxford Economics, "The Contribution of Financial and Professional Business Services To the City Of London, Greater London and UK Economics", Nisan 2011.

⁵⁶ S. Cochrane, **Explaining London's Dominance in International Financial Services, 1870-1913**, Discussion Paper, No. 455. University of Oxford, 2009, s. 5.

⁵⁷ M. Balachandran, "Case Studies: London, New York, Singapore, Dubai" **Report of the HPEC on Making Mumbai an International Financial Centre**, Ministry of Finance Government of India, New Delhi, 2007.

belirlemek olurken, finansal hizmetler sektörünün düzenlenmesi ve yönetimi, 2000 yılında çıkarılan Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu ile tamamen Finansal Hizmetler İdaresi (*Financial Services Authority- FSA*)'ne devredilmiştir. Yatırım bankacılığı, ticari bankacılık, sigortacılık ve diğer finansal hizmetleri kapsayacak şekilde düzenlenen ve genel çerçeveyi çizen Finansal Hizmetler ve Piyasalar Kanunu (2000)'nun yürürlüğe girmesiyle Sigorta Şirketleri Yasası (1982), Finansal Hizmetler Yasası (1986) ile Bankalar Yasası (1987) yürürlükten kalkmış, FSA tek düzenleyici kurum olmuştur. Böylece finansal hizmetler sektörüne yönelik düzenleme yetkisi tek elde toplanarak finansal düzenleyici çerçevenin parçalanması önlenmiş ve kararlarda çift başlılık ortadan kaldırılmıştır.⁵⁸

İngiltere'deki bu tek düzenleyici model, Londra'nın finans merkezi gelişimini olumlu etkilemiştir. Nitekim City of London (2009)'ın yaptığı ve finansal hizmetler sektörünün önde gelen kurumlarının yer aldığı çalışmaya göre Londra'nın finans merkezi olmasında düzenleyici çerçevesi ve yönetimi büyük bir önem taşımaktadır. ABD'deki düzenleyici otorite ve düzenleyici çerçeve gerek sektörler gerekse de eyaletler bazında farklılaşırken, İngiltere'de bütün düzenlemeler FSA çatısı altında tek elde, yasal çerçeve ise tek bir kanunda toplanmaktadır.

Ayrıca ABD'deki kural tabanlı (*rule-based*) düzenleyici yapı, uyulması gereken bütün kuralları detaylı bir şekilde tanımlarken, kurumların bu kurallara uyulması beklenmektedir. Bu durum düzenleyici çerçeveye uyum maliyetini arttırmaktadır. Oysaki İngiltere'deki prensip bazlı (*principle-based*) düzenleyici çerçeve, gereken prensipleri açıklarken, kurumların faaliyetlerini ve altyapılarını belli bir esneklik içinde kendilerinin ayarlamasını beklemektedir. Bu esnek yapı, finansal piyasaların ihtiyaçlarını karşılamada daha etkili olarak görülmektedir. Britanya'daki bu düzenleyici çerçeve ve yönetimi, Londra'nın küresel finans merkezi konumunu güçlendirirken, New York'taki birçok küresel ticari ve yatırım bankasının Londra'da müdürlük açması ile sonuçlanmıştır. Özellikle 2002-2005

⁵⁸ Cochrane, **a.g.e.**, s. 11.

döneminde yapılan reformlar, kentin küreselleşmesine önemli katkı sağlamıştır.⁵⁹

Tablo 4: Finansal Hizmetler Sektörüne Yönelik 2002-2005 Döneminde Yapılan Düzenlemeler

Tarih	Reform
Nisan 2002	Elektronik para yasal hale getirilmiştir.
Ağustos 2002	Elektronik ticaret kuralları düzenlenmiştir.
Mart 2004	Finansal hizmetler faturası tanımlanmıştır. Bu düzenleme bir ev sahibinin gelir karşılığı ile evinin tamamını veya bir bölümünü sattığında hayat boyu indirimli olarak kirada oturmaya devam etmesi ile ilgili kuralları belirlemektedir.
Ekim 2004	Uzakdoğu gibi uzak pazarlara yönelik müşterilere internet, telefon vb. gibi araçlarla finansal piyasalara bağlanmalarında yeni haklar tanınmıştır.
Ekim 2004	Mortgage kiralaması ve mortgage ipotek düzenlemesi yapılmıştır.
Ekim 2004	Uzun dönemli sigorta antlaşma kuralları düzenlenmiştir.
Ocak 2005	Diğer sigorta antlaşma kuralları belirlenmiştir.
Ocak 2005	Genel Sigorta Aracılığı Düzenlemesi yapılmıştır. Bu yasal düzenlemede tatil, ürün ve motorlu taşıt garantisi gibi genel sigortacılık işlemleri düzenlenmiştir.
Temmuz 2005	Piyasanın Kötüye Kullanımı Kurallarındaki Değişiklikler: Piyasa kötüye kullanım yasakları, piyasa davranış kuralları, yeni bilgilendirme kuralları, hisse geri alım ile ilgili kurallarda değişikliklere gidilmiştir.
Temmuz 2005	Mali Promosyon: Özel yatırımcıların kendi varlıklarını belgelendirmesinin önü açılmıştır.
Temmuz 2005	Yönlendirici Direktifler: Halka arz veya menkul kıymetlere ilişkin işlemler ile AB piyasalarında kabul edilen işlemlere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.
Temmuz 2005	Finansal Hizmetler İdaresi Uygulamalarının İncelemesi: Yapılan değişikliklerin ve kararların objektifliğinin Finansal Hizmetler İdaresi'nden bağımsız olarak incelenmesi kararlaştırılmıştır.

Kaynak: S. Mollan and R. Michie, The City of London as an International Commercial and Financial Center Since 1900. **Enterprise & Society**, Volume: 13, Number:3, 2012, ss. 1-50, s. 14.

⁵⁹ Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, **Global Finans Merkezleri ve İstanbul**, İstanbul, 2007; City of London, City of London Corporation, **An Assessment of the City's ICT Infrastructure Report**, 2009.

Düzenleyici çerçeveye yönelik reformların yanı sıra vergi vb. diğer düzenlemeler de Londra'ya avantaj sağlamaktadır. Küresel finansal sistemin 1960'lardan sonra gelişmesiyle birlikte bireysel ve kurumsal olarak dışarıya büyük miktarlarda sermaye çıkışı olmuştur. Londra bu durumu finans merkezi için bir avantaja dönüştürmek ve yabancı sermayeyi kente çekmek için yasal düzenlemeler yapmıştır. Bunlar arasında Londra'daki yabancıların gelir ve sermayeleri üzerinde çok düşük veya sıfır vergi uygulamaları yer almaktadır. Örneğin kurumlar vergisi stopaj oranı kaldırılmıştır. Bunun yanında 1979 yılında yapılan reformlarla İngiliz bankalarının ve yatırımcılarının yabancı sermaye kullanmalarını engelleyen ilgili düzenlemenin kaldırılması, kentte döviz piyasalarının gelişim sürecini hızlandırmıştır. Bu kambiyo düzenlemesi, Londra'nın küresel döviz piyasasında önemli bir oyuncu olarak yer almasını sağlarken, döviz borsasının gelişimine de yüksek düzeyde katkı sağlamaktadır.⁶⁰

Düzenleyici çerçevenin yanı sıra Londra'nın hukuki altyapısı finans merkezi olarak gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Dünyada en güvenilir yasal altyapılar arasında gösterilen İngiliz Hukuku'nun getirdiği avantajın yanı sıra özellikle anlaşmazlıkların çözümü ve yargılama sürecinin etkili ve hızlı olması, Londra'yı yatırımcılar açısından daha güvenilir kılmaktadır. Kentte yer alan finans konusunda ihtisaslaşmış mahkemeler, finans konusundaki davalarla ilgili birçok içtihat kararı oluştururken, buna bağlı olarak Londra'daki bu tarz anlaşmazlıkların çözümünde uzun yıllara dayanan deneyime sahiptir. 2010 yılında Londra'da 4 binin üzerinde uluslararası ihtilaf davası, Londra mahkemelerinde çözümlenmiştir. Ayrıca Uluslararası Ticaret Odası Tahkim Kurulu gibi uluslararası tahkim mahkemesinin genel merkezi Londra'da yer almaktadır.⁶¹

⁶⁰ J. Christensen, **the Spectre of Tax Havens: Secrecy, Global Crisis and Poverty, Tax Justice Network**, Vienna, 2009; Mollan ve Michie, **a.g.e.**, s. 29.

⁶¹ Kindleberger, **a.g.e.**, s. 18.

2.1.2.Paris

Fransa'daki bankacılığın gelişimi İngiltere'ninkinden oldukça farklıdır. Merkezileşme Louis XIV zamanından beri Fransız hayatının bir özelliği idi ancak Fransız Devrimi bankacılığı Cenevre, Almanya ve diğer ülkelerde parçalayarak özüne döndürmüştür. Barış sağlandıktan sonra ticari bankalar Paris'e dönmüş ve Le Havre gibi limanlarda şubeler açarak pamuk ithalini finanse etmeye başlamıştır.⁶² Limanlar haricinde, kredi pazarının gelişimi yavaştı ve birleşmeleri yetersizdi. Paris dışındaki bölgelerde banka bulunmuyordu ve bu dönemde İngiltere'de 500-600 civarı banka faaliyettedir. Para piyasası ve sermaye piyasaları birbirinden kopuktu.⁶³

Paris'in diğer merkezi lokasyonlar yerine tercih edilmesi doğaldı. Gelenek, yönetsel merkezilik, iletişim ağının merkezinde Paris'in yer alması kentin tüm sermayeyi çekmesine yardımcı oluyordu. Bölgesel bankalar haricinde, merkezci kuvvete herhangi bir direnç gösterilmiyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük şirketler genel merkezlerini Paris'e taşımaya başlamıştır. Bu süreçte uluslararası özellikle de Amerikan şirketleri 1950'li ve 1960'lı yıllarda Fransa'ya gelmeye ve özellikle Paris'e yerleşmeye başlamıştır.⁶⁴

2.1.3.İtalya

İtalya'nın bankacılık alanında tarihi bir geleneği vardır. Rönesans döneminde Venedik ve Floransa bankacılık merkez konumundaydı ve Londra'daki Lombard Sokağı, Milano ve çevresinden gelen göçmen bankacılardan ismini almıştı. 18. yüzyıl sonlarında, liman kentleri bankacılık

⁶² Maurice Levy-Leboyer, **Les Banques Europeenes Et L'industrialization Internationale Dans La Premiere Moitie Du Xixe Siècle**, Paris, Presses Universitaires de France, 1964, s. 436-437.

⁶³ Kindleberger, **a.g.e.**, s. 19.

⁶⁴ **a.e.**, s. 22-23.

merkezi iken, Liguria'nin başkenti Genova, gelişmiş finansal bir çevreye sahip gelişen bir ticaret kentiydi. Sahil kenti Leghorn'da da daha küçük finansal bir çevre bulunuyordu. Görkemli limanıyla Napoli de İki Sicilya Krallığı'nın ticari ve finansal merkezi konumundaydı ve tüm güney İtalya kentin hinterlandıydı.⁶⁵

1860ların bankaları 1871 ve 1870'de açılan yabancı bankalar ile desteklenmişti. Ortaçağ Floransa'sı, Venedik ve Genova 1200'lerin ortalarından 1600'lü yıllarında başına kadar, ekonomik gelişimin ve kapitalizmin sınırındaydı. Bu kentlerin başarısının sırrı, ticaret, uluslararası ticaret ve finansı. Bir limana sahip olmamasına rağmen Floransa, Kuzey Avrupa ülkeleri ile ticaret ve bankacılık ilişkileri kurmakta çok başarılıydı. Genova ve Venedik ise kıyı ekonomileriydi ve denizaşırı yolların egemenliği için savaşıyordu. Bu üç kent de o zamanın standartlarına göre çok büyük finansal merkezleriydi ancak öncelikle Floransa sonrasında ise Genova gerçek uluslararası karakterlere sahipti. Venedik daha çok yerel bankacılık ve finans üzerine uzmanlaşmıştı. Venedik'te özellikle Floransa'dan gelen çok sayıda dışarıdan gelen bankacı bulunuyordu ve bu bankacıların işleri daha çok yerel Pazar tarafından yönlendiriliyordu.⁶⁶

Roma'nın finans merkezi olarak görünmemesinin birçok nedeni bulunmaktaydı. Kent geç başkent olmuştu, İtalya'nın üretken bölgelerine nazaran lokasyonu uygun değildi ve ulaşım bağlantıları zayıftı. Kenti güçlü bir ekonomik hinterlanda sahip bir metropol olarak adlandırmak zordu. Bu dönemde Kilise, İtalya'nın geri kalanından ve dünyanın diğer bölgelerinden gelir sağlıyordu ancak verdiği hizmetler maneviydi ve ekonomik anlamda bir yarar sağlamıyordu. Tasarruf sınırlıydı ancak konut alanında yatırım ihtiyacı olduğundan, büyük de bir sermaye ihtiyacı bulunuyordu.⁶⁷

İtalya'daki kentlerin finans merkezi olarak konumları bölgesel özelliklerine de bağlıdır. Örneğin, Torino Frejus geçidinin ve Mt. Cenis tünelinin 1870'de

⁶⁵ a.e., s. 32..

⁶⁶ Fratianni, a.g.e. s. 5.

⁶⁷ Kindleberger, a.g.e., s. 36.

yapılmasıyla Milano'nun önüne geçmiştir. Sardunya Krallığı ise demiryolları ve kanalların yapılması ile hızlı bir ekonomik gelişim gerçekleştirmiştir ve bunda Fransa'ya ulaşımın kolay olmasının payı büyüktür.⁶⁸

İtalya'nın finansal açıdan birleşmesi 1893 yılına kadar gerçekleşmemiştir ve bunun bu yıl ile İkinci Dünya Savaşı arasında gerçekleşen hızlı ekonomik gelişimdeki rolü büyüktür. Bu yıldan önce sermaye piyasası bölünmüştü, Banca Nazionale ve hükümetin aktif rolleri ve Torino ile Roma'nın konut ve demiryollarına yapılan birkaç yatırıma olan yakın bağlantılarına rağmen, ülkede genellikle şube bankacılığı yapılıyordu.⁶⁹

1860 ile 1885 yılları arasında, İtalya, Merkez ve Kuzey İtalya'da dahil, bütünleşmiş bir finansal pazara sahip değildi. Bütünleştiğinde ise ülkede ekonomik gelişim de hızlanmıştır.⁷⁰

2.1.4.New York

Tarihsel süreçte New York kentinin (NYC) küresel finans merkezi olması ve diğer finans merkezleri ile rekabeti incelendiğinde, eski çağlarda dünya ticaretine yön veren Roma ve İskenderiye gibi kentlere benzer şekilde Avrupa'daki sanayi devrimi sonrasında ekonominin genişlemesiyle Londra, Amsterdam, Madrid gibi liman kentlerinin ticaretin en önemli şehirleri haline gelmesi, bu kentlerdeki finansal aktiviteleri geliştirmiştir. Özellikle Londra, dünya ticaretini domine eden bir kent haline gelmiş ve uluslararası finans merkezi olarak gelişmeye 17. yüzyıl sonlarında başlamıştır.⁷¹

18.yüzyıl başında ise NYC, bir ticaret merkezi haline gelerek buğday ile

⁶⁸ Valerio Castronovo, **Economia E Societa In Piemonte Dalrunita Al 1914**, Milan, Banca Commerciale Italiana, 1969, s. 200.

⁶⁹ Kindleberger, **a.g.e.**, s. 36.

⁷⁰ Dennis Mack Smith, **Italy, a Modern History**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1959, s.86.

⁷¹ G. G. Kaufman, **Emerging Economies and International Financial Centres**, Pacific Basin Financial Markets and Policies Conference, New York, 1999, s. 15.

Avrupa pazarına giriş yapmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısında NYC, Avrupa'ya deniz yoluyla tarımsal ürün ihracatı yapmaya başlarken, 1776 yılından itibaren Amerikan hükümetinin yüklü savaş borçlarını finanse etmiştir. 1884 yılında New York Borsası'nın kurulmasının yanı sıra 1817-1829 yılları arasında açılan Erie Kanalı ile NYC'nin Toronto, Şikago gibi kentlerle ticarete başlaması, NYC'nin uluslararası ticaretteki konumunu güçlendirirken, kentin bölgesel merkez olması sürecini hızlandırmıştır.⁷²

Erie Kanalı boyunca yapılan ticaret ile Wall Street ve Manhattan bölgeleri, dünya ticaretinde önemli bir merkez haline gelmeye başlarken, kanallar ve demiryolları yatırımları ile New Yorklu nakliye şirketlerinin sermayeleri artmıştır. Bunun yanında pamuk ve buğday ticaretinde de öz kaynak yaratılması ile NYC'nin ticaret ağı Batı ve Pasifik kıyılarına kadar yayılırken, buradan da Avrupa ve Asya'ya kadar ilerlemiştir. Bu dönemde NYC, Amerika'nın ve Kuzey Pasifik bölgesinin tek finans merkezi konumuna gelmiştir.⁷³

New York'un finansal üstünlüğü 1825 yılında başlamıştır. Kentin bu üstünlüğü rakip kentler tarafından alt edilmeye çalışılmış ve Philadelphia'da açılan Second Bank of the United States ve 1863 tarihli Ulusal Banka Yasası ve 1913 tarihli Merkez Bankası Yasası gibi üstünlüğünü tehlikeye atabilecek yasalara rağmen devam etmiştir.⁷⁴

Napolyon Savaşları'nın sonlanmasından önce, Kuzey Atlantik Amerika limanlarından hiçbirisi diğerlerine üstünlük sağlayamamıştır. Limanların her birinin kendi hinterlandı bulunmaktaydı. Ancak 1815 yılında Erie Kanalı'nın inşasının tamamlanmasından önce New York öne geçmek için adımlar atmaya başlamıştır. Savaş sırasında biriken İngiliz malzemeler buraya atılmıştır. Komisyoncu tüccarlar bu malları daha yüksek fiyatlarla zapt etmekle tehdit ettiğinde, New

⁷² J. C. Yee, **The Formation of American Financial Centers**, Unpublished Doctoral Thesis, 2006, s. 46.

⁷³ Gerard Baker, "The Wall Street slide", **The International Economy**, Sayı: 21.2, 2007, s. 27.

⁷⁴ Kindleberger, **a.g.e.**, s. 50.

York'ta satışa çıkarılan tüm malların pazardan çekilmesini engelleyen ve tüm satışları sonuçlandıran bir yasa çıkarılmasıyla borsa simsarları, kent tüccarları ve toptancılar limana akın etmiştir. 1818 yılında bitirilmesi beklenen Erie Kanalı, 1825 yılında tamamlanmıştır. Aynı yıl, New York bankacıları Ohio bölgesine tahıl ticaretini Ohio ve Mississippi Nehirlerinden bu kanala ve New York'a yönlendirmesi için büyük bir kredi teklif etmiştir.⁷⁵

New York aynı zamanda özellikle Connecticut ve Massachusetts'den olmak üzere insanları da kendine çekmeyi başarmaktaydı. New York ülkenin finans merkezi haline geldikçe, bankerlerin bakiyelerini kentte tutmak için uygulamalar başlatılmıştır. Buna paralel olarak diğer kentlerde de sermayenin New York'a akmasını engelleyebilmek için önlemler alınmaktaydı.⁷⁶

1863 yılı Ulusal Bankacılık Yasası, New York bankalarının ülkenin nihai bankacılık rezervi olarak yasal olarak tanınmasını sağlamıştır. Yasaya göre ülke bankaları rezervlerinin %25'inin an az beşte ikisini kasada tutmak gerisini de belirlenen 9 kentteki (Boston, Providence, New York, Philadelphia, Cincinnati, New Orleans, Chicago, and St. Louis) milli bankalardan birine aktarmak zorundaydı. Bunu yapabilmek New York'un dışındaki diğer kent bankaları için oldukça zordu. 1864 yılında yasa yenilenmiş ve listeye yeni eklenen kentlerle bu sayı 18 olmuştur. Bu 18 bankaya rezervlerinin %25'inin yarısını New York'ta tutmalarına izin verdi. Ülke bankaları "itfa kentleri" olarak adlandırılan bu kentlerin herhangi birinde rezervlerinin beşte ikisini tutabilecekti. Pratikte New York merkez rezerv kentiydi.⁷⁷

1913 yılında çıkarılan Merkez Bankası Yasası New York'un finansal üstünlüğüne bir tepki niteliğindeydi. Buna rağmen New York önde gelen finans merkezi olmayı sürdürdü ve bölgesel merkez olarak seçilen 11 bölgeye üstün

⁷⁵ Robert Greenhalgh Albion, **The Rise of New York Port (1815-1860)**, New York, Scribners, 1939, s. 54.

⁷⁶ Kindleberger, **a.g.e.**, s. 52.

⁷⁷ Margaret G. Myers, **The New York Money Market Vol. I: Origins and Development**, New York, Columbia University Press, 1931 (reprinted 1971), s. 55.

gelmiştir. New York'taki dalgalanmalar pazardaki diğer bölgelerden daha fazlaydı. Ancak tek bir para piyasası ve tek bir para politikası vardı ve bunlar da New York odaklıydı. İndirim ve serbest piyasa politikaları birleşmiştir. New York'un olanakları ve tesisleri diğer bölgelere göre daha uzmanlaşmıştı, daha rekabetçiydi ve diğer bölgelere göre daha ulaşılabilirdi. Bunun yanı sıra New York uluslararası finansın da merkeziydi.⁷⁸

20. yüzyılın ortalarında ise NYC, dünyanın finans merkezi olarak en parlak dönemini yaşamıştır. 20. yüzyılın başlarında ulaşım ve iletişim imkanlarının artması, buna paralel olarak NYC ekonomisinin gelişmesi, kentin ticaretini uluslararası hale gelmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ABD'nin dünya ekonomisinin ve uluslararası sistemin lokomotifi haline gelmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın yeniden yapılanması sürecinde ABD'nin dünyanın üretim merkezi olması, ABD'li şirketlerin Avrupa, Batı Avrupa ve Latin Amerika'ya yatırımlarını arttırması ve ABD'li finansal kurumların İngiltere, Batı Avrupa, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Sovyetler Birliği gibi ülkelere leasing ve kredi olanakları sağlamasıyla NYC, uluslararası finansal piyasalarda Londra'yı geride bırakarak dünyanın finans merkezi konumuna gelmiştir.⁷⁹

1970'lerde gerek Bretton Woods sisteminin çöküşü, gerekse de Londra'nın finansal yeniliklere hız vermesi NYC'yi duraklama sürecine iterken, Londra'nın uluslararası finansal piyasalarda hızlı gelişimi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca yeni bilgisayar teknolojileri ve finans firmalarının evliliği ile birlikte Londra'da ABD'li firma sayısının artmasıyla NYC'nin finansal entelektüel birikimi ve yenilikleri Londra'ya da yayılmıştır.⁸⁰

1980 ve 1990'larda uluslararası sermaye akımlarının serbestleşmeye

⁷⁸ Kindleberger, **a.g.e.**, s. 56.

⁷⁹ M. Balachandran, "Case Studies: London, New York, Singapore, Dubai" **Report of the HPEC on Making Mumbai an International Financial Centre**, Ministry of Finance Government of India, New Delhi, 2007.

⁸⁰ Frederic s. Mishkin, **Money, Banking, and Financial Markets**, Yedinci Baskı, ABD, Pearson Education, 2007.

başlamasının yanı sıra iletişim araçlarının çok hızlı bir şekilde gelişmesiyle uluslararası finans merkezleri hitap ettikleri yatırımcı sayısı ve yatırım hacmini önemli derecede arttırma fırsatı bulurken, birçok ülke kendi sınırları içerisinde bölgesel ve uluslararası finans merkezi oluşturmak için yoğun çaba içerisine girmiştir. Bu kapsamda kendini geliştirebilen Londra, Hong Kong ve Singapur gibi kentler hızla yükselişe geçerken, NYC gibi reform yapmayan kentler, bu değişime ayak uyduramadıkları için küresel sıralamadaki yerlerini kaybetmiştir.⁸¹

Özellikle Londra, 1980'ler ile birlikte sanayi devriminin kent üzerindeki etkilerini silmek ve şehri sanayi kentinden finans merkezi haline dönüştürmek yolunda yasal, altyapısal vb. atılımlar gerçekleştirerek diğer merkezlerden sıyrılmaya başlamıştır. Londra bu dönemde finansal piyasalara yönelik esnek ve yenilikçi yasal reformları ve geliştirmeye başladığı finansal enstrümanları ile önemli rekabet avantajı elde etmiştir.⁸²

Bu dönemde NYC'de ise Londra'nın tam tersine kısıtlayıcı düzenlemelerin yürürlüğe girmesi, Eurobond ve Eurodolar piyasalarında Londra'nın yükselişe geçmesini sağlarken, NYC'yi duraklama ve gerileme dönemine itmiştir. Bununla birlikte bu dönemde finansal araçların kavramsallaştırılması aşamasında ABD'nin önde gelen üniversitelerinden birçok akademisyenin Wall Street'te çalışmaya başlaması, Goldman Sachs, Merton ve Scholes gibi şirketlere ortak olan Fischer Black gibi küresel firmaların doğmasında etkin rol oynamıştır. NYC'deki finansal hizmetler sektörünün üniversiteler ile işbirliğine gitmesi, finans, ekonomi, matematik ve istatistiğin küresel sermaye piyasalarında uygulanmasına katkıda bulunmuştur.⁸³

⁸¹ Julia Bersch ve Graciela L. Kaminsky, "Financial Globalization In The 19th Century: Germany As A Financial Center, (Çevrimiçi) <http://piketty.pse.ens.fr/files/capitalisback/CountryData/Germany/Other/Pre1950Series/RefsHistoricalGermanAccounts/BerschKaminsky08.pdf>, 2008, s. 4.

⁸² Graciela L. Kaminsky, **Financial Centers: Lesson from History**, 50th Anniversary International Conference, Abuja, Nigeria, 4-6 May 2009.

⁸³ New York State Department of Financial Services, **Community Banking Report**, New York, 2013, s. 9.

Bu entelektüel birikim, 21. yüzyılın başlarında NYC'nin türev piyasalarda Londra ile rekabete girmesini sağlarken, 2002 yılında Enron ve diğer finansal skandalların ardından oluşan yasal belirsizlik ortamı, Sarbannes-Oxley Hareketi'ni başlatmıştır. Sarbannes ile şüpheli yabancı ve ulusal firmalara cezai yaptırımlar uygulanırken, NYC'deki finansal kurumlar Londra'dakilere göre uluslararası finansal hizmetler üzerine daha az odaklanmışlardır.⁸⁴

Bu dönemde diğer ülkelerde finans piyasalarının liberalleştirmesine karşın ABD'nin Sarbox mevzuatını getirmesi ve ABD'nin finans merkezi olarak çok katmanlı ve birbiriyle örtüşen Securities and Exchange Commission (SEC), Commodity Futures Trading Commission (CFTC), Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) ve Federal Reserve System (FED) gibi birçok finansal kurumun düzenleyici olarak kurulması ve bu çok başlı düzenleyici yapı, NYC'nin rekabet gücü azalırken, Londra küresel finans merkezleri sıralamasında lider konumunu güçlendirmiştir. Günümüzde ABD'de bankacılık ve para piyasasını FED, sermaye piyasasını SEC, türev piyasaları CFTC yönetmektedir.⁸⁵

NYC'nin küresel finansal piyasalardaki rolünü Londra'ya kaptırması ve 2008 yılındaki finansal krizden sonra 2010 yılında ABD, Dodd-Frank Wall Street Reformu'nu ve Müşteriyi Koruma Hareketi'ni başlatmıştır. Bu reformlar finansal hizmetler sektöründeki şeffaflığın artırılmasını ve ortamdaki bilgi asimetrisinin azaltılmasını hedeflemektedir. Diğer bir reform ise yatırımcıyı koruyarak bölgenin cazibesini arttırmayı amaçlayan Menkul Kıymetler Hukuku Reformu olmuştur.⁸⁶

Dodd-Frank Wall Street Reformu ve Müşteri Koruma Hareketi, Menkul Kıymetler Hukuku Reformu ile menkul kıymetlerle ilgili bir sıkıntı yaşayan

⁸⁴ L. J. Kimmel vd., **Income and Affordability Study**. New York City Guidelines Board, 2012.

⁸⁵ Guriev and Tsyvinski, **How the Great Recession Contributed to Macroeconomics**, International Conference on Macroeconomics and Monetary Policy, Higher School of Economics, Moscow, 2012.

⁸⁶ U.s. Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs, Wall Street Reform: Oversight Of Financial Stability And Consumer And Investor Protections, (Çevrimiçi) http://www.banking.senate.gov/public/index.cfm?FuseAction=Hearings.Hearing&Hearing_ID=84abcf3-9dd8-49ec-b5c0-2f75c618f075, 18.10.2014.

yatırımcıların maliyet fayda analizinden yola çıkarak zararlarının en aza indirilmesi hedeflenmiştir Menkul kıymetlerle ilgili yapılan yanlışlıklarda önemli rol oynayan denetim firmalarının, masraflı ve riskten kaçınan davranışları azaltılırken, firmaların yatırımcılara karşı şeffaflığı artırılarak piyasa yerli ve yabancı firmalar için daha cazibeli hale getirilmiştir. Bunun yanında Sigortacılık ve Bankacılık Hukuku, finansal hizmetler sektörünü de içine alacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu durum küresel finans merkezleri listesinde NYC'nin skorunu arttırmış ve günümüzde Londra ile rekabet eden finans merkezi olmasına katkı sağlamıştır.⁸⁷

Finans merkezi olması ve tarihsel süreçteki gelişimi ile NYC'nin dünyanın en rekabetçi şehirlerinden biri olduğu görülmektedir. Gelecek dönemde de kentin ekonomik büyüklüğü ve sahip olduğu küresel ağ sayesinde özellikle küresel finans merkezleri arasında rekabetçiliğini koruması ve üst sıralarda yer almaya devam etmesi beklenmektedir.⁸⁸

2.1.5.Hong Kong

Eski bir İngiliz kolonisi olan Hong Kong, dünya ekonomik sistemine 19. Yüzyıl sonlarında entegre olmaya başlamıştır. Hong Kong tarihi olarak hiçbir zaman bağımsız bir yönetim olmamıştır. İngiltere'nin Hong Kong ve Canton'u gayri resmî işgali 17. Yüzyılda, 19. Yüzyılda bölge Çin'den resmi olarak ayrılıp İngiltere'ye katılmadan çok önce başlamıştı. Hong Kong Adası 1843 yılında bir İngiliz kolonisi haline gelmiştir. 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Çin, Hong Kong'un bağımsız olmasına itiraz etmiş, iki bölgenin sınırı 1950 yılında kapatılmıştır. 1997 yılında ise Hong Kong Çin ile

⁸⁷ Dodd Frank, Dodd Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, U.S. Securities and Exchange Commission, (Çevrimiçi)
<https://www.sec.gov/about/laws/wallstreetreform-cpa.pdf>, (03.06.2015)

⁸⁸ The Economist Economist Intelligence Unit, Benchmarking Global City Competitiveness Report 2012, (Çevrimiçi)
http://www.citigroup.com/citi/citiforcities/pdfs/eiu_hotspots_2012.pdf, (05.06.2015).

tekrar birleşmiştir.⁸⁹

Hong Kong'un ekonomik ve siyasi geçmişi özellikle coğrafi konumuna bağlı olarak şekillenmiştir. 19. Yüzyılda nüfusu az bir bölge olan Hong Kong, yıllar içinde en önemli uluslararası finans merkezlerinden biri olmuştur. Hong Kong, bunun yanı sıra 1950 yılından başlayarak hızlı ve başarılı bir sanayileşme sürecine girmiştir.⁹⁰

1842 yılında Çin tarafından İngiltere'ye Nanking Anlaşması ile bırakılan Hong Kong, bu yıldan sonra hızlıca finansal ve ticari bir merkez haline gelmiştir. Kentte ekonomi; taşımacılık, bankacılık ve ticaret şirketleri tarafından domine edilen ticari aktivitelere bağlıydı. Hizmet çeşitliliği oldukça fazlaydı ve bunun nedeni hem yerel halkın hem de İngilizlerin savaş ve ticari taşımacılığına bağlı ihtiyaçlarını karşılama gerekliliğiydi. 19. Yüzyılda az da olsa endüstriyel gelişmeler de görünüyordu ve bu şeker fabrikaları, çimento fabrikaları gibi yabancı sektörlerden ve daha küçük çaplı yerel üreticilerden kaynaklanıyordu. Hong Kong'un ana bölgeleri Kowloon 1860'da ve Yeni Bölgeler (New Territories) 1898'de İngiliz yönetimine bırakılmıştır.⁹¹

Hong Kong, Ana Çin topraklarında savaş zamanı gerçekleşen olaylardan da etkilenmiştir. Bu dönemde Hong Kong dünya ticaretindeki yavaşlamadan, özellikle de Çin'in bozulan ticaretinden olumsuz etkilenmiştir. Ancak, ana karadaki sorunlar Şanghay ve diğer kentlerden iş ve iş adamlarının, görece daha güvenli ve istikrarlı İngiliz kolonisi Hong Kong'a göçmesini sağlamıştır.⁹²

⁸⁹ Catherine Schenk, "**Economic History of Hong Kong**". EH.Net Encyclopedia, ed. Robert Whaples, 2008.

⁹⁰ W. Breitung and M. Günter, Local and Social Change in a Global City: The Case of Hong Kong, **Globalization and the Chinese City**. Routledge, 2006, s. 120.

⁹¹ D.R. Meyer, **Hong Kong as a Global Metropolis**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

⁹² Catherine Schenk, "Banks and The Emergence of Hong Kong as an International Financial Center", **Journal of International Financial Markets, Institutions and Money**, Cilt: 12 Sayı:1, 2002, s. 329.

Hong Kong Aralık 1941'de Japon güçleri tarafından işgal edilmiştir. Ağustos 1945'e kadar işgal altında bulunduğu bu dönemde tüm bankalar, mali piyasalar ve diğer finans kurumları kapatılmıştır. Sadece birkaç Çin yerel bankasının çalışmasına ciddi sınırlamalar ile izin verilmiştir. Japonya'nın teslim olmasından sonra Hong Kong istikrarlı bir barış dönemine girmiştir. Çin'in, Kore Savaşı'nda, iç savaşta Şanghay'a nazaran olumsuz etkileri Hong Kong'da daha az olmuştur.⁹³

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile anakara, hem ideolojik nedenlerle hem de ABD ve BM tarafından 1949 ve 1951 yıllarından konan ambargolar nedeniyle uluslararası ekonomiden izolasyon politikası gütmeye başlamıştır. Buna karşın Hong Kong ile PRC arasındaki ekonomik ilişkiler, Hong Kong'un uluslararası ekonomik bağlantıları, PRC'nin sanayisini ve tahıl ithalini sürdürebilmesi için önemini devam ettirmiştir. 1960lı yıllardaki kendine yetebildiği dönemde bile Hong Kong'un PRC'den yiyecek ve su ithal etmesi, Hong Kong'un anakaraya faydasını ortaya koyan önemli bir yabancı sermaye kaynağıydı. Karşılık olarak ucuz yiyecek sağlanması Hong Kong'da yaşam giderlerini düşürmüş ve işçiye bağlı sanayileşme sürecindeki kentte işçilere verilen ücretlerin düşük tutulabilmesine yardım etmiştir.⁹⁴

Hong Kong'un sanayileşmesi 1950li yıllardaki ambargolar ile başlamıştır. Bu on yılda Hong Kong'un zenginliği Çin ile ticarete dayanamazdı. Buna karşın, sanayi 19.yüzyıl sonrasında gelişmeye başlamış ve savaş yıllarında yayılmaya başlamıştır. 1945 yılından sonra sanayileşme göçmenlerin, girişimcilerin ve sermayenin anakaradaki iç savaşa bağlı olarak Hong Kong'a akması ile hızlanmıştır. Sanayileşme Hong Kong'da 1950lerde tekstil sektörü ile başlamış, 1960larda özellikle ihracat için giyim, elektronik, plastik ve diğer emek yoğun üretim gerektiren sektörler ile devam etmiştir. 1978 ile Hong Kong'un Çin ile birleştiği 1997 yılına kadar Hong Kong ile Çin arasındaki ticaret büyümeye devam

⁹³ Çevik, **a.g.e.**, s. 60.

⁹⁴ Price Waterhouse Coopers, **Capital Markets in 2025: The Future Of Equity Capital Markets**, 2012, s. 40.

etmiştir. Bunun yanı sıra Hong Kong firmaları emek yoğun aktivitelerini daha ucuz işgücüne ulaşabilmek için Çin'e taşımaya başlamıştır.⁹⁵

2.1.6. Amsterdam

16. yüzyılın sonlarına doğru, İngiltere ve Hollanda İspanya krallığının siyasi egemenliğinden kurtulmuştur. Bundan sonra her iki ülke de, 1688'de birbirleriyle uyumlu siyasi bir düzen kurana kadar, siyasi politik ve ekonomik olarak modernleşme yoluna girmişlerdir.⁹⁶

16. yüzyılın sonlarında, dünya ticareti Akdeniz'den Atlantik'e kaymış, Hollanda ticari olarak üstünlük kazanmıştır. Hollanda'nın bu üstünlüğü Amsterdam'ın bir ticaret merkezi olması ve limanına dünyanın dört bir yanından birçok mal ve gıda maddesi gelmesi ile doğru orantılı idi. Limana gelen malların büyük kısmı yeniden ihraç ediliyordu.⁹⁷

Hollanda yüksek oranda kentleşmişti, ülkenin tarım sektörü ve tarım endüstrileri çok üretkendi. 1700lerin başlarında ülkenin kişi başına düşen geliri oldukça yüksekti ve en yakın rakiplerinin çok üzerindeydi. Uluslararası ticaret sigorta ve finans sektörlerinin gelişmesine katkı sağlamıştı. Ülke dünyanın dört bir yanındaki devletlere borç veriyordu. XVIII. yüzyılda dünya ticaretinin merkezi yavaş yavaş Londra'ya doğru kaymaya başlamıştır. Ancak Amsterdam bu yüzyıl boyunca da dünyanın finans merkezi olmaya devam etmiştir.

XVIII. yüzyıl boyunca Londra ve Amsterdam arasındaki finansal ilişkiler gelişmiş ve bu ilişkiler Hamburg ve Baltık ülkelerini de etkilemiştir. Fransız ve Akdeniz bağlantıları da bu dönemde canlılığını yitirmiştir. Amsterdam ve çevresinde gelişen Avrupa ticaret ağlarının gelişmesiyle, kambiyo senetlerinin tedariği sadece Amsterdam'da değil tüm çevre ağlarda da, önemli bir ticari ihtisas haline gelmiştir. Bu senetler ile, tüccarlar gereken tüm teknik unsurları ayarlamak

⁹⁵ L. W. Pauly, **Hong Kong's International Financial Centre: Retrospect and Prospect**, Hong Kong, Savantas Policy Institute, 2011.

⁹⁶ Ann M. Carlos and Larry Neal, "Amsterdam and London as Financial Centers in the Eighteenth Century" **Financial History Review**, Vol: 18, 2011, s. 24.

⁹⁷ Graciels Laura Kaminsky, **Financial Centers: Lesson from History**, 50th Anniversary International Conference Central Bank of Nigeria, 2009, s. 4.

zorunda kalmıyor, üçüncü taraf olan aracılar kredi ve diğer hizmetleri sağlıyordu. Finansal aracılıkta yapılan bu yenilik, bireysel tüccarları yabancılarla kurulacak bağlantıların masraflarından kurtarıyordu. Yabancı pazarlarla iş yapan Avrupalı tüccarların sayısı arttıkça finansal aracılığın ve piyasalara kattığı değerin de önemi artmıştır.⁹⁸

1609 yılında Amsterdam Exchange Bank (Wisselbank) kurulması ile kâğıt para, sarraf ve veznedarlar tarafından değil banka tarafından ihraç edilmeye başlandı. Sonuç olarak Amsterdam'ın özel bankacılık sistemi kısıtlanmış ve yüzyıl boyunca zorlanmıştır.⁹⁹ Amsterdam'da Wisselbank tüm kentte takas edilen senetleri kontrol etmekte ve sınırlamaktaydı.¹⁰⁰

Amsterdam 16. Yüzyılın sonlarında önde gelen bir ticaret kenti haline gelmiştir. Kuzey Denizi'ndeki Avrupa ve Baltık ticareti için stratejik konumu, kenti bir önceki yüzyılda Avrupa'nın ticaret merkezi olan Antwerp'in yerini almasını sağlamıştır.¹⁰¹

Yeni kurulan Birleşik Eyaletler'in en büyük kenti olan Amsterdam'ın etnik tolerans konusundaki ünü de, kente Avrupa ve Doğu Akdeniz'den göçmenleri ve sermayelerini çekmiştir. 17. Yüzyılın başında tüm bu faktörler birleşerek canlı bir ticari topluluk yaratmıştır. Doğu Hint Adaları ile yapılacak ticaretin getireceği potansiyel kar ortaya çıkınca, Amsterdam tüccarları, gelen yüklerin satışından ekled edilen kar ile uzun gemi yolculukları yapmak için kente kaynak akıtmaya başlamıştır. Bu düzenlenmeler 1602 yılında United East Asia Company (VOC)'un kurulması ile resmîyet kazanmıştır. Şirket Amsterdam'ın en büyük ve önemlileri olduğu 6 kentin ya da komisyonun bir araya gelmesi ile kurulmuştur. VOC Amsterdam'ın en büyük ticaret şirketi idi ve tekel bir statüsü vardı. Buna bağlı olarak Amsterdam'da 17. Yüzyılda özellikle Avrupa içi ve Ümit Burnu'nun doğusundaki Asya bölgeleri ile ticaret çok gelişmiştir. Bir takas merkezi ihtiyacının ortaya çıkması ile 1609 yılında Bank of Amsterdam (BA) kurulmuştur. Takas

⁹⁸ Larry Neal ve Stephen Quinn. "Networks of Information, Markets, and Institutions in the Rise of London as a Financial Centre, 1660–1720." **Financial History Review**, Vol: 8, 2001, s. 8-9

⁹⁹ **A.e.**, s. 10.

¹⁰⁰ **A.e.**, s. 12.

¹⁰¹ Carlos ve Neal, **a.g.e.**, s. 26.

sistemi Venedik ve Antwerp'te ilk olarak kullanılmış olmasına ve Amsterdam'da ortaya çıkmamış olmasına karşın, en başarılı bu kentte kullanılmıştır. BA yalnızca dış ticareti desteklemekle kalmamış, yatırımları etkilemek için de kullanılmış ve borsanın önemli bir parçası haline gelmiştir.¹⁰²

17. yüzyılda Hollanda Avrupa'nın önde gelen ekonomisi haline gelmiştir. Antwerp'in 1585'de İspanya tarafından işgali sonrasında Hollanda'nın Scheldt ve Flaman kıyısını denizden kuşatması ile ticari hegemonya Hollanda'ya kaymış, Amsterdam da en önemli pazar haline gelmiştir. Önceki dönemlerde Baltık bölgesi ve Fransa, İspanya ve Portekiz kıyıları arasında gıda ve ham madde ticareti yapan Hollandalı tüccarlar, Rusya, İtalya, Batı Afrika, Amerika, Doğu Akdeniz ülkeleri ve Asya ile ticaret yapmaya başlamıştır. Geleneksel tahıl, tuz, şarap ve ringa ticareti yerini lüks tekstil ürünleri, şeker, metal, kuyum, silah, baharat ve diğer sömürge ürünlerine bırakmıştır.¹⁰³

Hollandalılar borsa kapitalizminde öncü bir role sahiptir. İlk büyük limitet şirketi VOC'un 1602 yılında kurulması ile bu yılda ilk defa bir Hollanda şirketinde hisse kavramı ortaya çıkmıştır. 17. Yüzyılın ortalarında Hollanda aktif hisse yapısını geliştirmiştir.¹⁰⁴

19. yüzyılın başlarında, 1795-1813 yılları arasındaki Fransız işgali ile Hollanda milleti ortaya çıkmış ve 1830 yılında ülke Belçika'dan ayrılarak bugünkü coğrafi sınırları ile kurulmuştur. 19. Yüzyılın ilk yarısında ülkede ekonomik bir durgunluk gözlemlenmiştir. Ülkenin altyapı yatırımları sınırlı kalmış ve sanayisinin gelişimi Belçika, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin çok gerisinde kalmıştır.¹⁰⁵

19. yüzyılın ikinci yarısında endüstriyel gelişim başlamış ve demiryolu inşası gibi girişimler için sermaye yaratılmaya başlanmıştır. Bu dönemde

¹⁰² Carlos ve Neal, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁰³ Oscar Gelderblom ve Joost Jonker. "Completing A Financial Revolution: The Finance Of The Dutch East India Trade And The Rise Of The Amsterdam Capital Market, 1595–1612", **The Journal of Economic History**, Sayı: 63, 2004, s. 644.

¹⁰⁴ Abe De Jong ve Ailsa Roell. "Financing And Control In The Netherlands: A Historical Perspective", **A History Of Corporate Governance Around The World: Family Business Groups To Professional Managers**, University of Chicago Press, 2005. s. 468.

¹⁰⁵ **A.e.**, s. 648.

sanayinin gelişmesi için sermaye geçmiş yıllardan kalan karlardan ve kurucu aileler ile varlıklı kişilerin katkılarından sağlanmıştır. 18. Yüzyılda ve 19. Yüzyılın ilk yıllarında, uzun yıllar süren durgunluk sermaye piyasasındaki ve kurumlardaki geleneklerde doğal bir kırılım yaratmıştır. Modern sanayinin gelişimi ülkede ancak 19. Yüzyılda gerçekleşebilmiştir.¹⁰⁶

2.1.7.Frankfurt

Frankfurt Almanya içerisinde monarşi döneminde politik olarak yükselen bir bölgeydi. Ayrıca ticaret yolları üzerinde olması da kentin gelişiminde önemli rol oynadı. Ortaçağ döneminde kent bu şekilde yükselirken daha 12. yüzyılın başında Roma İmparatorluğu'nun bir darphanesi de Frankfurt'a kurulmuştu. XV. yüzyılın başında ülkenin ilk bankası olan Wessel, bugün bile olağan canlılığıyla devam eden, Frankfurt fuarına gelen ticaret adamlarının para değişimi ve finansman ihtiyaçlarını sağlamak üzere faaliyete başladı.

XVI. yüzyıla gelindiğinde Frankfurt Avrupa'nın en büyük ticaret ve finans merkezlerinden biri haline gelmişti. 1585 yılında, bu gelişimden doğan bir enerjiyle, Frankfurt borsası kuruldu. Frankfurt XIX. Yüzyılın başlarında ise artık uluslararası piyasaları finanse edebilecek potansiyele erişmişti. Bu dönemde, dış borcu için finansman arayan Avustralya ve Amerika'da faaliyet gösteren bazı büyük şirketler Frankfurt'un finansal derinliğinden faydalanabilmişlerdi.

Almanya'da tek bir finans merkezinin öne çıkması tarih boyunca iki defa gerçekleşmiştir. Her iki seferde de bu öne çıkış savaşıyla bağlantılıdır. İlki 1871 yılında Prusya'nın Fransa'ya savaşta üstün gelmesi ile Berlin'in Köln, Frankfurt, Darmstadt, Dresden, Leipzig ve Hamburg'a karşı güç kazanması, ikincisi ise Frankfurt'un İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin'in izolasyonu ile Batı Almanya'nın finans merkezi olarak yükselişidir. Her iki durumda da, süreç kısmen siyasi kısmen de ekonomiktir.¹⁰⁷

Frankfurt'un bir finans merkezi olarak yükselişi 18. Yüzyılın sonuna kadar en önemli devlet tahvilleri piyasası olan Amsterdam'ın zayıflamasına paralel

¹⁰⁶ A.e., s. 649.

¹⁰⁷ Kindleberger, a.g.e., s. 24.

olarak başlamıştır. Baştan beri Frankfurt uluslararası düzeyde önemli bir finans merkeziydi ve yabancı devletlere sağlanan krediler için aracı konumundaydı. Frankfurt borsası 1860lara kadar Almanya'daki en önemli borsaydı. 1860 yılında Almanya politik olarak yeniden düzenlendiğinde ve Berlin yeni kurulan Deutsche Reich'in başkenti olduğunda ise, Frankfurt borsası hala büyüyor olmasına rağmen önemini kaybetmiştir.¹⁰⁸

19. yüzyılda, Avrupa dünyanın dört bir yanındaki ülkelere borç olarak sermaye sağlamaktaydı ve dünyanın bankacısı konumundaydı. Bölgenin ana sermaye ihraççıları Büyük Britanya, Fransa ve Almanya'ydı ve bunların başkentleri borsaları ve bankacıları ile kredi aracılığı yapan ana finans merkezleriydi.¹⁰⁹

Almanya-Fransa Savaşı'ndan sonra 1871 yılında Deutsche Reich'in kurulmasından sonra, Almanya önemli bir finans merkezi olmuştur. Bu bölge 1914 yılına kadar bu şekli ile kalmıştır. Almanya'daki siyasi birleşmesine ek olarak, ekonomik hayatın birçok alanı da daha uyumlu hale gelmiştir. 1873'de altın para sistemi başlatılmış ve 1875 yılında merkez bankası, Reichsbank, kurulmuştur.¹¹⁰

1870 ile 1914 arasındaki dönem ekonomik aktivitelerin neredeyse tüm sektörlerde yapılması ve tarımsal ekonomiden sanayi ekonomisine geçiş olarak tanımlanabilir. Hızlı ekonomik genişleme hızlı büyüyen nüfusun hem sebebi hem de sonucu olarak ortaya çıkmıştı ve sanayi ekonomisine geçiş ile birlikte kentleşme oranları artmıştır. 1890ların ortalarına kadar dışa göç veren Almanya, 1908 yılına kadarki dönemde ise göç almaya başlamıştır.

Almanya bu yılların büyük kısmında mal ticaretinde negatif bakiyeye sahipken, pozitif bir cari işlem dengesine sahipti. Ana ithal mallar hammaddeler, ara emtialar ve gıda iken, ihracat sanayi ürünleri özellikle de kimyasal maddeler ve tekstil mamulleri idi. Milli gelir ve tasarruf düzenli bir biçimde arttı ve Almanya net alacaklı haline geldi.

¹⁰⁸ Bersch ve Kaminsky, **a.g.e.**, s. 4-5.

¹⁰⁹ Bersch ve Kaminsky, **a.g.e.**, s. 2.

¹¹⁰ Bersch ve Kaminsky, **a.g.e.**, s. 3.

Almanya 19. Yüzyılda en önemli üçüncü sermaye ihracatçısıydı. Başlarda, devlet kredisi ana uygulama ilen, sermaye öncelikli olarak özel bankalar aracılığı ile sağlanıyordu. 1830lardan itibaren ise, demiryolu inşası ve gelişen endüstrileri finanse etmek özel bankaların fonlama kapasitesini aşmaya başlamış finansa aracılık faaliyetleri borsalara ve yeni kurulan ticari bankalara kaymaya başlamıştır. 19. yüzyılın başında, 1860lara kadar, Frankfurt Almanya'nın finans merkeziydi ve uluslararası bir öneme sahipti. 1860larda Almanya'daki siyasi ve ekonomik yeniden yapılanmalar sonrasında ise, Berlin Almanya'nın finans merkezi haline gelmiştir.¹¹¹

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde de Almanya önemli bir sermaye ihracatçısıydı. Bu sermaye ile diğer Avrupa ülkelerine, özellikle de komşu ülkelere yatırım yapılıyordu. 19. Yüzyılın ilk yarısında özel bankalar, özellikle yabancı menkul kıymetler için ana aracı finansal kurumlardı. Ancak özel bankalar devam eden dönemde ticari bankalara yerini bırakmıştı.¹¹²

1796 yılında çıkarılan yasa ile temelleri atılan Berlin borsası gittikçe önem kazanırken, Frankfurt borsası ile özellikle devlet tahvilleri için çalışan bir borsa haline gelmiştir ve Frankfurt'taki özel bankacılar uzun süre hisse senedi piyasaya sürmemiştir. Buna karşın, Berlin borsası hisse senetlerine açıktır ve çok sayıda demiryolu hissesi piyasaya sürmüştür. Bu finansal aracılık faaliyetlerinin Frankfurt'tan Berlin'e kaymasında büyük rol oynamıştır.¹¹³

2.2. İstanbul'un Finansal Tarihine Bir Bakış

İstanbul tarih boyunca büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu süreçte iktisadi açıdan önemini hep koruyan İstanbul günümüzde de Türkiye'nin iktisadi lokomotif olarak işlevini sürdürmektedir. İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar Doğu Akdeniz'in en büyük kent merkezi olagelmıştır. Kent merkezinin büyüklüğü İstanbul'un Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde hem merkezi yönetimin burada olmasından hem de Doğu ile Batı

¹¹¹ Bersch ve Kaminsky, **a.g.e.**, s. 4.

¹¹² Bersch ve Kaminsky, **a.g.e.**, s. 3.

¹¹³ Bersch ve Kaminsky, **a.g.e.**, s. 5.

arasında iktisadi ve kültürel bir geçiş noktası olmasından kaynaklanmıştır.

Roma İmparatorluğu'nun doğudaki en önemli merkezi olan İstanbul, Roma tarihinde çalkantıların ve iç savaşların da merkezinde yer almıştır. Kuzey Avrupa'dan Orta Doğu'ya kadar uzanan bir imparatorluk için İstanbul'un en büyük stratejik önemi ticaret yollarının kontrol edilmesi için ideal bir noktada bulunmasından kaynaklanıyordu. Konstantin I 330 yılında İmparatorluğun başkentini Roma'dan İstanbul'a taşımıştı ve kentin adını Nova Roma (Yeni Roma) olarak değiştirmişti. Bunun en büyük gerekçesi Doğu'dan Batı'ya akan ticaretin o dönemde zenginliğin kaynağı olmasıydı.¹¹⁴

İstanbul Batı Roma'nın yıkılıştan sonra Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olarak Doğu Hristiyanlığının (Ortodoksluğun) merkezi olmaya devam etti. Adı ise I. Konstantin'e ithâfen Konstantinopolis oldu. Bu süreçte kent bölgesi içinde iktisadi merkez olmaya devam etti. İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nca fethedileceği 1453 yılına kadar Karadeniz'den, Orta Doğu'dan yapılan ticareti kontrol etti.

Şehir, Osmanlı döneminde de ticari merkez olma işlevini sürdürdü. Osmanlı'nın Balkanlara da hâkim olmasıyla Küçük Asya diye adlandırılan Ege Denizi çevresi ve Anadolu topraklarında gerçekleştirilen ticari faaliyetler İstanbul merkezli olarak devam etti. Günümüzde de kent bu işlevini devam ettirmektedir.

Şehirlerin finans merkezi olma aşamalarına baktığımızda genel olarak gördüğümüz fenomen öncelikle bir şehrin kendi ihtiyaçlarını karşılaması için imalat yapması ve bu kapasitesinin belirli olanaklarla geliştirilmesi, sonra üretim fazlalığı yahut kıtlığı gibi nedenleri aşmak için ticari faaliyetlerin şehir genelinde artması, en nihayetinde de bu ticari faaliyetlerin finansmanının sağlanması için şehirdeki finansal hareketliliğin artmasıdır. Londra, New York, Hong Kong gibi eski finans merkezlerine baktığımızda tarihsel olarak bu olguyu görebiliriz. Bahsedilen kentler hitap ettikleri coğrafyaların merkezi olarak bilinirler. Bu

¹¹⁴ İbrahim Enes Özkan, "Osmanlı'dan Günümüze İstanbul Ekonomisi", **Şehir ve Toplum**, C.1 S.1, İstanbul, Aralık 2014, s. 33.

nedenle sınıai, ticari ve finansal faaliyetlerin merkezleri de bu şehirler olagelmıştır. Bu çerçevede, İstanbul da hitap ettiği coğrafyanın merkezi olarak birbiriyle eş zamanlı olarak sanayi ve ticaret merkezi olmuş sonrasında da bir finansal merkez olarak karşımıza çıkmıştır.¹¹⁵

2.2.1.Tarih Boyunca İstanbul'da Ticaret Ve Sanayi

Bir şehrin finans merkezi olabilmesi için öncelikle orada finansal faaliyetin oluşmasını sağlayacak şartların var olması gerekmektedir. Bu şartlar temel olarak para değişimine yol açan üretim ve tüketim faaliyetleridir. Bu nedenle şehrin ticaret ve sanayi ortamı geliştikçe orada finansal faaliyet de gelişmektedir. Hakeza, tarihsel olarak, dünyada finans merkezi hüviyetini kazanmış şehirlere bakıldığında bu şehirlerin ticaret ve sanayi sektörlerinin gelişmiş olduğu görülmektedir. Bu nedenle İstanbul'un finansal tarihine göz atmadan önce tarih boyunca şehrin ticaret ve sanayi faaliyetlerine göz atmak yararlı olacaktır.

2.2.1.1. Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Sanayi

Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar İstanbul Doğu Akdeniz'in en büyük şehri olarak var olmuştur. Buradaki nüfus yoğunluğu ve toprak azlığı nedeniyle, bir önceki başlıkta bahsedildiği üzere, ticaret şehrin iaşesinde çok önemli rol oynamıştır. Öte yandan kentte hem klasik dönemde hem modern dönemde hatırı sayılır bir sanayi faaliyeti devam edegelmiştir. Bu sanayi faaliyetleri Cumhuriyet döneminde de artarak devam etmiştir.¹¹⁶

Sanayi devrimi öncesinde Osmanlı'da, zanaat üretimi ve imalathaneler şehrin üretim birimleriydi. Devrimden sonra ise Avrupa'nın fabrika tarzı üretimiyle rekabet edebilmek için bu üretim biçimi dramatik bir şekilde değişime uğramıştır. Bu dönemde Osmanlı iktisadi açıdan geri kalmışlığına çareyi XVIII. yüzyıldan itibaren devlet eliyle fabrikalar açarak bulmuştur. Bu faaliyete bir süre sonra özel

¹¹⁵ A.e., s. 35.

¹¹⁶ A.e., s. 38.

sektör de katılmıştır. Bu dönemde başlayan Osmanlı Sanayi Hamlesi'nin birçok ögesi Cumhuriyete miras olarak kalmıştır.

Fetihten sonra, Bizans döneminin sonlarına doğru oldukça zayıflayan İstanbul'un nüfusunun artırılması için bir dizi ekonomik yatırım yapılmıştır. Bu kapsamda Kapalıçarşı, Bedesten, Bodrum Kervansarayı, Unkapanı, Tuz Ambarı, Debbağhane, Boyahane gibi üretim üsleri canlandırılmıştır. Bu yapıların yanı sıra küçük üretici için birçok üretim tesisi hayata geçirilmiştir.¹¹⁷

Osmanlı'da merkezî devlet, başkent İstanbul'un iâşesinin sağlanmasına, sosyal, siyasî ve iktisadî düzenin temini açısından özel önem atfetmekteydi. Ayrıca şehrin barındırdığı yüksek miktarda nüfus, şehri o dönemde önemli bir pazar haline getirmişti. Bu nedenle daha o dönemlerden başlayarak şehir, özel teşebbüsü kendine çeken bir hüviyete kavuşmuştu. Yani fetihten sonra yapılan Kapalıçarşılar, bedestenler, dükkânlar iktisadi olarak özel sektörden de karşılık bulmaktaydı. Buna rağmen şehrin muazzam nüfusunun ihtiyaçlarını sadece kentteki üretimle karşılamak mümkün olmuyordu. Bu nedenle merkezi devlet ülkenin geri kalanının üretim fazlalarını İstanbul'a kanalizetmekteydi. Böylelikle İstanbul fetihten sonra her zaman Canlı bir üretim ve ticaret merkezi olmuştu. Bu köklü üretim ve ticaret birikimi, şehri hem Avrupa ölçeğinde büyük bir merkez olmuş hem de modern dönemde ülke içindeki finansal faaliyetlerin merkezi olmuştur. Bu haliyle şehir, her zaman imparatorluğun diğer bölgelerine de kan pompalayan bir kalp görevi görmüştür.¹¹⁸

Sanayi devrimi ile birlikte sınaî üretim organizasyonunda temel üretim birimi fabrikalar haline gelmiştir. Bu dönemde sanayileşmiş ve sanayileşen ülkelerde geleneksel üretim biçimi olarak nitelendirebileceğimiz esnaflar ve onların oluşturduğu meslekî organizasyonlar tamamen yok olmamıştır. Fakat sınaî üretim genel olarak fabrikalarla tanımlanmaya başlamıştır. Fabrika tipi üretimin dünya

¹¹⁷ Halil İnalcık, "İstanbul-Türk Devri", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 23, 2001, s. 222.

¹¹⁸ Tefik Güran, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü (1973-1839)", İstanbul Üniversitesi **İktisat Fakültesi Mecmuası Ellinci Yıl Armağanı**, İstanbul, 1986, C. 44, s. 1-4, s. 245.

sanayi tarihindeki öneminin oldukça geç, yani XIX. yüzyılla birlikte yerleşmeye başladığını dikkate aldığımızda, bu dönemden önceki yüzyıllarda sanayinin ana unsuru olarak geleneksel zanaat üretimi ve esnafların önemli görevler üstlenmiş olduğunu görürüz. Osmanlı gibi sanayisini görece geç kurabilmiş ülkelerde bahsedilen geleneksel üretim metotları oldukça büyük bir öneme haizdir. Çünkü sanayileşme hareketlerinin başlamasından sonra dahi küçük üretim birimleri Osmanlı üretiminin çok önemli bir unsuru olarak kalmaya devam etmiştir. İstanbul için esnaflar ve bu esnafların sürdürdükleri ahilik kültürü de önemini XIV. yüzyıldan sonra da korumuştur.

Ahilik ve ahî esnaf birliklerinin Selçuklu ve Osmanlı esnaf teşkilatlanmasında önemli bir etkisi olduğuna dair genel bir kabul vardır. Arapça “kardeş” manasına gelen ahî kelimesi, Türkçede cömert anlamına gelen akı kelimesinden türetilmiştir. Kur’an ve sünnete dayandırılan prensipleriyle İslami anlayışa doğrudan bağlı olan ahiliğin oluşumunda, fütüvvet teşkilatının önemli bir tesiri vardır. Siyasî ve askerî istikrarsızlık dönemlerinde özellikle Anadolu’da otorite boşluğunu doldurma gibi önemli görevler de üstlenmiş olan ahilik kurumu, Fatih devriyle birlikte, yani İstanbul’un Osmanlı hâkimiyetine girdiği XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi bir güç olmaktan çıkmış ve üretim faaliyetleriyle tanımlanır hale gelmiştir.¹¹⁹

Osmanlı esnaf birliklerinin bir üst teşkilatın çatısı altında toplanıp toplanmadıkları, toplanmış iseler de bu üst yapının İmparatorluk sınırlarının genelinde mi, yoksa sadece belirli bölgelerde mi oluşturulmuş olduğu sorularına cevap verebilmek için, Ahî teşkilatının Osmanlı esnaf teşkilatlanması üzerindeki etkisinin ne olduğu sorusunu cevap vermeye bağlıdır. Osmanlıların kuruluşundan beri Ahî teşkilatı ile esnaf teşkilatı arasındaki doğrudan ilişkiyi gösteren belgelerin yetersizliği nedeniyle bu iki unsur arasındaki ilişki maalesef tüm boyutlarıyla ortaya konamamaktadır. Ancak böyle bir ilişkinin ilk devirlerden itibaren devam ettiğine dair belge ve bilgiler de vardır. Ahi teşkilatı içinde yer alan ahi baba, şeyh

¹¹⁹ Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, C. 1, s. 540-541.

gibi görevliler daha önceki dönemlerde olduğu gibi, 18 ve 19. yüzyıllar gibi geç dönemlerde dahi bazı esnaf birliklerinde esnaf amirleri olarak varlıklarını korumaktaydı. Dolayısıyla İstanbul'da sınai yapının temel esası olan esnaf birlikleri, bir anda ortaya çıkan, ya da sadece Osmanlı'ya has bir kurum olmaktan ziyade, tarihsel kökenleri ahi birliklerine kadar geri giden yapılanmalar olarak değerlendirilebilir.¹²⁰

İstanbul esnafı üzerindeki Ahilik etkisi, özellikle de Ahilik teşkilatının kurucusu olan Ahi Evran'ın mesleği derici esnafının üzerinde etkili olmuştur.¹²¹ Arşiv belgeleri ve diğer birincil kayıtlar, İstanbul debbağ birliklerinde Yedikule-Zeytinburnu Debbağ Meslek Birliği, Eyüp Debbağhanesi, Kasımpaşa Debbağhanesi, Tophane Debbağhanesi, Üsküdar Debbağhaneleri örneklerinde olduğu gibi İstanbul'un birçok bölgesinde Osmanlı esnaf birlikleri üzerindeki Ahilik etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Ahilik teşkilatından esinlenerek düzenlenen Osmanlı esnaf birliklerinin kümelenme modeli, İstanbul'un olduğu gibi, İmparatorluk genelinin uzun süre sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet etmiştir.¹²²

İstanbul'dan bahsederken büyük ve yoğun nüfusundan dolayı bir tüketim şehri olarak bahsedilebilir. Bundan bahsederken İstanbul'un aynı zamanda bir üretim şehri de olduğu unutulmamalıdır. Şehrin üretim kapasitesini ve fonksiyonlarını yönlendiren loncalar şehirdeki endüstriyel faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamaktaydı. Bir diğer anlamda savaş ve barış zamanlarında şehrin iâşesinin sağlanmasında en büyük payı loncalar üstlenmekteydi.¹²³

¹²⁰ Ahmet Kala, **İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri; İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları 1**, İstanbul, İBB Kültür İşleri Diare Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998, s. 34-35.

¹²¹ Zehra Odabaşı, **Bir Ahi Dostu: Franz Taeschner –Hayatı ve Eserleri**, Ankara 2008, s. 36.

¹²² Ahmet Kala, **Debbağlıktan Dericiliğe İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu ve Gelişimi**, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No: 27, 2012, s. 103 ve 141-180.

¹²³ Donald Quataert, **Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü**, 3. Bsk., Çev. Tansel Güney, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 95-96.

İstanbul, imparatorluğun siyasi, idari, sosyal ve iktisadi olarak kalbi konumunda olduğundan mütevellit merkezi devlet esnaf birliklerine oldukça hassas bir biçimde yaklaşıyordu Bu doğrultuda, İstanbul'daki esnaf birliklerine hammadde temininde diğer esnaf birliklerine göre öncelik tanınmış, İstanbul yine diğer bölgelerden farklı olarak sadece yakın çevresindeki ham madde kaynakları üzerinde değil, İmparatorluğun tüm hammadde kaynakları üzerinde satın alma tekeline sahip olabilmektedir. 1838 Balta Limanı anlaşmasıyla kaldırılan bu hak, önceki dönemler için İstanbul esnaflarına önemli bir imtiyaz sunmuştur. Ancak sağlanan bu avantajlar yanında, yine İstanbul'un başkent olması ve ülkenin diğer kentlerinden farklı olarak yerel bir yönetim tarafından yönetilmeyip doğrudan merkezî devlet ve vezir-i azama bağlı olması gibi özellikleri nedeniyle esnaf birlikleri üzerinde de devletin etkisi daha fazla hissedilmiştir. Kentin toplumsal ve iktisadî istikrarını sağlayabilmenin en temel gerekliliği, esnaf loncalarında düzen ve disiplinin temini ve korunabilmesiydi. Bunun için de her türden kötü imalat ve üretimin, fiyat artışlarının, olası hammadde ve mamul mal sıkıntılarının, spekülasyon vb. istikrarsızlıkların ortaya çıkmadan engellenebilmesine özel önem atfedilmiştir.¹²⁴

Osmanlı İstanbul'unda esnaflar bu önemli şehrin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda önemli yere sahip olmuştur. İstanbul, devlet, ordu ve donanmanın temel merkezi ve bir ülkenin başkenti olması yanında, jeopolitik konumu kaynaklı bir ticaret ve sanayi merkezi olması yönüyle de oldukça önemli bir şehirdir. Esnaf loncaları eşliğinde yapılan sınaî üretimin yanında, bu stratejik özellikleri nedeniyle devlet de özellikle ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere kamusal yatırımlarla erken dönemlerden itibaren imalathane olarak nitelendirilen büyük sanayi tesisleri kurmuş ve işletmiştir. Baruthaneler, silah atölyeleri, askerî dikimevleri, tophaneler, tersaneler vb. sanayi tesisleri bu kamusal yatırımların somutlaşmış halleri olarak

¹²⁴ Ahmet Kal'a, "Osmanlı Esnaf Sisteminin Oluşması ve Yeniden Yapılanması Açısından İstanbul Esnaf Birlikleri", **İstanbul: İmparatorluk Başkentinden Megakente**, Ed. Yavuz Köse, Çev. Ayşe Dağlı, İstanbul 2011, s. 252-255.

XV. yüzyıldan itibaren devletin sınaî ihtiyaçları için önemli görevler üstlenmiştir.¹²⁵ Sanayi devrimi ile birlikte fabrikalar öncülüğünde kitlesel sınaî üretime geçilmeden önceki dönemlerde, loncalar bünyesinde faaliyet gösteren küçük işyerleri ile İstanbul'un yerel ihtiyaçları karşılanırken, ordu ihtiyacını karşılayan veya ihracat için üretim yapan büyük işletmelerse lonca sistemi dışında devlete ait imalathaneler olarak faaliyette bulunmuştur.¹²⁶

Osmanlı dönemi İstanbul sanayisinde imalathânelerin kurulmasına fethin hemen sonrasında özellikle askerî ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla yoğun bir şekilde başvurulmuştur. Bu doğrultuda barut üretimi, gemi üretimi, tüfek ve top üretimi gibi çeşitli alanlarda üretim yapacak sanayi kuruluşları faaliyete geçirilmiştir. İnşaat malzemeleri, kâğıt üretimi ve tekstil sanayiine yönelik kurulan işletmeler de, imalathâneler çerçevesinde yapılan sınaî üretimin çıktılarının çeşitlenmesine ve zenginleşmesine yol açmıştır.

Gabor Agoston, XV. yüzyıl sonu ve XVI. yüzyıl başlarındaki faaliyetleriyle Tophâne, Baruthâne, Cebelhâne ve Tersane-i Âmire gibi üretim birimlerine dikkat çekerek, erken modern dönemde Avrupa'nın en büyük askerî-endüstriyel kompleksinin İstanbul'da bulunduğunu ve bu kompleksin dönem itibarıyla tek rakibinin Venedik tersanesi olduğunu belirtmektedir.¹²⁷

2.2.1.1.1. Devlet Sektörü

İnsan yaşamının yazılı belgelere geçmiş tarihindeki en köklü dönüşüm olarak nitelendirilen sanayi devrimi, iktisadî açıdan sadece bu devrimi gerçekleştiren ülkeleri olumlu etkilememiş, belki onlardan daha da fazla olarak bu devrimi gerçekleştiremeyen ve sanayileşme serüveninde geç kalan ülkeleri

¹²⁵ Wolfgang Müller-Wiener, "15-19. Yüzyılları Arasında İstanbul'da İmalathane ve Fabrikalar", **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, Yay. Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1992, s. 53-57.

¹²⁶ Rifat Önsoy, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1988, s. 4.

¹²⁷ Gabor Agoston, **Barut, Top ve Tüfek – Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi**, Çev. Tanju Akad, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006, s. 232.

olumsuz etkilemiştir. 1815'te Napolyon devrini takip eden dönemlerde Avrupa mallarının doğuya akışının hız kazanmasıyla birlikte, Osmanlı toprakları ve beraberinde İstanbul piyasaları da bu sürecin dışında kalmamıştır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde iktisadî açıdan Avrupa karşısında yaşanan gerilemenin giderilmesi için sanayileşmenin bir çözüm yolu olarak değerlendirilmesi, sanayileşmenin yolunun da fabrikalar açılmasından geçtiği kabul edilince, Osmanlı'da çok çeşitli üretim alanlarına yönelik bu tarz büyük çaplı üretim birimleri kurulmaya başlanmıştır. Kuruldukları mekânlar açısından ele aldığımız takdirde, fabrikalar öncülüğünde sanayileşme çabalarının ilk olarak İstanbul'dan başlatıldığını ve çoğu devlet fabrikasının Avrupa'dan getirilen makine ve teknoloji ile İstanbul'da üretime başladığını görmekteyiz. Zamanla özel teşebbüs sermayesiyle üretim yapan fabrikaların da sanayi hayatında filizlenmeye başlamasıyla, başkent İstanbul, devlet ve özel sermaye öncülüğündeki yeni dönemin sanayileşme girişimlerinin de başkenti olarak kabul edilmiştir.¹²⁸

Osmanlı Devleti sanayileşme çabalarının merkezine en başından itibaren İstanbul'u koymuştur. Sanayi devriminin Osmanlı'ya göre çok daha iyi hissedildiği Batılı ülkelerin hamlelerine karşı cevap vermek için oldukça kapsamlı reformlar ve yatırımlar yapılmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarında III. Selim ile başlayan sanayileşme çabaları 1840'lar da hız kazanmış ve sonrasında da devam etmiştir. Bu çerçevede 190'lar barut, top, gülle yapımı gibi askeri amaçlar için Avrupa'dan teknoloji ithal edilmiştir. Askeri teknolojiler dışında da 1805'te Beykoz Çuha fabrikası, 1827'de Eyüp'te iplik eğirme fabrikası, 1830'larda yine Beykoz'da deri ve ayakkabı fabrikası vb. kuruluşlar bu sanayileşme hareketlerinin meyveleri olmuştur.¹²⁹ Burada üzerinde özellikle durulması gereken fabrika ise Feshane'dir. Feshane 1835'te kurulana kadar devletin kurduğu tüm fabrikalar devletin idari ve askeri ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuşken, Feshane piyasaya ürün satmak

¹²⁸ Edward Clark, "Osmanlı Sanayi Devrimi", **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, Yay. Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s. 38-39.

¹²⁹ a.e., s. 40.

için kurulmuştur.¹³⁰

1839 yılında Tanzimat'ın ilan edilmesinden sonra İstanbul'da büyük çaplı bir sanayileşme hareketi başlamıştır. Bu hamle maalesef Kırım Savaşı'na Kadar devam edebilmiş sonrasında ise bir yavaşlama olmuştur. Bu dönemde Yedikule ile Küçükçekmece arasında kurulan fabrikalar ve hammadde tesisleri neticesinde bölgede ciddi üretim veren bir sanayi parkı kurulmuştur. Aynı zamanda bu üretimi desteklemek için hassas jeolojik analizler yaptırılmış ve İstanbul'un çeşitli bölgelerinden madenler çıkarılmaya başlanmıştır.¹³¹

Bu döneme kadar kurulan tüm fabrikalar devlet işletmesi olmuştur. Devletin burada hedeflediği amaç, kurulan fabrikaların öncülük etmesi ve özel sermayenin de benzer faaliyetlere girişmesidir. Bu düşünce ilk başta amacına ulaşmıştır. Fakat sonrasında gerek yaşanan savaşlar ve savaşların nedeniyle düşen iç talep, gerekse dış talebin yeterli olmaması ve finansman sorunları nedeniyle kurulan özel fabrikaların çoğu kapanmıştır. Aynı dönemde devlete ait fabrikalardan da yine çoğu kapanmak zorunda kalmıştır. Fakat başarılı olanlar uzun dönem devlete hizmet etmiştir. Beykoz'daki deri işleme fabrikasının yani tabakhanenin ilerleyen zamanlarda ordunun ayakkabı ihtiyacını karşılamak üzerine ayakkabı fabrikasına dönüştürülmesi bu durumun örneklerindendir.¹³²

XIX. yüzyılın ilk yarısındaki bu fabrikalar ve sanayileşme girişimleri, 1870'lerde yaşanan malî bunalım neticesinde devletin iflas etmesi sonrası bir durgunluk sürecine girmiştir. Gümrük mevzuatının değişmesi ve yeni fabrikalar kanununun çıkarılmasıyla birlikte 1880'lerde tekrar devlet fabrikaları kurulmaya başlanmıştır. Oluşan bu yeni durum neticesinde 1884'te Paşabahçe'de cam fabrikası kurulmuştur. Bu fabrika tamamıyla yabancı işçi çalıştırmış ve dönemin şartlarına uygun üretim gerçekleştirmiştir. 1890'larda II. Abdülhamid'in

¹³⁰ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika "Feshane" Defterdar Fabrikası**, İstanbul, Sümerbank, 1988, s. 15.

¹³¹ Clark, **a.g.e.**, s. 42.

¹³² Müller-Wiener, **a.g.e.**, s. 73.

teşebbüsüyle kurulan Yıldız Porselen Fabrikası da Fransa'da eğitim görmüş personeliyle başarılı bir üretim süreci izlemiş, Meşrutiyet sonrası 1908-1912 arasında kapalı kalmışsa da sonraları tekrar faaliyete başlamıştır.¹³³

Ülke geneline yönelik hazırlanan 1897 istatistiklerinden, aynı yıl kurulmuş ve 201 işçiye sahip Osmanlı Kibrit Fabrikası (1897), İstinye Buz Fabrikası (1887), Karamürsel Şayak Fabrikası (1885), Dersaadet Osmanlı Tenvir (Aydınlatma) Şirketi (1888), Dersaadet Su Şirketi (1882) ve Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi'nin İstanbul'da faal haldeki diğer sınaî işletmeler olduğu anlaşılmaktadır. Buhar makinesi ve diğer enerji kaynaklarıyla çalışan değirmenler, un fabrikaları ve tütün üretimine yönelik Cibali Reji Fabrikası ve İstanbul Reji Fabrikası da gıda sanayisinde faaliyette bulunan İstanbul merkezli diğer dikkat çeken sınaî işletmelerdi.¹³⁴

2.2.1.1.2. Özel Sektör

XIX. yüzyılda İstanbul, artık imalathaneler dışında çok sayıda işçi çalıştıran fabrikaların özel sektör eliyle de kurulduğu bir şehir olmuştur. Bu dönemde birçok yerli ve yabancı sermayeli fabrika üretime başlamıştır. 1850 yılında Bakırköy'de kurulan Basmahane fabrikası bunların ilkidir. Fakat işletme konusunda sorunlar yaşayan fabrika sonrasında devlete devredilmiştir. Fabrika 1921'e kadar ordunun kumaş ihtiyaçlarını karşılamaya devam ederek uzun ömürlü bir üretim süreci yaşamıştır.

1880'lere gelindiğinde artık İstanbul sanayisinde faaliyet gösteren fabrikaların sayılarının oldukça arttığını görülmektedir. Paşabahçe'de kurulan Modiano Şişe fabrikası, Hasköy'de kurulan yine şişe fabrikası bu dönemlerde kurulan fabrikalardandır. 1880'lerden sonra yabancı sermayenin İstanbul'da artık çok daha fazla fabrika açmak istemiştir. Kartal Konserve Fabrikası, Beykoz Kâğıt

¹³³ Müller-Wiener, **a.g.e.**, s. 81-83.

¹³⁴ Tefik Güran (Haz.), Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897, **Tarihî İstatistikler Dizisi** C. 5, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997, s. 261-262 ve 271-273.

Fabrikası, Paşabahçe Mum Fabrikası, Küçükçekmece’de kurulan kibrit fabrikası bu 1900’e kadar kurulan yabancı sermayeli fabrikalardan bazılarıdır. Fakat bu kuruluşlar genelde ithal mallara rekabet edememeleri neticesinde kapanmıştır.

Aynı dönemlerde bir başka deneyim daha yaşanmıştır. 1888 yılında kurulan Yedikule İplik fabrikası yabancı sermayeli bir fabrika olarak kurulmuştur. Fabrika getirilen vergi muafiyetleri neticesinde ithal olarak gelen İngiliz ürünleriyle rekabet edebilmiş ve iç pazarda önemli bir konuma gelmiştir. Hatta fabrika ABD, Hindistan gibi uzak coğrafyalara bile ürün satar hale gelerek önemli bir başarı sergilemiştir.¹³⁵

Birinci Dünya Savaşı öncesinde bazı fabrikalar kapanmak zorunda kalsa da İmparatorluk içinde üretim açısından yine İstanbul ilk sırada yer almıştır. Bu dönemde ülke sınırları içerisinde üretilen ürünlerin %55’i İstanbul’da üretilmiştir.¹³⁶ 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu İstanbul sanayisini de olumlu etkilemiş ve 1916 yılına kadar İstanbul merkezli 63 sınaî müessese teşviklerden yararlanmıştır. Ancak tüm çabalara rağmen, 1910’lar sonrası yaşanan savaşların olumsuz etkisi ülke genelinde olduğu gibi İstanbul’da da sanayinin gerilemesine yol açmıştır. Var olan iktisadî kaynakların diğer sektörler ve üretim alanları aleyhine olacak şekilde askerî sanayi ve ordunun ihtiyaçlarına yönlendirilmesi de, İstanbul sınaî üretiminde yaşanan bir diğer zorunlu ve olumsuz gelişme olmuştur. Osmanlı hâkimiyeti altındaki İstanbul’un sınaî yapısını şekillendiren önemli bir gelişme ise, Birinci Dünya Savaşı sırasında uygulanma şansı bulan milli iktisat politikaları olmuştur.

1914’te Osmanlı Devleti’nin uyguladığı iktisadi politikalar milliyetçi bir hüviyete bürünmüştür. Bu dönemde tüm kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Yine aynı dönemde ekonomiye yoğun bir devlet müdahalesi uygulanmıştır. Neticede büyük, orta ve küçük ölçekli esnafların hepsi bu süreçten etkilenmiştir. Devlet

¹³⁵ Quataert, **a.g.e.**, s. 78.

¹³⁶ Vedat Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 167.

kademelerinde karar alıcı pozisyonundaki kişiler milli nitelikli şirketlerin kurulması için çaba sarf etmişlerdir. Hakeza, 1913'te çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nda herhangi bir şekilde yerli yabancı ayrımı yapılmadan teşvikler verileceği söylene de savaş ortamında bu hayata geçirilememiştir ve bu yasadan sadece Osmanlı tebaası yararlanabilmiştir.

Sinai ilerleme bakımından değişimin başladığı yer İstanbul olmuştur. Nitekim Teşvik-i Sanayi kanunundan yararlanan fabrikaların yarısından çoğu İstanbul'dadır. Bu kanunun asıl önemli tarafı ise verimliliği artırmak ve sabit maliyetler ile ürün başına düşen maliyeti azaltmak için büyük çaplı üretime verilen önem olmuştur. Bu kanun neticesinde birçok küçük üretici çeşitli büyük kuruluşlar altında birleşmişlerdir. Bu durumun oluşmasına merkezi hükümet ön ayak olmuş ve Heyet-i Mahsusa-i Ticariyye gibi kurumlarla sermaye birikimini desteklemişlerdir.¹³⁷ Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra mütareke dönemine giren İstanbul'da, milli iktisat uygulayıcısı kadroların da iktidardan uzaklaşmasıyla bu politikalar kısa süreli olmuşsa da, ekonomideki Türkçülük politikası erken dönem Cumhuriyet kadrolarının da gündeminden düşmemiş ve İstanbul'da sınaî yapılanmanın belirlenmesinde önemli bir etken olarak kalmıştır.

Tüm bu gelişmelere rağmen 1910'lar sonrası Osmanlı hâkimiyetindeki son dönemlerine baktığımızda, İstanbul sanayisinde az sayıdaki fabrika ile birlikte, küçük üreticiliğin daha yaygın bir karakter arz ettiği bir yapıya sahip olduğunu görülmektedir. Fakat büyük sektörler diyebileceğimiz 1000'den fazla işçi çalıştıran sektörler de büyük sanayi tamamen yok olmamıştır. 1913 itibarıyla 1.000'in üzerinde işçi istihdam edilen bütün sanayi; fabrikalar ve diğer deri atölyelerinde tespit edilebilen işçi sayısı 1.219 olan ve 67 kuruluşun üretim yaptığı dericilik sanayi, bir kısmı buharlı olmak üzere toplam 317 değirmenle un üretimi yapılan ve 1.225 işçinin istihdam edildiği un sanayi, İstanbul sınaî üretimi içinde öne çıkan alanlardan diğerleriydi. 1913 yılında ülkede yapılan sayım sonrasında toplam 269 ve 1915 yılında 282 sanayi kuruluşu tespit edilmiştir. Bunların yarısından

¹³⁷ Milli İktisat Politikalarının altyapısı ve sonuçları için bkz. Zafer Toprak, **Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918**, İstanbul, Doğan Kitap, 2012.

fazlası, yani 1913 için 144'ü, 1915 içinse 155'i İstanbul ve çevresinde yer alan sanayi kuruluşları olmuştur.¹³⁸

İstanbul uzun bir sanayileşme dönemi sonucunda istenilen seviyeye ulaşamasa da belli başlı konularda döneminde önde gelen bir sanayi merkezi olmuştur. Kent, ülkenin sanayi anlamında her zaman lokomotifi olagelmıştır. Bu da ticaretin ithalat açısından tek yönlü beslenmesi durumunda ihracat ve ithalat yönlü beslenmesine yol açmıştır.

2.2.1.2. Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Ticaret

Osmanlı döneminde ticaret imparatorluğun çöküşüne kadar gelişimini sürdürmüştür. İstanbul, Osmanlı içerisinde bu durum özelinde çok önemli bir konuma sahiptir. İstanbul'un bu konumu, nüfus yoğunluğu yüksek ve diğer kentlerden daha fazla miktarda askeri-idari kadro barındıran tüketici bir başkent olmasının yanında, uluslararası ticaret yollarının kesişme noktasında bulunmasından kaynaklanmaktadır.

İstanbul Osmanlı dönemi boyunca özel konumu nedeniyle, doyurulması gereken bir idare merkeziydi. Nüfusun fazlalığı ve yoğunluğu kentin ekonomik yapısının canlı olmasını sağlamaktaydı. Bu sayede kent uzun yüzyıllar boyunca imparatorluğun güç simgesi olagelmıştır. Konumu gereği, İstanbul'un ticareti de hem merkezi idare hem de yerli-yabancı tacirler için ayrı bir öneme sahiptir. Osmanlı döneminde şehrin iaşesini sağlamak açısından provizyonist politikalar uygulansa da şehir her zaman ticari açıdan canlılığını korumuştur.

Fetihten sonra bilinçli bir nüfus politikasıyla Galata bölgesinde yeni Türk mahalleleri kurulmuştur. Galata, XV. asrın sonlarına doğru, nüfus ve ekonomi bakımından büyük bir gelişme göstererek, zengin bir ticaret bölgesi konumuna yükselmiştir. Şehrin doğal limanı ve ticaretin merkezi olan Haliç ve yamaçları,

¹³⁸ Vedat Eldem, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1994, s. 75-84.

fetihten sonra da bu özelliğini devam ettirmiştir.¹³⁹ Mehmet II döneminde Marmara Kıyısındaki eski limanlar, depolar, iskeleler önemini yitirerek Haliç'e taşınmıştır. Ticaretin canlandırılması için alınan diğer bir önlem, Haliç boyunca sıralanan Odun, Unkapanı, Yemiş ve Mısır iskeleleriyle, dükkânların ve limanların onarılmasıdır.¹⁴⁰

Yukarıda bahsedilen faaliyetler dış ticaretin gelişmesi açısından önemli rol oynamıştır. Öte yandan, finans hareketlerinin artması için büyük öneme sahip olan dış ticaret faaliyetlerinin artmasının bir başka nedeni de kapitülasyonlardır. I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı dış ticaretini kapitülasyonlar belirlemiştir. Osmanlı 1352 yılında Cenovalılara sonrasında da Venediklilere Anadolu'ya girip ticaret yapma hakkı vermiştir. Bu ayrıcalıklar Avrupalı tüccarlar için oldukça cazipti. Bu nedenle tüccarlar İstanbul ve İzmir gibi önemli limanlara tersaneler ve konsolosluklar kurarak işlerini büyütme yoluna gitmişlerdir. Osmanlı öncesinde de hâlihazırda canlı bir ticaret kenti olan İstanbul'da Latin kolonileri deniz aşırı ticaret açısından önemli rol oynuyorlardı. Bu kolonilerin önemi Osmanlı döneminde de devam etmiştir. 1400'lü yılların ikinci yarısında ise finansal faaliyetler açısından Avrupa tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Floransalılar İstanbul'un Galata bölgesine yerleşip ticaret yapmaya başlamıştır. Onları Araplar izlemiştir. XVI. yüzyılda ise Floransalıların yerini artık Venedikli tacirler almıştır. Endülüslü Arapların yerleşmesi ise sürekli olmuştur.

XVI. asrın ortalarına kadar Osmanlı Devleti'yle en geniş ticaret hacmine sahip ülke Venedik'ti. Bu asrın sonlarına doğru Osmanlılarla ticari ilişkilerde öne çıkan ve kapitülasyonlar alan devlet Fransa olmuştur. Fransa'dan sonra 1580 yılında İngiltere ve 1612 yılında Hollanda da Osmanlı'nın kapitülasyon verdiği devletler arasına katılmıştır. XVIII. yüzyılda Osmanlıların en fazla ticaret yaptığı ülke yine Fransa idi. İstanbul özelinde, 1776-78 yıllarında İstanbul ticaretinin % 44.1'ini Fransızlar gerçekleştirmekteydi. Aynı yıllarda, İngilizlerin İstanbul

¹³⁹ Gülberk Bilecik, "Fetihten Sonra İstanbul'da Ticaret Yapılarının Gelişimi", *Türkler*, C: 10, İstanbul, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 1412

¹⁴⁰ Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Yolu İstanbul'dan Geçen Kervan'ın Sarayları*, 2. Bs., İstanbul, İTO Yay., 2012, s. 104.

ticaretindeki payı ise %24.4 idi.¹⁴¹

XVIII. asrın sonlarına doğru ise Almanlar, Levant ticaretinde Fransızların yerini almışlardır. XIX. asra gelindiğinde İngiltere ve Avusturya Macaristan Osmanlı'nın en önemli ticaret ortakları arasında yer almaktaydı. İngiltere ile 1838 yılında imzalanan serbest ticaret içerikli Balta Limanı Antlaşması'yla birlikte İngilizler istedikleri yerde ticaret yapma hakkını elde etmiştir. Sonrasında 1858 yılına kadar, çeşitli devletlerle Balta Limanı Antlaşmasını model alan serbest ticaret antlaşmaları yapılmıştır. 1861-1868 yılları arasında, yine aynı çerçevede Osmanlı ekonomisini Avrupa devletlerinin pazarı haline getiren yeni kapitülasyonlar verilmiştir. Nihayet XX. asrın başlarında İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya devletleri Osmanlı ithalatının % 75'ini, ihracatının ise % 60-70'ini temsil etmekteydi.¹⁴²

Osmanlı'da ticaret hayatından bahsederken Vakıfların rolüne değinmek gerekir. Vakıf kurumu Osmanlı'nın en temel ticari ve finansal kurumlarından biriydi. Çoğu Osmanlı vakfı bu hüviyetini Cumhuriyet kurulduktan sonra dahi devam ettirmiştir. İstanbul'da arasta ve bedestenlerdeki dükkân ve atölyeler gibi ticari mekânların tamamına yakını vakıf mülküydü. Buralarda faaliyet gösteren zanaatkâr ve tüccar, vakıfların kiracısı konumundaydılar. Başka bir ifadeyle İstanbul'daki ticari mekânlar, sundukları ticari fonksiyonlar yanında aynı zamanda vakıfların da gelir kaynaklarıydı.

Vakıfların mal sahibi olmalarının yanı sıra ticaretteki bir diğer önemli rolleri de kredi kurumunun bir parçası olmalarıdır. Osmanlı vakıf sisteminde mal vakıfları haricinde faizle borç verme işini üstlenen para vakıfları da bulunmaktaydı. Bu para vakıfları mudarebe yani sermaye ortaklığı şirketlerine benzer biçimde çalışıyordu. Para vakıfları, esnaf, zanaatkâr ve tüccarlar için

¹⁴¹ Daniel Panzac, "International And Domestic Maritime Trade In The Ottoman Empire During The 18th Century", **International Journal Of Middle East Studies**, Vol. 24, No. 2, May, 1992, s. 192-193.

¹⁴² Halil İnalcık ve Donald Quataert (Eds.), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914)**, C: 2, İstanbul, Eren Yay., 2004, C: 2, s. 952.

önemli bir kredi kaynağı konumundaydı.¹⁴³ Vakıflar için olduğu gibi, yukarıda belirttiğimiz mudarebe sistemine de İslam Medeniyetinin Osmanlı İstanbul'unun sosyo-ekonomik yapılanmasına bir getirisi şeklinde yaklaşılabılır. Mudarebe, bir tarafı sermaye koyan diğer tarafı emeği ile çalışan olmak üzere bir tür şirket ortaklığıdır. Bu tür ortaklıklar, ticari işlemlerde sermayeyi olduğu kadar emek faktörünü de değerlendiren girişimler olarak dikkat çekmekte ve özgünleşmektedir.¹⁴⁴

Osmanlı'da ticaretin tamamen uluslararasılaşması ise XIX. yüzyıla rastlamaktadır. Bu yüzyılın ortalarından itibaren İstanbul, idari fonksiyonların öne çıktığı ve tüketici özelliğinin ağır bastığı bir imparatorluk başkenti olmaktan çıkmış, ithalat ve ihracatın geliştiği yeni bir döneme girmiştir. Yani bu dönemde İstanbul artık kendi iâşesini temin etmek için çaba harcayan bir kent olma hüviyetinden çıkmış, transit mal geçişlerinin de çoğaldığı bir kent olma yolunda ilerlemeye başlamıştır. Bu dönemde öne çıkan tüccar sınıfına, önce Galata bankerlerinin ve daha sonra da bankaların sağladığı finansman desteği sonucunda İstanbul, bölgesel bir merkez haline gelmiştir.¹⁴⁵ Bu yüzyıl ayrıca Avrupa ile ekonomik ilişkilerin yoğunlaştığı, dolayısıyla sosyolojik olarak Avrupa'nın etkisinin güçlü biçimde hissedilmeye başlandığı bir yüzyıl olmuştur. Bunun neticesinde kurumsal anlamda değişimler yaşanmış ve ticari faaliyetlerin yoğunluğu artmıştır.

İstanbul Limanı verilerine bakıldığında XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ticari gelişimin XIX. asrın sonlarından itibaren ise yerini bir gerilemeye bırakmıştır. Bu duruma, Süveyş Kanalı'nın yeni bir ticaret yolu olarak açılması,

¹⁴³ İstanbul Ticaret Tarihi Açısından Vakıfların Önemine ve İstanbul'da Ticari İşleyiş, Tüccarlar, Gümrük İşleri, Narh Vb. Birçok Konuya İlişkin Birincil Kaynaklar Üzerinden Yapılan Ayrıntılı Bir Değerlendirme İçin Bkz. Ahmet Kala, **İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Ticaret Tarihi 1**, İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.

¹⁴⁴ Ahmet Kala, "Mudârebe (Emek-Sermaye İş Ortaklığı)", (Çevrimiçi) <http://www.islamedi.com/?P=8>, (23.07.2015).

¹⁴⁵ Ayhan Aktar, "Şark Ticaret Yıllıkları'nda "Sarı Sayfalar": İstanbul'da Meslekler ve İktisadi Faaliyetler Hakkında Bazı Gözlemler, 1868-1938", **Toplum-Bilim**, 76, Bahar, İstanbul 1998, s. 117.

yeni gelişen demiryollarının Avrupa'yı Rusya üzerinden Hindistan'a bağlaması ve Osmanlı Devleti'nin alım gücünde yaşanan azalma vs. koşullar sebep olmuştur.¹⁴⁶ Bununla birlikte, İstanbul'un deniz nakliyatındaki önemi sonraki yıllarda tekrar artmıştır. Örneğin 1898'de tüm Osmanlı limanları içerisinde İstanbul limanının ton bazında deniz nakliyatındaki payı % 31.4 iken, 1913'te bu oran % 48'e yükselmiştir.¹⁴⁷

İç ve dış ticaret sektörlerinin İstanbul ekonomisi ve finansal sektörü için önemini ve İstanbul ticaretinin de ülke ekonomisindeki yerini anlamak için nicel verilere bakıldığında; İstanbul'da 1894 yılı için, ticaret ve el sanatları alanlarında çalışan kişi sayısının 437.000 ve bunların toplam istihdam içerisindeki payının %43,5 olduğu görülmektedir. 1907'de toplam dış ticaretin ise %33'ü de İstanbul limanında yapılmaktaydı.¹⁴⁸ Diğer bölgelerden yapılan dış ticaret için gerekli finansman kaynakları yine İstanbul'dan karşılanıyordu. Bu dönemde İstanbul'daki finans kurumları İzmir gibi önemli liman kentlerine şubeler açmış ya da temsilcilerini yollamışlardı. Bu dönemde toplam ihracat ve ithalat konusunda Osmanlı içerisinde İstanbul'un yerine bakmak için Tablo 5'te görülebilmektedir.

Tablo 5: İstanbul-Galata ve İzmir Limanlarından Yapılan İthalat ve İhracatın Toplam İthalat ve İhracattaki Yeri (1894-1913) (Kuruş)

YIL	OSMANLI TÜM		İSTANBUL VE GALATA LİMANI			
	İthalat	İhracat	İthalat	%	İhracat	%
1894		1.375.380.530			258.484.709	19
1908	3.322.439.848	1.878.208.676	858.034.466	26	138.914.232	7
1909	3.691.391.694	1.923.251.015	1.155.478.185	31	180.645.473	9
1910	4.265.597.589	2.107.971.300	1.339.984.144	31	219.307.532	11

¹⁴⁶ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C: 7, s. 267.

¹⁴⁷ Eldem, a.g.e. s. 109.

¹⁴⁸ Aktar, a.g.e., s. 129.

1911	4.500.913.450	2.471.913.306	1.525.569.468	34	308.443.256	12
1913	4.080.968.220	2.151.267.878	1.580.234.539	39	290.926.871	14

Kaynak: Filiz Çolak, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Batı Anadolu'da Üretim ve Dış Ticaret (1908-1923)", Dokuz Eylül Üniversitesi, AlİT Enstitüsü, T.C. Tarihi ABD, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İzmir 2005, s. 126.

Tabloya baktığımızda gördüğümüz ilk husus, İstanbul-Galata limanı ithalatının tüm yıllarda ihracattan önemli miktarda yüksek olmasıdır. Bu durum öteden beri İstanbul ticareti için artık olgusal bir hüviyet kazanmıştır. İstanbul bahsedildiği gibi nüfusu yüksek bir tüketim merkeziydi. Bu özelliği nedeniyle ithalat oranı her daim ihracat oranından daha fazla olagelmıştır. Fakat bu durumun oluşmasında sadece İstanbul'un tüketim merkezi olmasının payı yoktur. İstanbul-Galata Limanı imparatorluğun başlıca limanlarındandı ve Anadolu'nun ve diğer bölgelerin ihtiyaçları çoğunlukla İstanbul kanalıyla sağlanmaktaydı. Haliyle bu rakamların önemli bir bölümü aslında transit ticaretten kaynaklanmaktaydı. Limanın bu derece büyük ticari faaliyetlere ev sahipliği yapması ise önemli bir para girdi-çıktısının şehirde var olmasını sağlıyordu. Bu sayede bankalar ve bankerler hem mevduat toplama hem de kredi verme olanakları açısından güçlenmekteydi.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'un ticari hayatında hem iç hem dış etkilere sebebiyle yaşanan önemli gelişmeler yaşanmıştır. Şirket yapılarında, mesleklerde ve tüketim şekillerinde ortaya çıkan dönüşümler, bankacılık sistemini, bankerliği ve sigortacılığı da geliştirmiştir. Bu dönemde yeni merkez olarak ortaya çıkan Karaköy, Galata ve Bankalar Caddesi'nde açılan bankalar ve bankerlik firmaları, sigorta şirketleri Osmanlı'nın finansal sisteminin dönüşmesinde önemli roller oynamışlardır.

Öte yandan ticaretin gelişmesi neticesinde finansal faaliyetlerde artık gelişmeye başlamıştır. Hatta finans sektörünün büyüme hızı ve piyasa hâkimiyeti dönem içerisinde ağırlığını oldukça fazla hissettirmektedir. Öyle ki, şirketlerin ödenmiş sermayelerinin toplamı içerisinde %77'lik oranla bankalar ve sigorta

şirketleri önde gelmekteydi. Bu sektörleri sırasıyla, ulaştırma (%10), kamu hizmetleri (%4), madencilik (%3,6), ticaret şirketleri (%1,8), tütün tekeli şirketi (%1,6), sanayi şirketleri (%1,5) ve diğerleri izlemekteydi. Kurulan bankalardan yalnızca Ziraat Bankası, Türkiye Milli Bankası ile Ticaret ve Sanayi Bankası yerli sermayeye dayanmaktaydı. Bu bankaların ödenmiş sermayelerinin kurulan tüm şirketlerin ödenmiş sermayelerine oranı ise %13'tü.¹⁴⁹ Yani yabancı sermayeli bankaların ödenmiş sermaye oranı toplam ödenmiş sermaye içerisinde %64'e tekabül ediyordu. Diğer yandan reel sektörle malî sektör de iç içe geçmişti. Örneğin, Alman bankası olan Deutsche Orient Bank, 1908'de İstanbul'un elektriğini sağlamak amacıyla bir elektrik şirketi kurmuştu.¹⁵⁰

Sigorta şirketleri de bu dönemde oldukça hızlı bir ivmeyle büyümüştür. Sigorta piyasanın büyük çoğunluğu 1890'larda şube açmaya başlayan İngiliz şirketlerinin elindeydi. 1892'de kurulan Osmanlı Umum Sigorta Şirketi ise rekabeti canlandıran bir kurum olmuştur. 1894'e gelindiğinde Osmanlı içerisinde hayat, nakliyat ve yağın sigortası yapan 76 şirket faaliyet göstermekteydi. Finans sektörüne kaynak sağlaması açısından sigorta şirketlerinin önemi düşüldüğünde bu sayının daha da artacağı öngörülebilirdi. Nitekim 1911 yılına gelindiğinde sadece İstanbul'da 62 tane yangın sigortası şirketi bulunmaktaydı.¹⁵¹

Tablo 6: Şark Ticaret Yıllıklarına Göre İstanbul'da İktisadi Faaliyetler, Meslekler ve Organizasyonlar (1868-1909)

Meslekler ve İktisadi Faaliyetler	1868	%	1883	%	1893	%	1909	%
Üreticiler ve Aracılar (Tarımsal Mallar)	17	1	177	4	381	5	538	5
Bankerler ve Finans Kurumları	52	5	155	3	196	3	323	3

¹⁴⁹ Murat Koraltürk, "Osmanlı Devleti'nde Şirketleşme, İlk Anonim Şirket ve Borsanın Kuruluşu", **Osmanlı, C.3 İktisat**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 443-444.

¹⁵⁰ Tevfik Çavdar, **Osmanlıların Yarı –Sömürge Oluşu**, İstanbul, Ant Yayınları, 1970, s. 133-134, s. 140-144.

¹⁵¹ Ramazan Balcı ve İbrahim Sırma, Ticaret ve Ziraat Nezareti, **Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri 1918**, İstanbul, İTO Yay., 2012, s. 21.

İhracatçılar (Hammadde ve Madencilik)	-		11	0.2	32	0.5	18	0.2
İthalatçılar ve Simsarlar (Tüketim Malları)	142	12	587	13	1233	18	1833	17
İthalatçılar ve Simsarlar (Yatırım Malları)	14	1	73	2	75	1	121	1
Yeni Hayat Tarzı ile İlgili Hizmetler (kuaförler, barlar ve içkili lokantalar, asansör tamircileri, çiçekçiler, ütücüler vs.)	120	11	438	10	486	7	774	7
Yeni Girişimciler (sigorta şirketleri, gemicilik ve nakliye kumpanyaları, müteahhitler, komisyoncular vs.)	283	25	927	21	600	9	1729	16
Yeni organizasyonlar ve dernekler (yabancı ticaret odaları, hayır kurumları, yetimhaneler, yabancı cemaat okulları vs.)	8	1	161	4	159	2	273	3
Yeni Profesyoneller ve Uzmanlar (hekimler, avukatlar, tarım uzmanları, mimarlar, dalgıçlar, dekoratörler vs.)	152	13	591	13	949	13	1047	10
Yeni Kamu Hizmetleri (elektrik, tramvay, tünel, su ve havagazı şirketleri, oteller, emlakçılar, matbaalar vs.)	44	4	184	4	315	4	543	5
Yeni İşler ve Zanaatlar (bira ve çimento fabrikaları, demir döküm atölyeleri, ipekli kumaş imalathaneleri, kravatçılar vs.)	57	5	255	6	602	9	834	8
Geleneksel Esnaf (kehribarçılar, celepler, kasaplar, balık satanlar, yumurtacılar, bakkallar, manavlar, sahaflar vs.)	85	7	328	7	680	10	789	7
Geleneksel Zanaatkârlar (fırıncılar, sepetçiler, kazan ve mangalacılar, marangozlar, kuyumcular, tespihçiler vs.)	164	14	557	13	1298	18	1658	16
Diğer meslekler ve faaliyetler	-		8	0.2	31	0.4	42	0.4
Toplam	1138		4452		7037		10522	

Kaynak: Ayhan Aktar, "Şark Ticaret Yıllıkları'nda "Sarı Sayfalar":İstanbul'da Meslekler ve İktisadi Faaliyetler Hakkında Bazı Gözlemler, 1868-1938", **Toplum ve Bilim**, 76, Bahar 1998, s. 124.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ticareti ve finans sektörü artık uluslararası bir görünüm arz etmekteydi. İthalat ve ihracatın yanı sıra transit ticari faaliyetlerde de önemli bir artış yaşanmıştı. Tablo 6'ya bakıldığında finans kurumlarının ve bankerlerin sayısındaki artışın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Aynı dönemde ithalatçıların ve aracılarn sayısının artışı da yine ticari ve finansal sektörü güçlendiren öğelerden biriydi. Bu tablo ayrıca bize, bu dönemde sadece ticari ve finansal faaliyetlerin değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapının da Avrupa ile bütünleşmeye başladığını göstermektedir. Yeni hayat tarzı ile ilgili hizmetler, yeni kamu hizmetleri, yeni organizasyon ve dernekler bu konudaki en önemli göstergelerdir. Diğer yandan, bu bütünleşme

geleneksel üretim ve tüketim biçimin terkedilmesine yol açmamıştır. Geleneksel esnaflar ve zanaatkârlar da bu ekonomik dönüşüm içerisinde dönemsel olarak kendilerine yer bulmuşlardır.

2.2.1.3. Osmanlı Dönemi İstanbul’unda Finans

İstanbul’un finansal tarihini incelemek için şehrin finansal piyasalarını ve finansal araçların faaliyetlerini incelemek gerekmektedir. Finansal piyasalar, kısa dönemli finansman için para piyasaları ve uzun dönemli finansman için sermaye piyasalarından oluşmaktadır. Osmanlı genelinde ve İstanbul özelinde, bu piyasalarda birçok finansal aracı bulunmaktadır. Bunlar para vakıfları, sandıklar, sarraflar, bankerler, bankalar, simsarlar, brokerler ve sigorta şirketleri gibi araçlardır. Bunların yanı sıra kamu ve özel sektör finansmanı, uluslararası finansal kurumlar, devlet - finans sektörü ilişkileri de şehrin finansal hayatı için önemli bir konumdadır.¹⁵² Verginin toplanmasından ödenmesine, ticari aktörler arasında sorunlardan bu sorunların çözümüne, iflastan borç-alacak ilişkilerine, mukataalar, yani vergi kaynaklarının iltizamından para istikrazı ve krediye kadar İstanbul finans piyasasının derinlikleri, bu alana yönelik yasal düzenlemeler ve mevzuatı da oldukça gelişmiş bir yapıya büründürmüştür.¹⁵³

İstanbul, fetihten Cumhuriyetin kuruluşuna kadar sadece başkent ve yönetim merkezi olmamış aynı zamanda da bir ekonomik merkez olmuştur. Bunun en büyük nedenlerinden biri Osmanlı’nın para piyasası yönetimidir. Osmanlı devletinde para arzının sadece devlet tarafından yapılması şehri bu anlamda ülke içinde biricik bir konuma getirmiştir. Bunun yanı sıra şehirdeki nüfusun yoğunlukla kamu görevlilerinden oluşması ve bunların maaşının devlet tarafından ödenmesi şehirdeki canlı para piyasası oluşumunun önemli

¹⁵² Y.Cassis and P.L.Cottrell, “Financial History”, **Financial History Review**, Vol. 1, 1994, s.5-22.

¹⁵³ Tüm Bunlara İlişkin Ahkâm Defterleri Üzerinden Birincil Kaynaklar ve Somut Meselelere Dair Örnekler İçin Bkz. Ahmet Kala, **İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Finans Tarihi I-II**, İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998.

nedenlerindendir. Ayrıca ticaretin finansmanı da şehrin finansal piyasası üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Şehrin finansal canlılığının en önemli nedeni ise kamu maliyesi finansmanıdır. Büyüyen ordu ve bürokrasi kamu maliyetlerini artırmış ve finansman çoğu zaman finansal araçlar sayesinde sağlanmıştır.

Kısaca, fetihten Cumhuriyet'e İstanbul, para darbının yapıldığı, ülke içinde kıymetli maden hareketlerine yön verildiği, para siyasetine ilişkin kararların alındığı ve uygulandığı, başta kamu maliyesi olmak üzere iç ve dış ticaretin finanse edildiği, şehir sakinlerinin kredi ihtiyacının karşılandığı ve bu tür finansal işlemleri meslek edinen finansal araçların var olduğu en önemli finansal merkez olmuştur.

2.2.1.3.1. Para Piyasası

Osmanlı Devleti'nin para sistemi madeni paralara dayanmaktadır. İlk kuruluşundan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar geçen uzun dönemde para sistemi bazı dönemlerde gümüşe (tek metal sistemi), bazı dönemlerde altın, gümüş ve bakıra (üçlü metal sistemi) ya da altın ve gümüşe (çift metal sistemi) dayalı olmuştur.¹⁵⁴ Osmanlı gibi banknot ile değil madeni paralarla yani sikkelerle para piyasası oluşturan ülkelerde en büyük sıkıntı her zaman para arzı olmuştur. Bu arz kimi zaman kıt kimi zaman ise istikrarsız olduğundan sağlam bir ekonomik dayanak olamamıştır. Bunun yanı sıra kalpazanlık ihtimali ve paranın değerinin devlet tarafından düşürülmesi de madeni para piyasasının olumsuzluklarından biridir. Para piyasasının istikrarsız durumu Osmanlı içinde en çok İstanbul'u etkilemekteydi. Çünkü ticaretin ve kamu görevlilerinin ücretlerinin finansmanı doğal olarak para üzerinden yapılmaktaydı ve paraya en çok ihtiyaç duyan kent

¹⁵⁴ Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1700)", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 1978 (Özel Sayı), s.2-19; Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.22.

İstanbul'du.¹⁵⁵

Osmanlı'da dolayısıyla İstanbul'da kaimelerin yani kâğıt paraların kullanılmaya başlandığı zamana kadar geçen süreç ülkenin finansal tarihi açısından önemlidir. Çünkü bu süreç bize modern anlamda finansal kurumların oluşmaya başlamasından sonra merkezi devletin uygulayacağı politikalar hakkında bilgi vermektedir. Bu nedenle tağşiş konusu büyük bir öneme sahiptir. Paraların tağşiş edilmesi memurlar ve halkla merkezi devlet arasında sürekli bir gerilim unsuru olmuştur.¹⁵⁶

Osmanlı'da ilk tağşiş Mehmet II tarafından fetihten sonra yapılmıştır. Bu tağşiş dönemin politik ve askeri başarı ortamında bile büyük tepki çekmiştir. 1585 yılında yapılan büyük tağşiş 1589'da Beylerbeyi Vakası olarak adlandırılan ciddi bir isyana yol açmıştır.¹⁵⁷ Yaşanan olayları gören Osmanlı Devleti para sistemindeki istikrarsızlığı gidermek için büyük çabalar sarf etmiştir. Fakat yaşanan savaşların sıklığı buna engel olmuştur. Süleyman II zamanında artık tağşiş edilemeyecek kadar değeri düşen akçe yerine kuruş kullanılmaya başlanmıştır. Fakat kuruş da akçe gibi düzenli aralıklarla tağşiş edilmiştir. Nihayetinde Mahmut II zamanında kuruş da değerini kaybetmiş ve tağşiş edilemeyecek konuma düşmüştür.¹⁵⁸

Bahsedildiği gibi madeni paralardan oluşan bir para piyasasında en önemli sorunlardan biri kalpazanlıktır. Devlet bu konuda çok ağır cezalar getirirse de konunun can yakıcılığı sürekli devam etmiştir. Öyle ki, ülke dışından bile

¹⁵⁵ Carlo Cipolla, **Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet**, Çev.Ali İhsan Karacan, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1993, s.13-19.

¹⁵⁶ Halil Sahillioğlu, "Kuruluştan XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, 1958, s.226-230; Halil Sahillioğlu, "Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi, 1640-1740", **Doçentlik Tezi**, İstanbul Üniversitesi, s.123-130.

¹⁵⁷ Cemal Kafadar, "When Coins Turned Into Drops Of Dew And Bankers Became Robbers Of Shadows; The Boundaries Of Ottoman Economic Imagination At The End Of The Sixteenth Century", **Unpublished Doctoral Thesis**, McGill University, 1986, s.61.

¹⁵⁸ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s.156-161.

Osmanlı'ya yoğun bir şekilde sahte madeni para girişı olmuştur.¹⁵⁹ Bununla ilgili olarak Cipolla (2000)'nin da bahsettiği gibi artık bu kalp paralar bir para değeri olmaktan çıkmış, kadınların ziynet eşyası olarak kullanılmaya bile başlanmıştır.¹⁶⁰

Mahmut II döneminde artık madeni para piyasası kontrol edilemez bir hale gelmeye başlamıştır. Çünkü bu dönemde dünya ticaretiyle birlikte Osmanlı ticareti de artmış, bu da sağlam bir parayla yapılması gereken ödemeler doğurmuştur. Fakat Osmanlı paraları istikrarlı olmaktan uzak kalmıştır. Bu sebeple merkezi hükümet önlem almak için bir dizi uygulama hayata geçirmiş fakat olumlu sonuç alamamıştır. Tüccar kesim, 1830'lu yıllarda, merkezi devlete baskı yaparak sıkı bir kambiyo rejiminin hayata geçirilmesini talep etmiştir. Bu talep ise 1844 yılında para reformunun yapılmasına yol açmıştır.

1844 yılında yapılan para reformu belirli sebeplerle başarıya ulaşamamıştır. Hatta birçok yönden para piyasası çeşitli sıkıntılara düşmüştür. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra kaime ihraç eden devlet, yapılan reformları finanse etmek istemiştir. İhraç edilen kaimeler çeşitli minvallerde para olarak kullanılsa da faizli oldukları için borçlanma senedi hüviyetinde kabul edilmişlerdir. Aslında kısa süreli finansman ihtiyacının bu şekilde karşılanması tasarlanmış, sonrasında ise kaimelerin hazine tarafından ihraç edilmemesi planlanmıştır. Fakat bu durum gerçekleşmemiş, finansman ihtiyacı duyuldukça borçlanma senedi hüviyetindeki bu kaimeler, İstanbul piyasasına özel olarak, ihraç edilmişlerdir.¹⁶¹

Diğer taraftan 1844 yılında reform yapılmak üzerine çıkarılan Tashih-i Ayar Kararı ile madeni paralar toplatılmak istenmiş, fakat bunun için finansman sağlanamamıştır. Başta kısa vadeli finansman için çıkarılan kaimeler sürekli

¹⁵⁹ Şevket Pamuk, "In The Absence Of Domestic Currency: Debased European Coinage In The Seventeenth-Century Ottoman Empire", **The Journal Of Economic History**, 1997, C. 57/2, s.354-362

¹⁶⁰ Carlo Cipolla, **Neşeli Öyküler**, Çev.Tülin Altınova, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.26-31.

¹⁶¹ Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2000, s.194

olarak çıkarılmaya başlandıkça bu da bir nevi enflasyona sebep olmuş ve spekülatif hareketler sebebiyle şehirde kargaşaya neden olmuştur.

1860 yılına gelindiğinde ise planlanan büyük bir borçlanma gerekleştirilemeyince, bu olay, bte açığının artması sonucu, 1861 yılında krize sebep olmuştur. Bu süreçte birçok tüccar ve esnaf iflas etmiştir.¹⁶² Bu olaydan sonra İstanbul ilk modern finansal krizini yaşamıştır. Kriz zerine spekülatif hareketleri engellemek için bazı sarrafları kapatan devlet ekonomiye müdahale etmeye çalışmıştır.

2.2.1.3.2. Finansal Aracılar

Osmanlı ekonomi sisteminde modern finansal sistem ortaya çıkmadan önce mevduat, kredi vb. işleri çeşitli finansal aracılar yapmaktaydı. Bunlar içinde en önemlileri sarraflar ve para vakıflarıydı. Paranın da vakfedilebileceği ve vakıf mal olarak kabul edildiği dönemlerde ortaya çıkan para vakıfları toplumun kredi ihtiyaını karşılayan kurumlardı. Bunların yanı sıra çeşitli görevleri yerine getirmek üzere polieciler, muameleciler, murabahacılar, ribahorlar ortaya çıkmıştı. Bunlar da bir nevi finansal aracı olarak ekonomik sistemde var olmuşlardır.¹⁶³ Bunların yanı sıra sadece Osmanlı İstanbul'unda değil, fetihten önce de İstanbul'da yerleşik İtalyan finans kuruluşlarının da şehirde faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

İstanbul'daki en önemli finansal aracıların arasında sarraflar ilk sırada yer almaktadır. Fetihten sonra yaşanan iktisadi durgunluk Mehmet II döneminde verilen imtiyazlar ve teminatlarla toparlanmıştır. Sonrasında Doğu Anadolu yöresinden gelen Ermenilerin ve Latin Avrupa'dan gelen Yahudilerin şehre

¹⁶² Hüseyin Al ve şevket Kamil Akar, "Osmanlı Maliyesinde Kısır Döngü ve 1861 Ticari Krizi", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2008, Sayı 18, s. 67-72.

¹⁶³ Süleyman Kaya, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi", **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara niversitesi, 2003, s.83-92.

yerleşmesiyle şehrin ekonomik hayatı daha da canlı bir hale gelmiştir.¹⁶⁴ Böylece Fetih'ten önce Cenevizli ve Venedikli tacirlerin ve finansal araçların yanına bir de bu yeni yerleşik kesim eklenmiştir. Böylece Galata bölgesi finansal araçlar açısından canlılığını korumuştur.¹⁶⁵ Bu tarihsel süreç neticesinde Galata'da bulunan sarraflara bir grup aidiyeti belirtecek şekilde Galata Sarrafları denilmiştir.¹⁶⁶

Sarraflar lonca biçiminde örgütlenmiş bir meslek grubudur. Sarrafların en temelde iki çalışma alanı bulunmaktaydı. Birincisi, kamu maliyesi açısından iltizam sisteminin önemli bir parçası haline gelmelerine sebep olan, mültezimlere hizmet vermektir. İkincisi ise para değişimi konusunda piyasaya hizmet sunmaktır. Bu çalışma alanlarının dışında yine piyasaya kredi sağlamak görevi de çoğu zaman sarraflara düşmüştür.

1860 yılında sarraf gediklerinin kaldırılmasına kadar Galata Sarraflarının Osmanlı maliyesindeki rolü uzunca bir süre önemini korumuştur. Bu dönemden sonra modern bankerler devreye girmiş ve devletin kredi ihtiyacını üstlenmişlerdir. Bu uzun zaman içerisinde sarraflar çok önemli aracılık faaliyetleri üstlenmişlerdir.¹⁶⁷ Modern bankacılık kurumlarının ve bankerliğin gelişmesi ile birlikte sarraflar artık asli görevlerine yani para çevirme işine devam etmişlerdir.

Sarraf loncasının lağvedilmesi arifesinde 1861 krizi gerçekleşmiştir. Bu durum Osmanlı finansal sistemini ciddi biçimde etkilemiştir. Artık piyasanın daha düzenli bir şekilde işlemesini sağlamak amacıyla 1864 yılında Köşe Sarrafları Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu şekilde faizle kredi verebilecek bankerler ile sadece para değişimi yapabilecek köşe sarrafları birbirinden ayrılmıştır. Fakat bu

¹⁶⁴ Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Para ve Bankacılık", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, Cilt 3, s.760.

¹⁶⁵ Halil İnalcık, "Galata", **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.3, s.353.

¹⁶⁶ Haydar Kazgan, **Galata Bankerleri**, İstanbul, Tarihçi Kitabevi, 1991, s.2-3

¹⁶⁷ Araks Şahiner, "The Sarrafs Of Istanbul: Financiers Of The Empire", **Unpublished Master Thesis**, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 1995, s.47-55, 84; Ali Akyıldız, "Sarraflık", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, C. 36, s.163-64.

yine de bankerlerin ve sarrafların birlikte spekülasyon yapmalarını engelleyememiştir. 98 Harbi ve Balkan savaşları sırasında spekülatif hareketler yaptığı düşünülen sarrafların faaliyetleri askıya alınmıştır. Bu durum bize finansal araçların zaman zaman finansal sistemi tehlikeye atabildiklerini göstermektedir.

Osmanlı'da sarraflık, bankerlik ve bezirgânlık birbiri ile çok ilişkili olagelmıştır. Para değişimi işiyle uğraşan esnafa sarraf, bunun yanında mevduat toplayıp bunları yatırıma dönüştüren kişilere banker, aynı zamanda ticaret yapıp bunun da sermayesini bankerlik işlerinde değerlendiren kişiler ise bezirgân olarak anılmaktaydı. Bu haliyle Galata Bankerleri ya da sarrafları dendiği zaman birbirinden çok farklı iki grup akla gelmemektedir.¹⁶⁸

Bankerlerin Osmanlı'da yaygın bir şekilde görülmesi ise ticari işlemlerin artış yaşadığı yıllara denk gelmektedir. Çünkü bu dönemde bankerler yoğun olarak ticari faaliyetlerle de uğraşmışlardır. Bu dönem bankerlerle bezirgânların iş alanlarının yoğun olarak kesiştiği bir dönemdir. 1830'lu yıllara gelindiğinde ise artık kambiyo sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle istikrarlı bir kambiyo rejiminin kurulması için modern bir bankacılık sisteminin kurulması tasarlanmıştır. Bu dönemde Galata Bankerlerinin yoğun olarak merkezi devletle işbirliği yapması gündeme gelmiştir.

Galata bölgesindeki bankerlerin devletin finansmanını sağlayan kreditorler olarak gündeme gelmesi ise Tanzimat döneminde olmuştur. Tanzimat Fermanı neticesinde hayata geçirilecek olan reformların finansmanı için Galata Bankerlerine başvurulmuştur. Bu dönemde vergi sistemi değiştirilmiş ve bundan kaynaklanan mali açık kaime ihraç edilerek sağlanmıştır. Bu kaimelerin en büyük alıcısı Galata Bankerleri olmuştur.¹⁶⁹ Kırım Savaşı sonrasında ise bu denge bozulmuştur. Kırım Savaşı sonucundan sarsılan Osmanlı maliyesi kısa vadeli borçlarını bile ödeyemeyecek duruma gelmiş ve dış borçlanma yoluna gitmiştir.

¹⁶⁸ Kurt Grunwald ve Joachim D. Ronall, "Galata Bankerleri", Çev.Haydar Kazgan, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C.6 S.1, 1977, s.17-31.

¹⁶⁹ Akyıldız, **a.g.e.**, s.41-54; Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi**, İstanbul, Yeni Alan Yayınları, 1986, s.135-136 ve 297-298.

Fakat bu noktada planlanan dış borçlanma gerçekleşmeyince 1860'ta Osmanlı bankerlere olan borcunu ödeyememiş ve nihayetinde zincirleme bir reaksiyonla, bankerler, sarraflar, tüccarlar arasında birçok iflas gerçekleşmiştir.¹⁷⁰ Bu durum 1830'larda başlayan kambiyo düzensizliğini ortadan kaldırmak için kurulması planlanan borsa çalışmalarını da etkilemiş ve borsanın kuruluşu ertelenmiştir.

Kırım Savaşı sonrasında Avrupa sermayesi ile Osmanlı Bankası kurulmuştur. 1863 yılında ise devlet bankası imtiyazı bulunan, bir nevi merkez bankası rolünü üstlenen, Bank-ı Osmani-i Şahane kurulmuştur. Galata bankerleri ilk başta bu bankaya karşı bankalar kurmaya başlamış sonrasında ise bankanın bankerlerle kurduğu işbirliği neticesinde bu bankanın da ortak olduğu birçok banka kurulmuştur.¹⁷¹

Galata Bankerlerinin XIX. yüzyılın son çeyreğinde güç kaybetmeleri bankacılık alanından yavaş yavaş çekilmelerine yol açmıştır. Galata Bankerleri yabancı sermaye ile sadece bankacılık alanında değil diğer alanlarda da rekabete girmiş, ulaşım, madencilik ve altyapı alanlarında faaliyet gösteren şirketler kurmuşlardır. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin dağılmaya doğru gittiği süreçte bankerler, giderek piyasadan çekilmişler, önde gelen bankerler İstanbul'dan ayrılmışlardır. Kredi piyasasına bankaların hâkim olmasıyla birlikte piyasada çok küçük çaplı bankerler kalmış ve sayıları oldukça azalmıştır.

Tanzimat sonrasında yapılacak reformların hayat geçirilmesi için gerekli finansmanın sağlanması açısından bankerler önemli bir yer tutsa da bu finansmanı sağlamak isteyen Avrupa devletleri de olmuştur. Bu dönemde İngilizler ve Fransızlar İstanbul'da banka kurmak istemişler, fakat merkezi devlet dış borçlanma yerine iç borçlanma yolunu tercih ettiğinden bu planlar hayata

¹⁷⁰ Nursel Manav, "Devlet-Banker İlişkileri Çerçevesinde Baltazzi Ailesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, 2009, s.37-55.

¹⁷¹ Christopher Clay, **Gold For Sultan: Western Bankers And Ottoman Finance, 1856-1881**, New York, Tauris Publishing, 2000, s.101-107, 179-193, 204-213 ve 279-297; Kazgan, **Galata Bankerleri**, s.121-125.

geçirilememiştir.¹⁷²

Bank-ı Osmani-i Şahane kurulana kadar merkezi devlet banka kurmak için birçok girişimde bulunmuştur. Banka kurmaktaki amaç kambiyo rejiminin düzenlenmesi ve kambiyo kurlarının istenen seviyede tutulabilmesiydi. Çünkü devlet askeri ihtiyaçları da dâhil birçok malı Avrupa'dan alıyordu ve Avrupalı tüccarlar paralarını nakit istiyorlardı. Bu nedenle düzenli bir kambiyo kuru yapılması çok önemliydi. Bu amaçla 1849 yılında Dersaadet Bankası kurulmuştur. Bankanın amacı devlet tarafından çıkarılan kaimelerin fiyat istikrarının sağlanmasıydı. Fakat banka, amaçladığı gibi kambiyo rejimini ve kaime fiyatı istikrarının sağlayamamış ve oldukça borçlanmıştır. Bu nedenle banka borçlarıyla beraber tasfiye edilmiştir. Sonrasında kurulması planlanan milli banka projesi ise bu devasa borçlar nedeniyle akim kalmıştır.

1853 yılında ise Galata Bankerlerinden oluşan bir zümrenin devlet sermayesi olmadan bir banka kurmaları girişimi olmuştur. Devlet burada sermayedar olmasa dahi bürokratik olarak bu bankanın bir milli banka hüviyetinde olmasını istemiştir. Bu nedenle yabancı sermayeli bir banka kurulmasından ziyade Galata Bankerlerinin bu işi yapmasını tercih etmiştir. Bu bankanın temel işlevi para reformunu sağlamaktı. Osmanlı maliyesini ciddi anlamda sıkıntıya sokan tağşiş edilmiş madeni paraların ve kaimelerin toplanması görevi bu bankaya ait olacaktı. Fakat Kırım Savaşı'nın başlaması neticesinde banka hissedarları bankaya sermaye olacak paraları merkezi devlete borç olarak verdiklerinden bu banka kurulamamıştır.¹⁷³

Kırım Savaşı'nın bitmesi ile banka konusunda yeniden bir hareketlenme olmuştur. Milli banka imtiyazını almak için birçok yerli ve yabancı sermayedar merkezi devlete projeler sunmuştur. Nihayetinde, Wilkin grubu İsviçre Genel

¹⁷² F.S.Rodkey, "Lord Palmerston And The Rejuvenation Of Turkey, 1830-1841, Part II, 1839-1841", **Journal Of Modern History**, 1930, C.2 S.2 s.220.

¹⁷³ Hüseyin Al, Şevket Kamil Akar ve Kaya Bayraktar, **Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de Merkez Bankası Arayışları**, İstanbul, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2014, s.69-89.

Bankasının da katılımıyla bu imtiyazı elde etmiştir. Kurulacak bankanın adı Türkistan Bankası olarak belirlenmiştir. Fakat bu banka da piyasadaki kaimelerin maliye tarafından zamanında toplanamaması üzerine kurulamamıştır.¹⁷⁴ 1862 yılında ise milli banka imtiyazı Bank-ı Osmani-i Şahane'ye verilmiştir. Fakat banka devletin finansman ihtiyacı karşılama konusunda isteksiz davranınca yeniden devlet sermayeli bir banka kurulması gündeme gelse de dönemin şartları içerisinde bu mümkün olmamıştır.

Milli Banka konusu İttihat ve Terakki Döneminde de gündeme gelmiş ve yaşanan zorluklara rağmen Evkaf Nezareti bünyesinde Evkaf Bankası kurulması girişimlerine başlanmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle bu proje hayata geçirilememiştir. 1917'de ise dört milyon lira sermayeli Osmanlı İtibar-ı Umumi Bankası kurulmuştur. Bankaya özel imtiyazlar verilerek Bank-ı Osmani-i Şahane karşısında güçlenmesi ve 1925 yılında da bankanın imtiyaz süresi sona erince bu bankanın yerine geçmesi planlanmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin savaşta yenilmesi sonucunda Devlet yıkılmıştır. Adı geçen banka ise 1926'da İş Bankası'na devredilmiştir.¹⁷⁵

Tanzimat sonrası milli banka kurulması girişimlerinin yanı sıra ticari bankaların kurulması da gündemdeydi. İmparatorluk içerisinde kurulan ilk ticari banka Osmanlı Bankası olmuştur. Bankanın kuruluş süreci 1855'te başlamış ve 1856'da banka kurulabilmiştir.¹⁷⁶ Banka 1863'te bank-ı Osmani-i şahane kuruluna kadar hem ticari hem de milli bir banka görüntüsü çizmiştir.

Bank-ı Osmani-i Şahane'den sonra kurulan banka sayısı giderek artmıştır. Bu bankaların çoğu, yukarıda da zikredildiği üzere, Galata Bankerlerinin bu banka ile ortaklaşa kurduğu küçük bankalardır. Bu bankaların en temel amacı

¹⁷⁴ Edhem Eldem, **Osmanlı Bankası Tarihi**, Çev.Ayşe Berktaş, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.59-82.

¹⁷⁵ Uygur Kocabaşoğlu, **Türkiye İş Bankası Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.54-56.

¹⁷⁶ Cavide Işıksal, "Türkiye'de İlk Bankacılık Hareketi ve Osmanlı Bankası'nın Kurulması", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 10, 1968, s.72-73.

devletin finansmanını sağlamaktır. Buradan elde ettikleri yüksek oranda faiz gelirini ise ticari faaliyetlerde kullanmışlardır. Bir başka banka grubu ise yabancı bankaların Osmanlı'da açtıkları şubelerdir. Bunlar ise yoğunlukla dış ticaretin finansmanına yoğunlaşmışlardır. Yabancı bankaların bir diğer amaçları ise merkezlerinin bulunduğu ülkelerin mallarını Osmanlı'ya pazarlayan tüccarların Osmanlı içerisindeki işlerini finanse etmektir.

Osmanlı'nın savaş nedeniyle borçlanan maliyesini finanse etmek amacıyla kurulan bankaların çoğu 1875 yılında dış borç ödemelerinin durdurulmasıyla kapanmıştır. Ticari ve yatırım bankaları ise hizmet vermeye devam etmişlerdir. Bu dönemde kurulan bankaların ve banka şubelerinin faaliyetlerine ilişkin elimizdeki belgelere göre bilgimiz az olsa da isimlerini zikretmek gerekmektedir. Dönem içerisinde kurulan bankalar şunlardır:

- Osmanlı İmparatorluğu Umum Şirketi(1864),
- Osmanlı İtibar-ı Umumi Bankası1868,
- İstanbul Sandığı(1869),
- Avusturya-Osmanlı Bankası(1871),
- Avusturya-Türk Bankası(1872),
- İstanbul Bankası (1872),
- Rus-Osmanlı Bankası (1872),
- Osmanlı Kambiyo ve Esham Şirketi(1872),
- Sanayi ve Ticaret Şirketi(1873),
- Amerika-Doğu Bankası(1873),
- Finans ve Nafia Bankası(1873),
- Simsarlık Bankası(1873),
- İtibar-ı Sanayi Doğu Bankası(1873),
- Ziraat ve Sanayi Bankası(1873),
- Kredi ve Komisyon Şirketi(1873),
- Verissi ve Cossudi Bankası(1873),
- Pignatelli Bankası(1873),
- Ralli Nomico ve Ortakları(1873),

- İstanbul Arap Sandığı(1873),
- Credit Lyonnais(1875),
- Selanik Bankası(1888),
- Midilli Bankası(1891),
- Atina Bankası(1904),
- Wiener Bank-Verein(1905),
- Deutsche-Orient Bank(1906),
- Deutsche Bank(1909),
- Türkiye Millî Bankası(1909),
- İtibar-ı Malî Osmanlı Anonim Şirketi(1910),
- Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası(1910),
- Osmanlı Ticaret Bankası(1911),
- Banco di Roma (1911),
- Şirket-i Ticarîyye, Sınaiyye ve Maliyye(1913),
- Emvâl-i Gayr-i Menkûle ve İkrâzât Bankası
- Osmanlı Anonim Şirketi(1915),
- Türkiye Umumi Bankası(1918),
- Banco Commerciale Italiana(1919),
- Marmaroş Bank(1919),
- Holantse Bank Uni. N.V.(1921),
- Ticaret ve Sanayi Türkiye ve İran bankası Anonim Şirketi(1921),
- Banque Française DesPays Orient(1922),
- Guarantee Trust Co. of NY(1922),
- American Express Co. Inc.(1922),
- Commercial Bank of Near East(1922),
- Ionian Bank Limited(1922),
- Dersaadet Küçük İkrâzat Sandığı T.A.Ş.(1923).¹⁷⁷

Bu dönemde kurulan bankaların, görüldüğü üzere, neredeyse tamamı yabancı sermayeli bankalardır. Galata Bankerlerinin kurduğu yerli banka sayısı

¹⁷⁷A. Gündüz Ökçün, **İktisat Tarihi Yazıları**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 1997, s.221-223.

ise oldukça azdır. Yerli bankalar içerisinde en önemlisi ve hala faaliyetine devam ediyor olanı Ziraat Bankasıdır. Bu bankanın temeli 1863 yılında çiftçilere finansman sağlamak amacıyla kurulan Memleket Sandıklarıdır. 1888 yılında ise bu sandıklar dönüşüm geçirerek Ziraat Bankasını oluşturmuştur.¹⁷⁸

İttihat ve Terakki döneminde ise milli iktisat akımı bankacılık sektöründe de etkisini hissetmiştir. Bu dönemde de birçok banka kurulmuştur. Fakat bu bankaların çoğu Anadolu'da kurulan yerel bankalardır. Bu bankalar ciddi büyüklüğe erişememişlerdir. Bu sıralarda ise İstanbul'da kurulan yerli bankalar şunlardır:¹⁷⁹

- İstanbul Bankası(1911),
- Emlak ve İkrizat Bankası Osmanlı A.Ş.(1914),
- Asya Bankası Anonim Şirket-i Osmaniyyesi(1914),
- Ticaret ve İtibâr-ı Umûmî Bankası(1917),
- Millî İktisat Bankası(1918), İktisat Anonim Şirketi(1918)
- İtibar ve Ticaret Osmanlı A.Ş.(1918).

Osmanlı'da borsa kurulması çalışmaları 1834 yılında başlamıştır. İlk başlarda Galata'da bir kahvede buluşan bazı tüccarların yaptığı işlemler Galata'daki menkul kıymetler borsasının temelini oluşturmuştur. Kahvehanede başlayan borsa serüveni sonra bölgedeki ahşap bir binaya geçmiş, en nihayetinde de Galata'daki asıl yerinde devam etmiştir.¹⁸⁰

Osmanlı'da borsa işlemlerinin temelinde, merkezi devletin bir iç borçlanma senedi olarak çıkardığı esham kâğıtlarının kişiler arasında alınıp satılması,

¹⁷⁸Yusuf Saim Atasagun, **Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası**, 1888-1938, İstanbul, Türkiye Ziraî Kredi, 1939, s.1-21

¹⁷⁹Gündüz Ökçün, "**Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar**", Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1973, s.223-226.

¹⁸⁰Nur Akın, **19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera**, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2002, s.228.

şirketlerin senetleri ve tahvilleri vardır.¹⁸¹ Borsanın oluşmasında özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan devasa bir iç borçlanma nedeniyle ihtiyaç duyulan borçların finansmanı için çıkarılan borçlanma kâğıtlarının büyük katkısı vardır. Bu kâğıtlar şehrin değişik bölgelerinde ayaklı borsalarda alınıp-satılmaya başlanmıştır. Fakat bu tarz alım-satım işlemleri piyasalarda büyük dengesizliklere neden olmuştur. Bunun üzerine merkezi devlet borsa nizamnamesi çıkarmak istese de bu girişim başarıyla sonuçlanamamıştır. Bu süreç Galata Borsası'nın spekülasyonlarının ekonomik hayata zarar vermesini engellemek üzerine 1873 yılında çıkarılan Dersaadet Esham ve Tahvilat Borsası Nizamnamesi'nin yürürlüğü girmesine kadar sürmüştür. Bu süreç sonunda borsa devlet tarafından denetlenen bir kurum haline gelmiştir. Bu kontrol mekanizmasının kurulmasından sonra ise Viyana'da patlak veren ekonomik kriz nedeniyle yine borsada bir düzen sağlanamamıştır. 1875 yılında merkezi devletin borç ödemelerini durdurması ise borsa üzerinde baskı oluşturan bir başka durum olmuştur.¹⁸² Dersaadet Borsasının art arda gelen bu baskıları kaldıramaması borsada etkin olan kişilerce istismar edilmiştir. Borsa 1881 yılında Duyun-u Umumiye İdaresi kuruluncaya kadar kaimelerin spekülasyonuna sahne olmuştur.

1890'lara gelindiğinde artık borsada şirketlerin hisse senetleri de yoğun olarak işlem görmekteydi. Borsada işlem gören hisseler genelde yabancı şirketlere aitti. Uzun bir borsacılık deneyimi olmayan devletin kontrol mekanizmalarının işlevsiz kalması sonucu spekülasyon işlemleri artık hisse senetlerine kaymıştır. Bu dönemlerde birçok hisse üzerinde spekülatif hareketler meydana gelmiş ve piyasadaki birçok oyuncu bu durumdan zarar görmüştür. Bu nedenle 1906 yılında Esham ve Tahvilat Borsası Nizamnamesi yürürlüğe konmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından ise borsa tatil edilmiş fakat gayri resmî bir şekilde işlem yapılmaya devam edildi. Bunun üzerine borsa 1917'de tekrar açılmış ve Cumhuriyet dönemine aktarılan bir başka Osmanlı

¹⁸¹ Genç, "Esham: İç Borçlanma", İstanbul 2000, s.186-195.

¹⁸² Celali Yılmaz, **Hava Oyunları Osmanlı Borsasında Finansal İşlemler**, İstanbul, Scla Yayınları, 2011, s.39-138.

ekonomik kurumu olmuştur.¹⁸³

Osmanlı'da da sigortacılık faaliyetleri dünyanın her yerinde olduğu gibi ilk olarak deniz taşımacılığı alanında başlamıştır. Mevcut bilgiler çerçevesinde Osmanlı Devleti ilk kez 1833 yılında Mısır Sorunu nedeniyle sigorta işlemi yaptırmıştır. Bölgeye deniz yoluyla sevk edilecek arpa, buğday ve peksimetin sigortalanması konusunda Zahire Nazırı Hacı Veli Ağa nakliyyeyi gerçekleştirecek Fransız Balzac adında bir tüccar ile nakliye anlaşması yapmış, deniz kazaları ve gemiye el konulmasına durumlarına karşı sigorta senedi düzenlenmiştir.¹⁸⁴

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı'da dış ticaret gittikçe büyümüştür. Bunun sonucunda piyasa dışı açık ve serbest bir hale gelmeye başlamıştır. Ticaretin gelişmesiyle birlikte Osmanlı'da da sigorta şirketleri kurulmaya başlanmıştır. Bu şirketlerin en temel faaliyeti deniz ticareti sigortalarıdır. 1870'deki Büyük Beyoğlu Yangını sonrasında ise yangın sigortalarında artış gözlemlenmiştir.¹⁸⁵

Sigortacılık sistemi de bankacılık ve borsa sistemlerinde olduğu gibi ilk başlarda devletin tamamen kontrolü dışında faaliyet göstermeye başlamıştır. Ayrıca İslam hukukuna göre sigortaların caiz sayılmaması bu alanda çalışan şirketlerin ve bu şirketlerin müşterilerinin genel olarak gayrimüslimlerden oluşmasına neden olmuştur. Devlet bu alanda kimi düzenlemeler yapmak için harekete geçmişse de kapitülasyonlar sebebiyle bu düzenlemeler hayata geçirilememiştir. Ancak 1914 yılında çıkarılan bir yasayla düzenleme faaliyetlerine girişilmiştir. Aynı dönemde milli iktisat politikalarının sonucu olarak yerli sigorta şirketlerinin destekleneceği açıklanmışsa da bahsedilen dini

¹⁸³ Jacques Thobie, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul 1985, s.733-739.

¹⁸⁴ Fatih Kahya, "Osmanlı Devleti'nde Sigortacılığın Ortaya Çıkması ve Gelişmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, 2007, s.35-36.

¹⁸⁵ Murat Koraltürk, Fatih Kahya, **Mal Canın Yongasıdır: David M. Kohen Koleksiyonundan Belgelerle Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık**, İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s.14.

sebeplerden ötürü bu teşviklere beklenen teveccüh gerçekleşmemiştir.¹⁸⁶ Bu dönemde yabancı sermayeli birçok borsa şirketi kurulmaya başlanmıştır. Bu şirketler şunlardır:¹⁸⁷

- İhtiyat-ı Millî Hayat Sigorta Osmanlı A.Ş.(1912),
- Merakib-i Sagire-i Bahriyye-i Osmaniye Sigorta Şirketi(1913),
- Millî Sigorta Anonim Şirketi Umumiyyesi(1914),
- Türkiye Millî Sigorta Şirketi(1917),
- İttihad-ı Millî Osmanlı Sigorta Şirketi(1918),
- Osmanlı Millî Umum Şirketi(1918),
- İstanbul Umum Sigorta Şirketi(1920),
- Şark Sigorta(1923).

¹⁸⁶ H. Cemal Ererdi, **Sigortacılığımızın Tarihi**, İstanbul, Commercial Union, 1998, s.28-31.

¹⁸⁷ **A.e.**, s.57.

3. BÖLÜM

LONDRA VE DUBAİ FİNANS MERKEZLERİ VE İSTANBUL

İstanbul'un finansal sistemi yapısı itibariyle hali hazırda bir finans merkezi karakteri taşımaktadır. Bir önceki bölümde anlatılan finansal tarih ve son 20 yıldır dünyada yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşüm sonucu bugün İstanbul Türkiye'nin ulusal finans merkezidir. Bunun yanı sıra yapılan kamu ve özel sektör harcamalarının karşılanması için çekilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları nedeniyle bir miktar bölgesel finans merkezi özelliği de sergilemektedir.

3.1. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Strateji ve Eylem Planı Değerlendirmesi

2009 yılında Yüksek Planlama Kurulu'nca Devlet Planlama Teşkilatı'na hazırlatılan İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Strateji Belgesi'nde İstanbul'un öncelikle bölgesel, sonrasında ise küresel bir finans merkezi yapılması amaçlandığı belirtilmiştir. Hazırlanan strateji belgesinde küresel finansal krizin ardından yeni finansal merkezler için arayışın başlayacağı öngörülmüştür. İstanbul'un bu arayışların adresi olması için rekabetçi bir yapı kazanabilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu amaca yönelik olarak dokuz adet çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma gruplarının görevleri şunlardır:¹⁸⁸

- Hukuk altyapısının güçlendirilmesi: Hukuki altyapının güçlendirilmesi yolunda hedef olarak uyuşmazlıklarının hızla ve etkin bir şekilde çözülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda finans merkezi yapılanması içerisinde bir tahkim mahkemesi kurulması da kararlaştırılmıştır. Ayrıca arabuluculuk sisteminin de aktif olarak

¹⁸⁸ İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı, (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091002-9.htm>, 08.07.2014.

kullanılabilmesi için gerekli altyapının hazırlanması da hukuki alandaki hedefler arasındadır.

- Finansal ürün ve hizmet çeşitliliğinin artırılması: Yine anılan belgede finansal ürün çeşitliliğinin artırılması için AB müktesatına uyumlu olarak finansal araçların geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca şeffaflığın artırılması ve yatırımcıların bilgilendirme mekanizmalarının geliştirilmesi de bu çerçevede gerçekleştirilmesi planlanan hedefler arasındadır.
- Basit ve etkin bir vergilendirme sisteminin oluşturulması: Vergilendirme sistemi Türkiye’de, dolayısıyla İstanbul’da, hem tarihsel süreçte hem de güncel ekonomik sistemde bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul’un finans merkezi olarak yapılandırılabilmesi için vergi sisteminin anlaşılır ve sade olmasının önemi hazırlanan eylem planında vurgulanmıştır. Ayrıca gerekli düzenlemelerin yapılarak İstanbul’a diğer finansal merkezler karşısında rekabet gücünün kazandırılmasının önemine değinilmiştir.
- Düzenleyici ve denetleyici çerçevenin geliştirilmesi: Finansal sistemin düzenleyici ve denetleyici çerçevesinin genişletilmesi amacıyla tüm düzenleyici ve denetleyici kuruluşların katılımıyla AB müktesebatına ve diğer uluslararası gelişmelere uygun gelişmiş bir düzenleme ve denetleme sisteminin kurulması eylem planı çerçevesinde hedeflerden birisidir. Oluşturulacak yeni kurumsal çerçeve ile verimliliğin artırılması da yine hedefler arasındadır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul Altın Borsası ve Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası’nın birleştirilip Borsa İstanbul’un kurulması bu alanda yapılan çalışmalara örnek olarak verilebilir.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Borsa İstanbul Hakkında bkz. (Çevrimiçi), <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda>, 23.09.2014.

- Fiziksel altyapının iyileştirilmesi: Üst düzey hizmetler sektörünün bir yerde neşvü nema bulabilmesi ve bunun sürdürülebilir kılınabilmesi için o yerin fiziksel açıdan da yeterli niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu durum üst düzey hizmet kategorisinin en önemli bileşeni olan finans sektörü için de önemlidir. Finans merkezi olarak dizayn edilen bölgelere hem ofis ve konut gibi binalar, hem de parklar, yürüyüş yolları, dinlenme alanları gibi sosyal donatı alanları kurulmalıdır. Bu sayede bölge uluslararası finansal çalışanlar için bir cazibe merkezi haline gelmektedir. Hazırlanan eylem planında da bu durum vurgulanmıştır.
- Teknolojik altyapının güçlendirilmesi: İlk bölümde de anlatıldığı üzere teknolojik altyapı finans sektörünün güçlenmesi için en önemli konulardan biridir. Çünkü finansal piyasalarda işlem gören hizmetler ve mallar coğrafi yakınlık yoluyla değil, teknolojik imkanlar yoluyla el değiştirmektedir. Bu nedenle finans merkezi olarak düzenlenen bölgelerde teknolojik altyapının sağlamlığı ve bunun sürdürülebilirliği önemli bir konudur. Eylem planı çerçevesinde bu konuda önemli bir yerde durmaktadır.
- İFM organizasyon yapısının kurulması: Finans merkezi yapılanması birçok kurumun ve disiplinin bir arada çalışmasını gerektiren multidisipliner bir yapılanmadır. Altyapıdan hukuka, ekonomiden maliyeye kadar geniş bir alan içinde çalışan bir organizasyon yapısının kurulması finans merkezinin sağlıklı bir şekilde kurulması ve yürütülmesi için önemlidir. Hazırlanan eylem planında bu husus özellikle vurgulanmıştır.
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi: Finansal hizmetler sektöründeki en önemli kaynaklardan biri insan kaynağıdır. Fiziksel bir üretimin çok sınırlı olduğu bu sektörde çalışanlar büyük oranda

yükseköğrenim görmüş kişilerdir. Bu nedenle insan kaynağı havuzunun finansal hizmetler sektörüne uygun olarak dizayn edilmesi ve şehirde finansal hizmet veren şirketlerin bu konuda sorun yaşamamaları hizmetlerin devamlılığı için önemlidir. Eylem planında bu konunun önemi vurgulanmış ve nitelikli işgücünün yurtdışından İstanbul'a çekilmesi de dâhil olmak üzere bir dizi önlem belirlenmiştir

- İFM tanıtımının yapılması ve imajının oluşturulması: Yukarıda sayılan durumlar bir şehrin finans merkezi olması için gerekli olan asgari unsurlardır. Bu önlemler ve düzenlemeler hayata geçirildikten sonra ise İstanbul'u bir başka mücadele beklemektedir. Şehirde hayata geçirilen bu düzenlemelerin uluslararası piyasalara tanıtılması ve onların İstanbul'da şubeler yahut merkezler açmasının sağlanması en önemli konulardan biridir. Planın bu kısmının hayata geçirilmesi için de bu konuda bir ajans kurulup uluslararası piyasalarda tanıtım yapılması öngörülmüştür.

3.2. Dubai

Birleşik Arap Emirlikleri'nin yedi emirliğinden biri olan Dubai, son yıllarda geçirdiği hızlı değişim ve gerçekleştirdiği büyük projeler ile dikkat çekmektedir. Bölgenin en önemli turizm ve alışveriş başkenti olan kent, aynı zamanda dinamik bir iş merkezidir. Kozmopolit yapısı ve genç işgücü de kenti öne çıkaran diğer özellikleridir. Devlet kararı ile oluşturulan Dubai Uluslararası Finans Merkezi, sunduğu vergi indirimleri ve çeşitli avantajlar ile dünyanın önde gelen finans merkezlerinden biri haline gelmiştir.

3.2.1. Şehre İlişkin Genel Bilgiler

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Arap Körfezi'nin ortasında yer almaktadır.

Kuzeyden Arap Körfezi, batıdan Katar ve Suudi Arabistan Krallığı, güneyden Umman Sultanlığı ve Suudi Arabistan Krallığı ve doğudan Umman Körfezi'ne sınır komşusudur.¹⁹⁰ Birleşik Arap Emirlikleri'nin 1971'de bir araya gelmiş yedi emirliğinden biri olan Dubai, Umman ve Fars Körfezi'ne komşudur. 4.357 km²'lik alanda kurulmuş olan Dubai Emirliği, alansal olarak Abu Dabi'den sonra ikinci büyük Birleşik Arap Emirlikleri emirliğidir.¹⁹¹

Dubai, tüm bölge için ana deniz ve hava merkeziyle küresel ticaret yolları üzerinde bir kavşak noktası olmasının yanında Çin'in Afrika kıtasına açılan kapısı olması ve dünya ham petrolünün ana geçiş noktasında bulunması ile stratejik bir konuma sahiptir. Bu nedenle, uluslararası bir transfer noktası olarak kabul görmüştür. Dubai, BAE içindeki ikinci büyük Emirliktir. Emirlik'in büyük bir çoğunluğu oturulamaz durumda olan çöl iklimine sahip olmasına rağmen, Dubai şehri metropolitan bir yapıya sahiptir.¹⁹²

1968 yılında İngiltere'nin 1971'e kadar Körfez'den çekileceğini açıklaması üzerine, içişlerinde serbest, dışişleri ve savunma konularında İngiltere'nin himayesi altında bulunan Emirlikler arasında federasyon oluşturma çalışmaları başlamış ve 2 Aralık 1971'de Ras Al Khaimah dışındaki 6 Emirlik (Abu Dhabi, Dubai, Sharjah, Fujairah, Umm Al Quwain, Ajman) Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) adı altında bağımsız bir federasyon oluşturmuştur. Anılan Emirlik de, 10 Şubat 1972'de federasyona katılmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), yedi Emirlikten oluşan bir federasyondur. BAE'deki en yüksek yetki ve karar organı yedi emirliğin Emirlerinden oluşan Yüksek Konsey'dir. Bu konseyin başkanı, Devlet Başkanıdır. Yüksek Konseyin hem yasama hem de yürütme yetkisi bulunmaktadır. Yüksek Konsey üyeleri, kendi aralarından Devlet Başkanı ve yardımcısını

¹⁹⁰ G. Onur, **Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2011, s. 5.

¹⁹¹ C. DeNicola, Dubai's Political and Economic Development: An Oasis in the Desert, **Political Science**, Williamstown, Williams College, 2005, s. 136.

¹⁹² Onur, **a.g.e.**, s. 6.

seçmektedirler.¹⁹³

Özel sektörün altyapı yatırımlarına katılımı, yapılan sözleşmelere ve kamu ve özel sektör tarafları arasındaki risk paylaşım ve işbirliği düzeylerine bağlı olarak birçok şekil alabilmektedir. Bunlar arasında dış kaynak kullanım imtiyazları, elden çıkarmalar ve hükümet garantili sıfırdan yatırım ile yatırım planını özel girişimler için cazip hale getirmek ve yatırım risklerini dengeleme amaçlı diğer teşvikler sayılabilmektedir.

Dubai, hızlı nüfus artışı ile dikkat çekmektedir. 1950'lerde 50.000 civarında olan Dubai nüfusu, 1985'te 370.788'e, 1995'te 689.420'ye, 2000'de 862.387'ye, 2010'da 1.905.476'ya, 2011 yılı sonunda 2.003.170'e, 2014 yılı sonunda ise 2.327.350'ye ulaşmıştır¹⁹⁴. 2015 yılının ilk çeyreğinde ise nüfusun 2.356.000 olduğu görülmektedir. Kentte nüfusun %69,3'ünü erkekler, %30,7'sini ise kadınlar oluşturmaktadır¹⁹⁵. Genç bir nüfus yapısına sahip olan Dubai'de, nüfusun %72,2'si 20-50 yaş arası kişilerden oluşmaktadır¹⁹⁶.

3.2.2.Şehrin Ekonomik Yapısı

Yıllar önce ekonomisini tekstil, balıkçılık ve ticaret üzerine kuran Dubai, son 40 yılda ekonomisini hizmet sektörüne (finansal hizmetler, turizm, bilgi işlem-iletişim, uluslararası ticaret sektörleri vs.) kaydırmıştır. Dubai özellikle dış ticaret bağlamında, Hong Kong ve Şanghay'dan sonra dünyanın üçüncü büyük ihracat kanalı olarak, Avrupa'daki önemli ticaret merkezlerinin yanı sıra Orta Doğu ve Güney Asya ile de başarılı ticari ilişkiler geliştirmiştir.¹⁹⁷ Kent, adı geçen sektörler ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesine hizmet vermektedir.

¹⁹³ TC Dubai Başkonsolosluğu, Bilgi Notları – BAE Hakkında Genel Bilgiler, (Çevrimiçi) <http://dubai.bk.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121565>, 08.12.2014.

¹⁹⁴ Population and Vital Statistics, (Çevrimiçi) <https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/Population-and-Vital-Statistics.aspx?Theme=42>, (03.06.2015).

¹⁹⁵ A.e., (03.06.2015).

¹⁹⁶ A.e., (03.06.2015).

¹⁹⁷ K. Sadjadpour, The Battle of Dubai: The United Arab Emirates and the U.S. – Iran Cold War, **The Carnegie Papers**, Carnegie Endowment for International Peace, 2011.

Kent yönetimi, bilişim ve iletişim sektörlerinde atılım sağlayabilmek için İnternet ve Medya Serbest Bölgeleri oluşturulmuş ve buralarda yerleşecek şirketlere %100 yabancı sahiplik hakkı ile son teknoloji iletişim altyapısı sağlanmıştır.¹⁹⁸

Dubai'yi bölgedeki diğer ekonomilerden ayıran en büyük özelliği petrol gelirlerine bağımlılığının daha az olmasıdır. Ekonomiyi sektörel olarak çeşitlendirme ve iş dostu bir çevre oluşturma çabaları Emirlik'e yapılan yabancı yatırımının tekrar artmasını sağlamıştır. 2013 yılında Dubai'nin GSYH'si 88,67 milyar USD'ye ulaşmıştır. 2014 yılında ise Emirlik'in büyüme oranı %3,8, GSYH'si ise 91,99 milyar USD olmuştur.¹⁹⁹

Küresel kriz öncesinde, Dubai'nin ekonomik büyümesi büyük oranda gayrimenkul ve inşaat sektörlerinden gelmekteydi. Bu iki sektör 2007 yılında kent GSYH'sinin neredeyse %30'unu oluşturmaktaydı. O yıllarda Dubai'nin gayrimenkul sektörü, dünyanın en hızlı büyüyeniydi. Ancak küresel krizden sonra, Dubai petrol dışı ekonomisi ile bölgesel toparlanmanın başını çekerken, hükümet sektörel çeşitlenme ile sürdürülebilir ve uzun döneme yayılan yatırımı teşvik etmek için farklı önemli atmaya başlamıştır. Emirlik yönetimi aynı zamanda iş ve ticarete bölgesel merkez olma hedefini de sürdürmektedir.

2014 yılında, Dubai'nin GSYH'si 91,99 milyar USD olmuştur. Kentin GSYH'si, 2008 ekonomik krizine bağlı olarak 2009 yılında %4, 2010 da ise %2,2 küçülmesine rağmen, 2011 yılında kendini toparlamış ve %3,2 büyümüştür. Büyüme 2012 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiş ve %3,5 oranında artış göstermiştir. Kent GSYH'si yıl sonu istatistiklerine göre 2013 yılında %4,6, 2014 yılında ise bir nebze yavaşlayarak %3,8 büyümüştür. Kentte kişi başı milli gelir

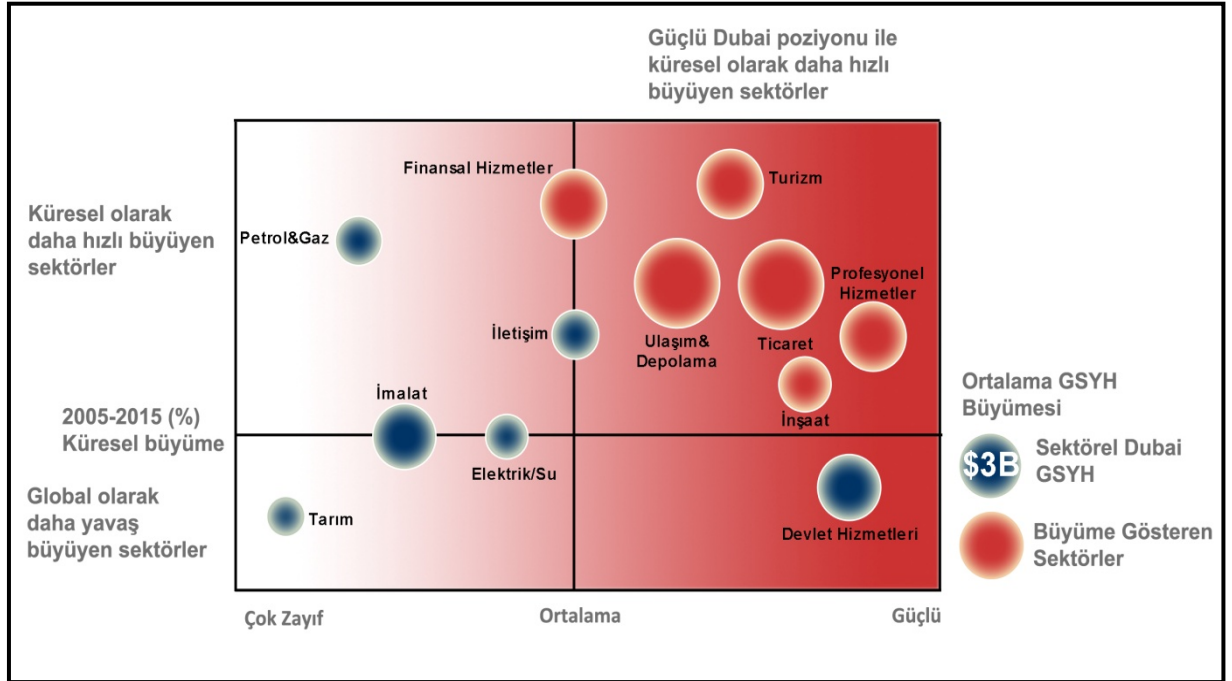
¹⁹⁸ Dubai Business Opportunities Guide, Dubai Chamber of Commerce and Industry, (Çevrimiçi) <http://www.dubaichamber.com/en/resources/research-reports/business-opportunities#>, (02.05.2015)

¹⁹⁹ National Accounts, Dubai Statistics Center, (Çevrimiçi) <https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/National-Accounts.aspx?Theme=24>, (04.06.2015)

2014 yılında yıllık 10.760 ABD dolarıdır.²⁰⁰

Dubai Stratejik Planı'nda gelecekteki gelişime katkı sağlayacak sektörler finansal hizmetler, turizm, ticaret, ulaşım ve depolama, inşaat ve profesyonel hizmetler olarak belirlenmiştir. Bu sektörlerin seçilmesinin en büyük nedeni, Dubai'nin uluslararası standartlara göre gücünü en iyi yansıtan sektörler olmasıdır. Bu kapsamda, bahsi geçen sektörlerin ekonomik gelişim sektör planlamalarında öncelikli olarak yer almasına karar verilmiştir

Şekil 3: Dubai Sektörel Güçler ve Gelecek Beklentileri

Kaynak: Dubai Strategic Plan 2015, (Çevrimiçi)

<http://www.sclgme.org/Dubai%20Strategic%20Plan%20-%20English.pdf>, (04.06.2015), s. 20.

Geçtiğimiz yıllarda, Stratejik Plan'ın ışığında, Emirlik'te özellikle ticaret, turizm, lojistik ve ulaştırma alanlarında güçlü bir altyapı oluşturulmuştur. GSYH'ye, 2014 yılında, en çok katkı sağlayan sektörler sırasıyla; %28,9 ile toptan ve perakende ticaret, %15,5 ile ulaştırma, depolama ve iletişim, %13,8 ile üretim, %13,3 ile gayrimenkul ve işletmeler, %11,1 ile finansal kurumlar ve %7,6

²⁰⁰ National Accounts, Dubai Statistics Center, (Çevrimiçi) <https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/National-Accounts.aspx?Theme=24>, (04.06.2015)

ile inşaat sektörleridir. Özellikle finans sektörü kentte büyüyen önemli bir sektördür ve bu sektörün 2013 yılında ürettiği değer 10.222.433.000 USD'ye ulaşmıştır.²⁰¹

Tablo 7: Dubai'de Alt Sektörlerin Sabit Fiyatlarla GSYH'deki Payları (%)

Ekonomik Aktivite	2013	2014
	Katkı (%)	Katkı (%)
Finansal Olmayan Kurumlar Sektörü	90,4	90,2
Tarım, Hayvancılık, Balıkçılık	0,1	0,1
Madencilik, Taş Ocakçılığı	1,3	1,4
Üretim	13,8	13,7
Elektrik, Gaz, Su	1,9	1,9
İnşaat	7,6	7,7
Toptan, Perakende Ticaret ve Onarım Faaliyetleri	28,9	29,2
Restoran ve Oteller*	5,2	5
Ulaştırma, Depolama ve İletişim	15,5	14,8
Gayrimenkul ve Ticari Hizmetler	13,3	13,3
Sosyal ve Bireysel Hizmetler	2,4	3
Finansal Kurumlar Sektörü	11,1	11,2
Devlet Hizmetleri Sektörü	5,8	5,8
Hanehalklarının Yurtiçi Hizmetleri	0,5	0,5
İzafi Banka Hizmeti	-7,9	-7,8
TOPLAM	100	100

Kaynak: National Accounts, Dubai Statistics Center, (Çevrimiçi) <https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/National-Accounts.aspx?Theme=24>, (04.06.2015).

Financial Times Foreign Direct Investment- FDI Research Unit (2014) Raporu'na göre, doğrudan yabancı yatırımda (FDI) Dubai, Arap bölgesinin lideri konumundadır; Abu Dabi ise bu konuda Dubai'yi takip etmektedir. Dubai'nin yabancı yatırım çekmesindeki en büyük etkenler olarak uzmanlaşmış insan kaynakları ile kentin önemli bir ithalat-ihracat kanalı ve ulaşım merkezi olması gösterilmektedir. Nitekim araştırmalara göre, Dubai son yıllarda Orta Doğu'da

²⁰¹ National Accounts, Dubai Statistics Center, (Çevrimiçi) <https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/National-Accounts.aspx?Theme=24>, (04.06.2015)

yabancı yatırımcıların en çok tercih ettiği kentler arasında ilk sıradaki yerini korumaktadır.202 2014 yılında kente gelen yabancı yatırım 7,78 milyar USD olmuştur .²⁰³

2011 tarihli İşgücü Araştırması (Labour Force Survey)'na göre, 15 yaşından büyük nüfusu 1.675.906 kişi olan Dubai'de, bu kişilerin 1.325.949'u istihdam edilmiştir. Buna kentteki yerli işgücünün %79,1'i çalışmaktadır. Kilometrekare başına 1.369 çalışan düşmektedir. Dubai'de çalışan yoğunluğunun, diğer bir deyişle km2'ye düşen çalışan sayısının İstanbul'a göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dubai'nin çalışan yoğunluğunun, İstanbul'un çalışan yoğunluğunun (711 kişi/km2) yaklaşık iki katı olduğu görülmektedir. Kentte hizmet sektöründe çalışan kişi sayısı 509.270, finans sektöründe çalışanların sayısı ise toplam 37.783 kişidir. İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde ise İstanbul'da %1,7 olan finans sektörünün istihdamdaki payı Dubai'de %0'6'ya düşmektedir.²⁰⁴

3.2.3.Finansal Hizmetler Sektörü

Dubai'nin finans sektörünün detaylı biçimde inceleneyeceği bu bölümde, kentin sektörel yapısı, finans sektörünün yarattığı değer ve istihdam, kentteki finans kuruluşlarının sayısı, piyasa yapısı, finans sektöründeki düzenleyici çerçeve ve kentin diğer uluslararası finans merkezleri arasındaki konumu incelenmektedir.

²⁰² FDI Intelligence Global Cities of the Future 2014/15, (Çevrimiçi)
<http://www.fdiintelligence.com/Locations/Global-Cities-of-the-Future-2014-15-FDI-Strategy-winners>, (15.04.2015).

²⁰³ Mary Sophia, Foreign Direct Investment Flows to Dubai, (Çevrimiçi)
<http://gulfbusiness.com/2015/03/foreign-direct-investment-flows-dubai-reach-dhs28-6bn-2014/#.Vb4EYvPtmko> (08.06.2015).

²⁰⁴ Dubai Workforce Statistics Report, Dubai Statistics Center, (Çevrimiçi)
<https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/Workforce.aspx?Theme=24>, (04.06.2015)

3.2.3.1. Sektörel Yapı

Şeyh Zayed'in tüm Emirlikleri birleştirme ve bölgenin gelir kaynaklarını petrolden başka alanlara kaydırma vizyonu, bölgede ve Dubai'de üçüncül sektörlere yönelmeyi sağlamıştır. Dubai, BAE'nin en düşük petrol rezervine sahip Emirliği olarak, Şeyh Zayed'in vizyonunu benimsemiştir. BAE'nin kuruluşunda Dubai'nin GSYH'sinin %50'si petrol ve ilgili sektörlerden gelirken bugün bu oran %2'lerdedir. Finansal hizmetler sektörü ise Dubai GSYH'sinin %11'ini oluşturmaktadır. Dubai'de turizm ve uluslararası ticaret sektörleri gelişmiş olmakla birlikte kentin büyümesi ve ekonomisinin çeşitlenmesinde, kentte kurulan serbest bölgelerin de payı büyüktür. Bu bölgeler, sağladıkları altyapı ve iş dostu ortam ile doğrudan yabancı yatırım çekmektedir.²⁰⁵

Dubai ekonomisi açısından finansal hizmetler sektörü önemli bir yer tutmaktadır. Dubai finansal hizmetler sektörünün ekonomiye katkısı 19,8 milyar USD'dir. Dubai'nin finansal hizmet sektörü incelendiğinde, bölgenin finansal ürün çeşitliliği açısından zengin olduğu gözlemlenmektedir. Özel olarak bankacılık alanı incelendiğinde bölgede en fazla ilgi gören bankacılık çeşidinin özel bankacılık olduğu görülmektedir. Yatırım bankacılığı ve kurumsal bankacılık ise potansiyel kâr merkezleridir ve yerel firmaların fon ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Dubai'de yönetimin bölgede kurulan şirketlerde %100 yabancı sahipliğe izin vermesi, yabancı ticaretine herhangi bir kota uygulamaması, kâr üzerinden hiç vergi almaması finansal kurumların lisans için başvurularının artmasını sağlamıştır. Dubai finansal hizmetlerinin alt sektörleri; varlık yönetimi, bankacılık ve kredi hizmetleri, hisse senedi, kolektif yatırım fonları, garanti hizmetleri, vadeli işlemler piyasası, İslami bankacılık, sigortacılık, uluslararası tahvil ve vadeli işlemler borsasıdır. Dubai Serbest Finans Bölgesi dışındaki yerlerde bu sektör

²⁰⁵ F.V. Perry and S. S. Rehman, Globalization of Islamic Finance: Myth or Reality?, *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 2011, s. 14.

Merkez Bankası tarafından kontrol edilmektedir.²⁰⁶

2011 yılında Dubai’de finansal hizmetler sektöründe toplam 37.783 kişi çalışmaktadır. Sektörde çalışan kişilerin 31.220’si Dubai vatandaşı değildir.²⁰⁷ Özellikle yabancı çalışanların oranının bu sektörün işgücünde yüksek oranda olması, Dubai’nin gelişmekte olan sektörlerinde ilerleme sağlayabilmek için yabancı uzmanlara olan bağımlılığını göstermektedir.

Küresel Finans Merkezleri Endeksi (GFCI)’nin açıklanmaya başladığı 2007 yılından itibaren dünyanın önde gelen ilk 50 uluslararası finans merkezi arasında yer almıştır. Dubai Uluslararası Finans Merkezi’nin vizyonu, sermaye ve yatırım için küresel yollarla yarının finansal haritasını şekillendirmek; misyonu ise kendini küresel bir finans merkezi olarak konumlandırarak bölgesel ekonomik kalkınma ve farklılaşma için katalizör görevi görmektir.

Küresel Finans Merkezleri Endeksi’nin Mart 2015’te yayınlanan versiyonuna göre, Dubai 23. sırada yer almaktadır. Buna göre kent, Busan’ın bir sıra önündedir ve 2014 yılı istatistiklerine göre altı sıra gerilemiştir. Dubai, ileride daha önemli hale gelecek 10 finans merkezi arasında da yer almamaktadır.

Dubai bir finans merkezi olarak değerlendirildiğinde, kentte 2000 yılından bu yana bir ulusal borsanın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Dubai Finans Piyasası (DFM), kentin ana menkul kıymetler borsasıdır. 2000 yılında Ekonomi Bakanlığı tarafından çıkarılan bir yasa ile bağımsız bir yasal kamu kurumu statüsü kazanan DFM, faaliyetlerine 26 Mart 2000’de başlamıştır. Aralık 2005’te Dubai Yürütme Kurulu (Dubai Executive Council), DFM’yi kamu iştiraki haline getirmiştir. Şirketin 8 milyar dirhemlik sermayesi 8 milyar hisseye bölünmüş ve sermayenin %20’si (1,6 milyar hisselik kısmı) halka arz edilmiştir. Mart 2007’de

²⁰⁶ A.e., s. 16.

²⁰⁷ Dubai Workforce Statistics Report, Dubai Statistics Center, (Çevrimiçi)<https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/Workforce.aspx?Theme=24>, (04.06.2015)

Dubai Finans Piyasası, DFM adı ile borsaya kote olmuştur.²⁰⁸

2010 yılında DFM, bölgenin sermaye piyasalarında daha dinamik bir güç oluşturmak için, faaliyetlerini NASDAQ Dubai ile birleştirmiştir. Bu iki şirketin konsolide olması, yatırımcılara daha fazla varlık sınıfı (asset classes) arasında seçim yapma olanağı sağlamaktadır. Yatırımcılar, tek bir Yatırımcı Numarası (NIN) ile her iki borsanın da kote edilmiş tahvillerine ulaşabilmektedir. Böylece yatırımcılar iki borsa arasında sorunsuz ticaret yapabilmektedir. Bunun yanı sıra, bu iki borsa birbirlerinden ayrı düzenlenmektedir. DFM, Menkul Kıymetler ve Emtia Otoritesi (the Securities and Commodities Authority – SCA) tarafından yönetilirken, NASDAQ Dubai, Dubai Finansal Hizmetler Otoritesi (DFSA) tarafından yönetilmektedir.²⁰⁹

Dubai'nin sermaye piyasası, Dubai firmalarına ve Bahreyn-Kuveyt bölgesindeki birkaç firmaya hizmet vermektedir. Alışveriş daha çok ABD doları üzerinden yapılmaktadır. Dubai'deki finansal sistem İngiltere'dekine benzer bir sistem özelliği taşımaktadır. Örnek olarak Dubai'de Londra'da olduğu gibi doğrudan yabancı sermaye girişine engel olabilecek kısıtlamalar bulunmamakta ve devletin piyasa işleyişine müdahalesi oldukça sınırlı tutulmaktadır. Buna paralel olarak bölgede kurulan mahkemelerde İngiliz yargıçlar da görev yapmaktadır.²¹⁰

Diğer yandan, kent genelinde varlık yönetimi Dubai'nin zenginliklerine odaklanmıştır. Bölgedeki yatırımlar giderek özel alanlara kaymaktadır. Özellikle yerel Arap yatırımcılar farklı yatırımlara da yönelmektedirler. DIFC'de varlık yönetimi ile ilgili, 2012 yılında 28 firma bulunmaktadır. Bu şirketlerin

²⁰⁸ DFM annual Report 2007, (Çevrimiçi)
<http://www.dfm.ae/documents/Publications/fe9bf029-db86-4bde-846a-5a5358f16f10.pdf>, (04.05.2015), s. 12.

²⁰⁹ DFM annual Report 2011, (Çevrimiçi)
<http://www.dfm.ae/documents/Publications/c4baa510-fcf6-4a85-8338-c3c96f997b82.pdf>, (04.05.2015), s. 10.

²¹⁰ T.C. Rowe, **Dubai Economic Outlook 2012, Power of Vision – Economic Development in an Uncertain World**. Rothschild Australia Limited, 2012, s. 23.

yönetimindeki varlıkların aynı yıldaki toplam değeri 8 milyar USD'dir. Diğer yerel yatırımcılar ise yerel ya da İslami fonlara yönelmektedir. Bununla birlikte varlık yönetimi sektörünün bölgede büyümekte olan bir sektör olduğu anlaşılmaktadır.

Dubai'nin sigortacılık sektörüne bakıldığında, sadece DIFC'de 50'den fazla sigorta şirketi bulunduğu görülmektedir. Bu şirketler arasında AIG, Allianz Risk Transfer, Munich Re, Royal & Sun Alliance Insurance, Standard Life, Zurich Insurance, ve 2012'de DIFC'ye gelen Swiss Re gibi küresel oyuncular da bulunmaktadır. Dubai'nin sigorta sektörünün 2012 yılındaki brüt katma değeri, 586.632,97milyon USD olmuştur. Sektörün toplam hasılası ise aynı yıl 1.17 milyon USD'dir.²¹¹

İslamî Finansın en çok geliştiği bölge olan Körfez Ülkeleri özellikle son yıllarda bu alanda merkez olma çabasıdadır. Bölge ülkelerinde İslamî finansın bankacılık sektöründeki payı %20'nin üzerindedir (Suudi Arabistan %35'lik İslami Bankacılık oranı ile bölgede İslami Finans'ın en çok geliştiği ülke olup, dünyanın en büyük ikinci bankası Suudi Al Rajhi Bank bu ülke merkezlidir). 2012 yılında 224 milyar USD'lik dünya sukuk ihracının %51,2 Birleşik Arap Emirlikleri tarafından, bunun da %20'si ise Dubai tarafından yapılmıştır.²¹²

Dubai'nin hızlı ekonomik gelişimi, 1946 yılında kentte, BAE'ndeki ilk ticari bankacılık aktivitesi olarak the British Bank of the Middle East'in kurulması ile başlamıştır. 1963'te ise National Bank of Dubai kurulmuştur. Bu banka Emirliğin ilk milli ticari bankasıdır. 2015 Dubai Stratejik Planı'na göre, Finansal Hizmetler Sektörü, gelecekteki gelişim için en önemli sektörlerdendir. Dubai'nin finansal hizmetler sektörü, dünyanın en hızlı büyüyenlerindendir ancak bu sektör Stratejik Plan'da uluslararası standartlara göre "ortalama büyüklükte" olarak değerlendirilmiştir.

²¹¹ Financial Services Statistics, Dubai Statistics Center, (Çevrimiçi) <https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/Financial-Services.aspx?Theme=32>, (04.05.2015).

²¹² Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi(SERPAM), **İstanbul Bölgesel ve Uluslararası Finans Merkezi (İFM)**. İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2012, s. 13.

Dubai'de bulunan DIFC Dubai'de finans sektörünün gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Dubai'de bulunan serbest bölgenin kent ekonomisine katkısı 3,12 milyar USD'dir. Bölgenin istihdama katkısı ise 14.000 kişidir. Bölgede sıfır katma değer vergisi uygulaması mevcuttur. Bölge finans merkezinin en önemli kümelenme alanıdır.²¹³

3.2.3.2. Finansal Kümelenme Formu

Dubai Finans Merkezi, Londra ve New York'taki merkezlerin aksine, tarihsel bir birikiminin, coğrafi mirasının, küresel ticaret ve finans hareketliliğinin ya da pazar ekonomisinin sonucu olarak doğal bir şekilde oluşmamıştır. Dubai'deki uluslararası finans merkezinin doğuşu tamamen hükümet tarafından gösterilen gayretle gerçekleşmiştir. Bir finans merkezinin varlığına olan ihtiyacı ilk önce devlet dile getirmiş, daha sonra bu ihtiyaca yönelik olarak turizm gelişmiş, yeni bir hava yolu şirketi kurulmuştur. Bu da finans merkezinin temellerini oluşturan ekonomik kümelenmelere yolu açmış ve DIFC'nin kurulması için gerekli ortamın oluşturulmasını sağlamıştır.²¹⁴

Devlet, Dubai Uluslararası Finans Merkezi'ni ülkeden ayırıştırılmış bir finans merkezi olarak kurmayı tercih etmiştir. Merkezin kuruluş amacı; dünyanın farklı bölgelerinde yer alan 3 büyük finans merkezi -Avrupa'da Londra, Uzak Doğu'da Hong Kong ve Kuzey Amerika'da New York- arasında bir köprü oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bu konuda ilk adım, Birleşik Arap Emirliği Anayasasına 121 sayılı kanun maddesinin eklenmesi olmuştur. Bu madde ile federasyonun bir finansal serbest bölge yasası oluşturmaya olanak sağlanmış ve her emirlikte bir serbest finans bölgesi kurulmasına izin verilmiştir. Anayasaya eklenen bu maddeyi 2004 yılında çıkan 8 sayılı yasa takip etmiş, bununla tüm emirliklerde Finansal Serbest Bölge Federal Kararnamelerin oluşturulmasına

²¹³ SERPAM, a.g.e, s. 20.

²¹⁴ M. Hvidt, The Dubai Model: An Outline of Key Development-Process Elements In Dubai, *International Journal of Middle East Studies*, Sayı 41, s. 401.

karar verilmiştir.²¹⁵ Bu yasa ile tüm finansal serbest bölgeler federal, medeni ve ticari kanunlardan muaf tutulmuş, sadece Birleşik Arap Emirlikleri Ceza Kanunu uygulanmaya devam edilmiştir. Sonuç olarak, her serbest finans bölgesinin kendi yasal ve düzenleyici çerçevesini oluşturabilmesi amaçlanmıştır.

DIFC'nin yapılanması, kümelenme temelli ve tek merkezli olarak yönetilmektedir. Bölgede karma kullanım sadece finans sektörünü içermeyen bu yaklaşım üst düzey konaklama, yeme içme tesisleri ve sosyokültürel alanlar gibi finans sektörünü destekleyici diğer yapıların da birbirleri ile yakın konumlandırılarak mekânsal ilişki içinde olmasını hedeflemiştir. Bu anlamda bölge karma kullanım yapısında ve sektörel olarak da heterojen bir yapıdadır. Tamamen planlı geliştirilen bu model kendi içinde özel bir yapısı ve belirli bir alanda olması ile kampüs tipi yapılanmaya örnektir. DIFC bölgesi entegre edilmiş üç ana kullanım alanı bölgesinden oluşmaktadır. Bu kullanım alanları konut alanları, ofis alanları ve eğlence ve kültürel tesislerin bulunduğu şehir merkezi alanıdır.²¹⁶

DIFC'de bulunan ofis alanları Dubai'de bulunan en büyük şirketlerin tercih ettiği ofislerdir. Bölgede bulunan ofis alanları Dubai ofis alanlarının %7'sini oluşturmaktadır. Bölgede bulunan finansal hizmetler sektörü istihdamı ise toplam Dubai finansal hizmetler sektörü istihdamının %50'sini oluşturmaktadır. Bölgede bulunan finansal hizmetler sektöründe faaliyet gösteren şirket sayısı artmaktadır. 2004 yılında bölgede 19 olan şirket sayısı 2012 yılında 900'e yükselmiştir. Bu hızlı yükseliş önemli finansal kuruluşlarının çoğunun bölgeye gelmesiyle birlikte yavaşlamıştır. Ofis bölgesinde 5 yıldızlı oteller, toplantı salonları, spor salonları, London Business School ve Cass Business School gibi dünyanın en saygın okullarının finans ve ekonomi bölümleri ve yeme içme alanları bulunmaktadır. Ayrıca bölge ile şehir merkezi arasında bağlantı kuran iki metro hattı ile DIFC ofis bölgesi şehrin en ulaşılabilir bölgesidir. DIFC'nin konut alanlarının bulunduğu

²¹⁵ A. Tarbuck ve C. Lester, **Dubai's Legal System: Creating a Legal and Regulatory Framework for a Modern Society**, Dubai, Motivate Publishing, 2009.

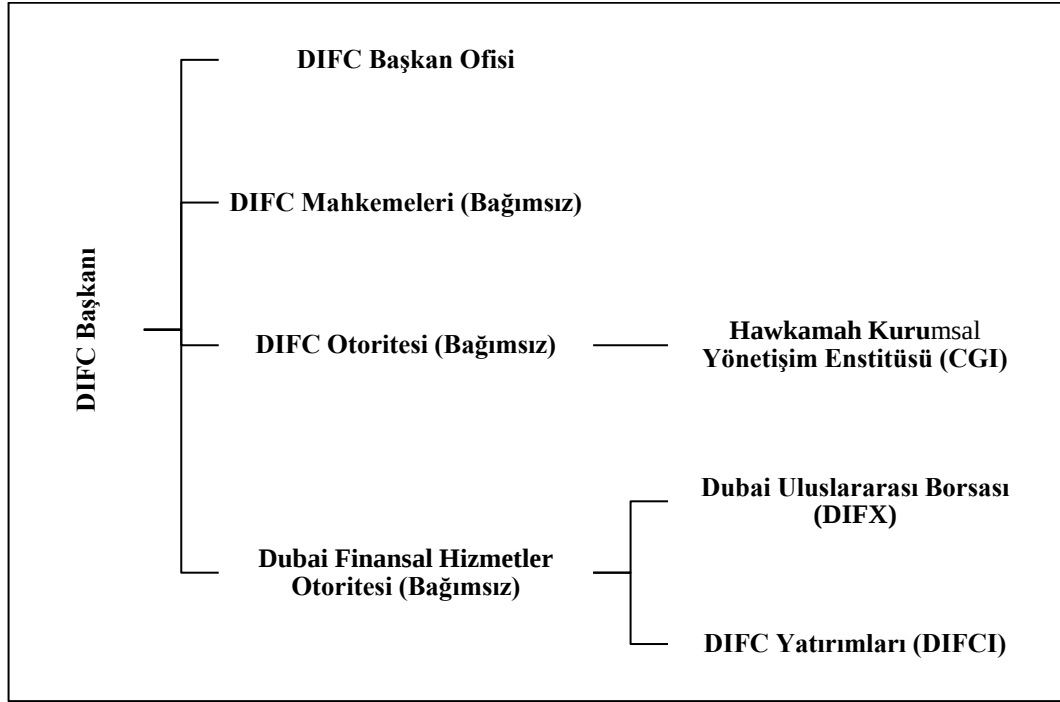
²¹⁶ Why DIFC?, (Çevrimiçi) <http://www.difc.ae/discover-difc>, (04.06.2015).

bölge ise New Dubai ve Old Dubai bölgelerinin arasında bulunmaktadır. DIFC konut alanları kentin en iyi okullarına ve bir çok sağlık kuruluşuna çok yakın mesafede bulunmaktadır. DFCI sakinleri oturdukları konutlardan doğrudan alışverişini yeme içme ve çalışma mekanlarına ulaşabilmektedirler.

Finans merkezinin hukuki yapısı incelendiğinde ise merkezin kurulması esnasında, öncelikle DIFC'de geçerli olacak yeni bir yasal altyapı oluşturulmuştur. Bunun için uluslararası uzman ve danışmanlardan oluşan bir ekip kurulup, ABD, İngiltere, Hong Kong vb. ülkelerin finans mevzuatı incelenmiştir. İncelemenin ardından, bu mevzuatlardaki ortak iyi noktaları birleştiren bir yasal çerçeve oluşturulmuştur. Yasal çerçevenin belirlenmesinin ardından ise yeni iki adet düzenleyici kurum oluşturulmuştur. Kurumlardan biri, serbest bölgenin genelindeki işlemlerden sorumlu iken (Dubai International Financial Center Authority- DIFCA), bir diğeri bölgedeki finansal faaliyetlerden sorumlu olmuştur (Dubai Financial Services Authority-DFSA). Tüm bu gelişmelerin yanında, serbest bölgede kurulan borsanın (Dubai Stock Exchange-DIFX) başkanlığına İsveç merkezli OMX borsa grubunun eski başkanı getirilmiştir. Bu atama da uluslararası bir finans merkezi olma yolunda önemli bir gösterge olarak kabul edilmiştir.²¹⁷

²¹⁷ İlkay Arıkan (ed.), **Global Finans Merkezleri ve İstanbul**, İstanbul, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği(TSPAKB), 2007, s. 21.

Şekil 4: Dubai Uluslararası Finans Merkezi Örgütsel Yapısı

Kaynak: Dubai International Financial Centre, About Centre Bodies, (Çevrimiçi)
<http://www.difc.ae/centre-bodies>, (06.07.2015).

Kent merkezinde devletin sağlamış olduğu 445.154 metrekairelik büyük bir arazide gerçekleştirilen Dubai Uluslararası Finans Merkezi projesi tamamen devlet kontrolünde bir projedir. Finans merkezi yapılanması, kümelenme temelli ve tek merkezli olarak yönetilmektedir. Ancak bu bölgeyi destekleyecek yapılanmaların tüm şehre yayılmış olması da ayrıca önemlidir.

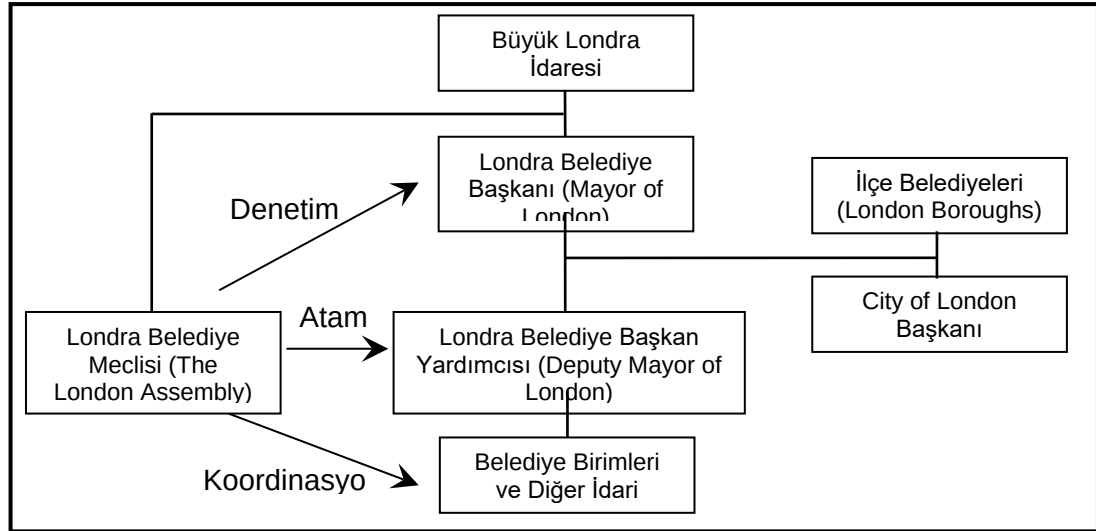
3.3. Londra

Londra dünyanın sayılı küresel finans merkezlerinden birisidir. Birçok finans merkezi Londra'yı model almışlardır. Bu nedenle İstanbul'da Londra'nın bilgi birikiminden yararlanmalıdır. Bu bölümde Londra'nın genel özellikleri, bir şehir olarak nasıl yönetildiği, ekonomik yapısı ve finansal sistemi incelenecektir. Bu sayede İstanbul'a yönelik çıkarımlar da bulunulacaktır.

3.3.1.Şehre İlişkin Genel Bilgiler

Londra Thames Nehri'nin iki yakasına kurulmuş bir şehirdir. Kent şehrin iki yakasına kurulmuş olması ve Thames nehrinde de taşımacılık yapılabilmesi gibi yönleriyle İstanbul'a benzemektedir. Londra'da finans merkezinden bahsederken City of London'dan bahsetmek gerekir. Burası Londra'nın tarihi merkezidir. Bölge aynı zamanda kentin tarihi finansal bölgesidir. Bölge idari olarak da Londra'nın diğer bölgelerinden farklılaşmaktadır. Londra'nın genelinden sorumlu belediye yönetimi Greater London Authority iken, City of London bölgesinin yönetiminden Lord Mayor of London sorumludur. Lord Mayor of London bölgedeki şirket temsilcilerinin ve yerleşiklerin katıldığı oylamayla seçilir. Bu seçimi kraliçenin onaylaması durumunda göreve atanır.

Şekil 5: Londra Kent Yönetimi Şeması

Kaynak: Greater London Authority, Governing The Organization, (Çevrimiçi) <https://www.london.gov.uk/mayor-assembly/gla/governing-organisation>, (06.08.2015).

2014 yılı verilerine göre Londra'da 8,6 milyon kişi ikamet etmektedir. Diğer bir deyişle Londra nüfusu İstanbul nüfusunun yaklaşık yarısı kadardır. Toplamda 1.753 km2 ile İstanbul'un beşte biri kadar yüzölçümüne sahip Londra'da nüfus yoğunluğu (km2'ye düşen nüfus) 5.490 kişi ile yaklaşık İstanbul'un iki katı

kadardır.²¹⁸

3.3.2.Şehrin Ekonomik Yapısı

2014 yılı verilerine göre Londra'nın GSYH'si 460 milyar USD düzeyindedir. Bu göstergeye göre Londra, Britanya ekonomisinde %25 gibi önemli bir paya sahiptir. Bunun yanında dünya kentleri ile karşılaştırıldığında Londra'nın 35.176 USD kişi başı GSYH'si ile kişi başı GSYH'si en yüksek ilk 30 kent arasında yer aldığı görülmektedir.²¹⁹

Londra ekonomisi yıllar itibari ile incelendiğinde son 10 yılda yıllık ortalama %5,4 büyüdüğü gözlenmektedir. 2000 yılında 262,3 milyar USD olan Londra GSYH'si 10 yılda %68,2 artarak 441,2 milyar USD'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde kişi başı GSYH ise yıllık ortalama %4,5 artmıştır. 2000 yılında 23.388 olan kişi başı GSYH 10 yıllık dönemde %55,5 artarak 33.518 USD'ye yükselmiştir. Bu sayı İstanbul'da 10.679 USD düzeyinde olan kişi başı GSYH'nin yaklaşık üç katıdır²²⁰

Londra ekonomisinin sektörel dağılımı incelendiğinde Londra'da hizmet sektörlerinin kentin önde gelen sektörleri olduğu görülmektedir. İstanbul'da %59 olan hizmet sektörünün kent ekonomisindeki payı Londra'da %91'e çıkmaktadır. Bunun yanında İstanbul'da %39 seviyesinde olan imalat sektörünün kent ekonomisi içerisindeki payı Londra'da %5'e kadar düşmektedir.

Londra ekonomisi alt sektörler bazında değerlendirildiğinde finans ve üst düzey hizmet sektörleri ile turizme bağlı olarak konaklama ve yeme-içme sektörlerinin kent ekonomisinin ana sektörleri olduğu görülmektedir. 2012 yılı

²¹⁸ Office for National Statistics , **Local Profiles, Economic Context Theme**, London, Office for National Statistics Publication, 2013, s. 12.

²¹⁹ World Federation of Exchanges, "Statistics", (Çevrimiçi) <http://www.world-exchanges.org/statistics>, (21.07.2015).

²²⁰ Second Estimate of GDP Dataset, (Çevrimiçi) <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/naa2/second-estimate-of-gdp/q4-2014/tsd-second-estimate-of-gdp--q4-2014.html>, (08.02.2015).

verilerine göre Londra GSYH'sinde finansal hizmetler sektörü %21 pay ile ilk sırada yer almaktadır. Bu sayının İstanbul'da %4 düzeyinde olduğu göz önüne alınırsa Londra'da finans sektörünün kent ekonomisinde daha önemli bir sektör olduğu görülmektedir. Bunun yanında danışmanlık, konaklama ve yeme-içme, eğitim, sağlık, bilişim ve telekomünikasyon sektörlerinden oluşan üst düzey hizmet sektörleri Londra ekonomisinde %87,3 gibi önemli bir paya sahiptir.²²¹

Dünyada 588 adet ile en çok yabancıların olduğu borsası ve finans sektörüne yönelik küresel endekslerdeki lider konumu ile finans sektöründe dünya merkezi olarak kabul edilen Londra, sınır ötesi bankacılık, özel ve yatırım bankacılığı, sigortacılık hizmetleri, hisse senedi ve bono ticareti, fon yönetimi, küresel açıdan öneme sahip finansal türev araç ticareti, mal ticareti, denizcilik hizmetleri ve İslami finans alanlarında oldukça gelişmiş bir merkezdir. İslami finans alanında Avrupa'da ilk sırada yer alan Londra Borsası'nda 35 milyar dolar değerinde sukuk işlem görmektedir.²²²

Londra'daki istihdam verileri incelendiğinde ise kentin ülke istihdamındaki payının %18 olduğu görülmektedir. 2012 yılında istihdam oranı %68,6 düzeyinde olan Londra'da yaklaşık 4,2 milyon kişi istihdam edilmektedir. Bu sayı kent nüfusunun %50'sini oluştururken, İstanbul'daki çalışan sayısına eşittir. Ancak İstanbul'da çalışan sayısının toplam nüfus içerisindeki payının %34 düzeyinde olduğu göz önüne alınırsa, Londra nüfusunun ekonomik açıdan daha verimli olduğu söylenebilir.

Bunun yanında Londra'da çalışan yoğunluğunun, diğer bir deyişle km²'ye düşen çalışan sayısının İstanbul'a göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 1.573 km² yüzölçümüne sahip Londra'da çalışan yoğunluğu, 2.698 kişi/ km² ile 5.461 km² yüzölçümüne sahip İstanbul'un (711 kişi/km²) yaklaşık dört katı olduğu

²²¹ **Local Profiles, Economic Context Theme**, Office for National Statistics, 2013.

²²² Annual Query Tool, World Federation of Exchanges Database, (Çevrimiçi) <http://www.world-exchanges.org/statistics>, (08.09.2014).

görülmektedir.²²³

İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde ise İstanbul'da %1,7 olan finans sektörünün istihdamdaki payı Londra'da %7,9'a yükselmektedir. Ayrıca Londra'da üst düzey hizmet sektörlerinin kent istihdamında %68 gibi yüksek bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte gelecek dönemde finans ve üst düzey hizmet sektörlerindeki istihdamın gelecek yıllarda artması beklenmektedir.

Londra'da 2012 yılının ilk yarısı itibari ile finans sektöründe 368 bin kişi istihdam edilmektedir. Türkiye genelinde finans sektöründe 255 bin kişinin çalıştığı göz önüne alınırsa Londra'da finans sektörü istihdamının Türkiye'den 113 bin kişi fazla olduğu görülmektedir.²²⁴

3.3.3.Finansal Hizmetler Sektörü

Bu bölümde ilk olarak Londra'daki finansal hizmetler sektörü ve sektörel yapısı incelenmektedir. Bu kapsamda sektörün büyüklüğü, istihdam vb. göstergeler ele alınırken, Londra'nın küresel finansal piyasalardaki konumuna da değinilmektedir. Daha sonra ise kentin fiziksel finans merkezi yapılanması ve sektörün kümelenmesi ile sektörü destekleyen altyapı faktörleri ele alınmaktadır.

3.3.3.1. Sektörel Yapı

Londra ekonomisinde finansal hizmetler sektörü önemli bir yer tutmaktadır. Finansal hizmetler sektörünün Londra ekonomisine katkısı 2012 yılın için 92,6 milyar USD düzeyindedir. Bu sayı kent ekonomisinin %21'ini oluşturmaktadır. Aynı zamanda sektör, kent istihdamında da %8,7 paya sahiptir. 2012 yılı verilerine göre Londra'da finansal hizmetler sektöründe faaliyet gösteren

²²³ The Mayor's Press Release: **Growing the London Economy** , Greater London Authority, 2012..

²²⁴ Local Business Demographics Database, Office for National Statistics, (Çevrimiçi) <http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?newquery=Local+Business+Demographics+Database>, 2012.

11.595 kurumda 368 bin kişi çalışmaktadır.²²⁵

Finansal hizmetler sektörünün yer aldığı üst düzey hizmet sektörleri de Londra ekonomisi için önem arz etmektedir. Finansal hizmetler, danışmanlık, yeme-içme, konaklama, eğitimi, sağlık, bilişim ve telekomünikasyon vb. hizmetleri yer aldığı üst düzey hizmet sektörleri Londra ekonomisine 385 milyar USD katkı sağlamıştır. Bahsi geçen bu sayı, kent ekonomisinin %87,3'ünü oluşturmaktadır. Benzer şekilde üst düzey hizmet sektörleri 2,84 milyon çalışan sayısı ile kent istihdamında %68,4 gibi yüksek bir paya sahiptir.

Yıllar itibari ile finansal hizmetler sektöründeki istihdam incelendiğinde 2012 yılında bir önceki yıla göre %0,1 oranında azaldığı görülmektedir. Bahsi geçen bu azalmanın, 2013 yılında %0,8 olarak öngörülen istihdam artışıyla, 2013 yılında durması beklenmektedir. Bankacılık, profesyonel danışmanlık, sigortacılık gibi üst düzey hizmet sektörlerinin alt sektörlerinde ise istihdam geçen yıla göre %1,8 oranında artmıştır. Üst düzey hizmet sektörlerinde ise istihdamın düzenli bir artış gösterdiği görülmektedir. 2013 yılında üst düzey hizmet sektörlerindeki istihdam artış oranının %2,4'e ulaşarak istihdamın 1,58 milyona çıkması beklenmektedir.²²⁶

Reformlar ve düzenlemelerin etkisiyle günümüzde Londra'nın uluslararası finansal piyasalardaki konumu incelendiğinde dünyanın finans merkezi olduğu görülmektedir. Küresel bir finans merkezi konumunda olan Londra, başlıca uluslararası finans merkezlerden biri olarak, hem gelişmiş yurt içi ekonomisinden hem de küresel finansal hizmetler sektöründen büyük pay almaktadır. Londra, dünyanın bankacılık merkezi ve Avrupa'nın ana iş merkezi olarak konumlanmaktadır. Ayrıca, nitelikli iş gücüne erişimi açısından da önde gelen bir

²²⁵ Local Business Demographics Database, Office for National Statistics, (Çevrimiçi) <http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?newquery=Local+Business+Demographics+Database>, 2012.

²²⁶ A New Hub Airport for London and UK, Greater London Authority, (Çevrimiçi) https://www.london.gov.uk/sites/default/files/AnewhubforLondon_part1.pdf, (01.07.2015).

merkez olarak karşımıza çıkmaktadır.²²⁷

Küresel Finans Merkezleri Endeksi (Global Financial Centers Index-GFCI), 2007 yılından bu yana dünya genelindeki finans merkezlerinin rekabet hareketlerini izleyen ve küresel finans merkezlerini karşılaştıran dünyanın önde gelen küresel çalışmaları arasında yer almaktadır. Her altı ayda bir güncellenen endekste toplamda 77 finans merkezi bulunurken, bu kentlerin yaklaşık üçte biri gelişmekte olan finans merkezleri olarak değerlendirilmektedir.

Kantitatif ve kalitatif bilimsel yöntemlerin kullanılarak hazırlandığı GFCI’de Çevrimiçi (online) anket yanıtları ve yardımcı dış faktörlerinden yararlanılmaktadır. Ayrıca çalışmada deterministik veri setleri de kullanılmaktadır. 77 finans merkezinin profilini inceleyen ve bu merkezlerin puan ve sıralarını belirleyen çalışmada enstrümantal faktörler, önceki araştırmalarda finans merkezlerini rekabetçi yapan faktörleri göstermektedir. Bu faktörler; Nüfus, İş, Çevre, Altyapı, Pazara Giriş ve Genel Rekabet olmak üzere beş kapsayıcı “Rekabet Alanı” olarak gruplandırılmaktadır.

Londra, Z/Yen Grubu’nun yapmış olduğu GFCI çalışmalarının en sonuncusu olan ve 2015 yılının Mart ayında yayımlanan GFCI-15 Raporu’nda Londra, 777 endeks skoru ile ikinci sıradadır. New York’un 778 puan ile ilk sırada yer aldığı endekste İstanbul 655 endeks skoru ile 44. sıradadır.

Londra geçmiş GFCI çalışmaları ile birlikte değerlendirildiğinde kentin yine dünyanın finans merkezi olduğu görülmektedir. GFCI-11’de 781 skor ile ilk sırada yer alan Londra, GFCI-10’da 774, GFCI-09’da 775 endeks skorları ile yine New York’u geride bırakmıştır. 2007 yılında GFCI-01 ile en son yayımlanan GFCI-17 dâhil bütün endeks skor ortalamalarında da Londra lider kentlerden biri

²²⁷ SERPAM, a.g.e., s. 24.

olmuştur.²²⁸

Londra, Z/Yen'in yapmış olduğu araştırma sonucunda elde edilen Küresel Finans Merkezleri Endeksi (GFCI) kapsamında birinci sırada bulunmasının yanında; the Atlantic gazetesi ve Çin'deki Xinhua-Dow Jones Uluslararası Finans Merkezleri Gelişim Endeksi araştırmalarına göre de ekonomik açıdan en güçlü kentler arasında ilk sıralardadır.

Bu iki çalışmanın yanı sıra dünyada finans merkezleri ile ilgili yapılan akademik ve küresel çalışmalarda da Londra'nın önde gelen finans merkezleri arasında olduğu görülmektedir. Yapılan birçok akademik araştırma ve küresel çalışmada Londra, diğer küresel finans merkezleri olarak görülen New York, Hong Kong, Singapur gibi kentleri geride bırakarak lider konumunu korumaktadır.

Londra'nın lider konumda olmasını sağlayan faktörler arasında düzenleyici çerçeve daha öncede değinildiği gibi önemli bir rol oynamaktadır. Zorunlu sermaye kontrolünün 1979 yılında kaldırılması ile sermaye kontrolünün olmaması, 1986 yılında devletin ekonomiye doğrudan müdahalesini engellenmesi vb. deregülasyon reformları, Londra'yı küresel finansal hizmetlerinin odak noktası haline gelmiştir.²²⁹

Bununla birlikte Londra'da finansal enstrümanların çeşitliliği ve finansal araçlara erişilebilirliğin yüksek olması, kenti küresel işlemlere açık bir hale getiren ve bu alanda gelişimini sağlayan önemli bir unsurdur. Londra'dan hemen her çeşit yatırım aracına, döviz, menkul kıymete, bankacılık ve sigortacılık ürünlerine kolaylıkla erişilebilmektedir. Ülkeler Eurobond'larını, şirketler menkul kıymetlerini, kurumlar diğer finansal ürünleri Londra'da kolaylıkla ihraç edebilmekte, yatırımcılar da bu çeşitliliği Londra'da bulabilmektedir. Ayrıca günümüzde Londra'da, Yunanistan devlet tahvilleri, Türk hisse senetleri, Japon

²²⁸Z/Yen Group, GFCI 17 Report, (Çevrimiçi)
http://www.longfinance.net/images/GFCI17_23March2015.pdf, (20.07.2015), s. 6.

²²⁹ Cochrane, **a.g.e.**, s. 13.

şirket bonoları, Brezilya borsa yatırım fonları, Norveç Kronu/Avustralya Doları kur işlemleri yapılabilmektedir. Bunun yanında Londra'da elektrik, doğalgaz, petrol, altın, gümüş, platin gibi emtiaya dayalı yüzlerce çeşit yatırım aracı bulunmaktadır. Kısacası Londra, global alıcı ve satıcıların buluştuğu bir pazardır. Kentin sahip olduğu bu ürün çeşitliliği ve finansal araçlara erişimin yüksek olması, küresel işlemleri Londra'ya çekmektedir.²³⁰

Nitekim Londra sayesinde Britanya 47 milyar USD net finansal hizmetler ihracatı ile dünya lideridir. Küresel borçlanma göstergelerinde %21 paya sahip Britanya, küresel döviz piyasasında da %38 gibi önemli bir oran ile ilk sırada yer almaktadır. Döviz türev piyasasındaki payı ise %46'ya çıkmaktadır. Borsaya kote şirketler arasında yabancıların payında %18 ile lider olan Londra Borsası, dünya halka arz hacminde de % 10 ile önemli bir paya sahiptir. Bunun yanında Londra finans merkezinin küresel hisse senedi ticaretindeki payı %17, küresel fon yönetimindeki payı ise %11 civarındadır. Ayrıca küresel türev piyasa hacminde Britanya % 45 gibi yüksek bir pay ile lider konumdadır. Bununla birlikte Londra, küresel emtia piyasalarında da dünyanın önde gelen merkezidir. Küresel emtia ticaretinde %15 gibi önemli bir paya sahip olan Londra, metal borsası ile de dünya metal ticaretine %90 gibi önemli bir pay ile hükmeden önemli bir piyasadır.²³¹

Londra'nın küresel finansal piyasalardaki bu önemi ve küresel finansal işlem hacmi, birçok küresel kuruluşun Londra'ya yerleşmesindeki önemli bir faktördür. Günümüzde Avrupa'nın en büyük 500 şirketinden 100'ünün genel merkezi, dünyanın en büyük finans şirketlerinin dörtte birinin Avrupa merkezleri Londra'da yer almaktadır. Ayrıca 270'ten fazla uluslararası bankanın ve 170 küresel menkul kıymetler kuruluşunun Londra'da ofisi bulunmaktadır.²³²

²³⁰ TSPAKB, **a.g.e.**, 2007, s. 30.

²³¹ S. Mollan and R. Michie, The City of London as an International Commercial and Financial Center Since 1900. **Enterprise & Society**, Volume: 13, Number:3, 1-50, 2012.

²³² SERPAM, **İstanbul Bölgesel ve Uluslararası Finans Merkezi (İFM)**, Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2013.

Küresel finansal işlemlerin yüksek düzeyde Londra'da gerçekleşmesi ve dünyanın önde gelen finansal kurumları ile dünya devi şirketlerin genel merkezlerinin yer almasıyla Londra, günümüzde finansal piyasaların merkezi olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında Londra'daki yabancı mali kurumların işlem hacimleri, yerel finansal kurumlara göre çok daha yüksektir. Bu nedenle, her türlü finansal hizmeti sunan yabancı kurumların bulunması, küresel ölçekte müşteri ve yatırımcıyı Londra'ya çeken bir diğer önemli unsurdur.²³³

Londra ve Britanya'nın finansal gelişmişlik ve finansal piyasalar açısından mevcut durumu ile uluslararası konumu incelendiğinde para piyasası ve bankacılık hizmetlerinde gelişmiş olduğu görülmektedir. Dünya Ekonomik Forumu Finansal Gelişmişlik Endeksi-2013'te bankacılık hizmetlerinde 5,8 endeks skoru ile dünya genelinde ikinci sıradadır. Bankaların aktif büyüklüğünde 12,1 trilyon USD ile ABD'yi takip eden Britanya, piyasadaki para arzı ve vadeli-vadesiz mevduatın toplamını yansıtan M2 tutarının GSYH'ye oranında % 141,3 ile yedinci sıradadır. Banka mevduatlarının GSYH'ye oranında % 170,9 ile önde gelen bir merkez olan Britanya, özel sektör kredilerinin GSYH'ye oranında ise % 192 ile dünya lideridir. Bankacılık dışında para piyasasının diğer alt sektörleri arasında yer alan faktoring sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ye oranında % 14 ile lider olan Britanya, leasing sektörünün GSYH'ye oranında % 55 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Bir diğer çalışmaya göre ise Londra'nın dünyanın finans merkezi konumunu sürdüreceği öngörülmektedir. Hong Kong, Singapur gibi küresel finans merkezi listelerinde üst sıralarda yer alan kentlerin finans merkezi gelişimi şirketlerin ilgisini Güneydoğu Asya'ya çekmektedir. Bu iki kentin yanı sıra Şanghai ve daha "geleneksel" merkezler olarak değerlendirilen Tokyo, Şikago ve Zürih gibi finans merkezleri küresel sıralamalarda yükselişini sürdürmekte ve Londra için tehdit oluşturmaktadır. Bu gelişmelere rağmen Londra'nın coğrafi konumu, düzenleyici çerçevesi, hukuki altyapısı, insan kaynakları, finansal

²³³ T. Beck, R. Levine, and N. Loayza, **Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes**, the World Bank Working Paper, No. 2059, 1999.

piyasalara erişilebilirliği gibi avantajlarıyla finans merkezleri arasında ilk sıralarda yer almaya devam etmesi beklenmektedir.²³⁴

3.3.3.2. Finansal Kümelenme Formu

Finansal kurumların genel merkezleri veya bölge merkezleri bakımından Londra'yı tercih etmesi, Londra'nın küresel finans merkezi olduğunun bir kanıtıdır. Bunun yanında finansal kurumlar dışında üst düzey hizmet sektör kuruluşlarının da Londra'yı yönetim merkezi olarak seçmesi, kentin finans merkezi yapılanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

2011 yılı verilerine göre Londra'da finans, ulaşım, gayrimenkul vb. hizmetlerde 290.850 kurumun faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu firmaların % 3,9'u, diğer bir deyişle 11.595'i finansal hizmetler sektöründe yer almaktadır. Araştırma, hukuk, reklamcılık vb. profesyonel, bilimsel ve teknik hizmetler 82.175 adet, bilişim ve telekomünikasyon hizmetleri 45.705 adet, perakende hizmetleri 39.480 adet, yönetim ve danışmanlık hizmetleri 31.050 adet ile firma sayısı en yüksek olan hizmet sektörleridir.²³⁵

Londra'daki 11.595 finansal kurumun türlerine göre dağılımı incelendiğinde kent genelinde 475 bankanın hizmet verdiği görülmektedir. Diğer kredi kuruluşları ile bankacılık hizmeti veren kurum sayısı 685'e yükselirken, 85 leasing şirketi Londra'da hizmet vermektedir. 95'i hayat sigortası, 355'i hayat dışı sigorta olmak üzere 450 sigorta şirketinin yer aldığı Londra'da aynı zamanda 10 adet reasürans şirketi bulunmaktadır. Bunun yanında hisse senedi, bono vb. işlemlerde aracılık yapan aracı kuruluş sayısı Londra'da 1.065 adettir. Bununla birlikte Londra'da 735 adet fon yönetimi, 750 adet yatırım ortaklığı, 1.705 adet finansal holding ve 2.415 adet diğer finansal hizmetleri sunan kurumun yer aldığı

²³⁴ R. Milne, **London's Prime Position as a Financial Centre is Coming Under Increasing Attack**, Chartered Institute of Management Accountants, 2012, s. 40.

²³⁵ A.e., s. 45.

görülmektedir.²³⁶

Öte yandan dünyanın finans merkezi Londra'da finans merkezinin fiziksel yapılanmasına bakıldığında Dubai'deki gibi tek bir bölgeden ziyade çok merkezli bir yapının olduğu görülmektedir. Nitekim her ilçede finans kurumu yer aldığı gibi finansal kurumların yoğunlaştığı bölge sayısı birden fazladır. Kentte finansal kurumların yoğunlaştığı bölgeler, diğer bir deyişle finans kümelenme alanları genellikle İç Londra'da yer almakla birlikte Dış Londra'da Croydon ve Bromley ilçeleri finans merkezi yapılanması kapsamında gelişmekte olan bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezi iş alanı ve Canary Wharf, İç Londra'daki finansal kümelenmelerin başında gelmektedir. Özellikle merkezi iş alanında yer alan City of London ve Tower Hamlets ilçesinde yer alan Canary Wharf, Londra finansal kümelenme formunda en önemli iki bölgedir. Bu iki bölgeden City of London'ın tarihsel süreç içerisinde kendiliğinden gelişen bir finansal kümelenme bölgesi olduğu görülürken, Canary Wharf ise merkezi idare desteğiyle geliştirilen bir bölge olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte Fulham ilçesinin de İç Londra'da finans merkezi yapılanmasında gelişme sürecinde olan bir diğer bölge olduğu görülmektedir. Günümüzde Londra'nın finansal coğrafyasını şekillendirmede City of London (Square Mile) referans alınmaktadır. Kentin kendiliğinden gelişen finansal kümelenme bölgesi özelliği taşıyan City of London'da özellikle bankalar, sigorta ve hukuk şirketleri yoğunlaşmıştır. Bunun yanında City of London'ın batısında hukuk firmaları ve tahkimlerin yoğun olduğu görülmektedir.²³⁷

Toplamda 99,76 hektarlık bir alanı kaplayan Canary Wharf, City of London ile birlikte Londra finans merkezi yapılanmasının en önemli bölgesidir. Britanya'nın en büyük ofis alanı ve merkez geliştirme ve dönüşüm projesi olan Canary Wharf, aslında Londra'nın uluslararası finans merkezi olarak büyümesi ve gelişmesinin sonucu ortaya çıkan bir finansal kümelenme bölgesidir. Kentin küresel finans merkezi olmasıyla finansal kurumların Londra'ya gelmesi ve City of

²³⁶ A.e. s. 47.

²³⁷ Cook vd., **The Clustering of Financial Services in London**, REPEC Working Paper, 2014, s. 28.

London (Square Mile)'da ofis alanlarının kısıtlı kalması, Londra'nın finans merkezi yapılanmasında yeni ofis alanları ve yeni iş bölgeleri ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Londra merkezi iş alanına 5 km mesafede yer alan Canary Wharf, 1960'lı yılların sonuna kadar tersane ve rıhtımlarıyla denizcilik sektörünün yoğun olduğu önemli bir kargo merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yeni teknolojilerin gelişimine ayak uyduramayan bölge, 1967 yılında rıhtımların kapanmasıyla bu özelliğini de yitirerek Britanya'nın en fakir ve gelişmemiş bölgelerinden biri haline gelmiştir.²³⁸

Bu kapsamda bölgenin dönüşüm ve kalkınma gereksiniminin yanı sıra Londra'da yeni ofis alanı ihtiyacı ve bölgenin City of London'a komşu olması nedeniyle Canary Wharf 1979 yılında hükümet tarafından yatırım bölgesi (Enterprise Zone) ilan edilmiş ve bölge gelişimine yönelik düşük arazi fiyatı ve vergi oranları gibi teşvikler verilmeye başlanmıştır. Bölgenin gelişimini sağlamak üzere hükümet tarafından kurulan Londra Docklands Kalkınma Kurumu (London Docklands Development Corporation-LDDC), şirketlerin genel merkezine ev sahipliği yapan ve City of London'a alternatif bir bölge olmasına yönelik Canary Wharf'in fiziksel gelişimini dünyanın önde gelen geliştirici (developer) şirketlerinden Kanadalı Olimpia & York'a bırakmıştır. Canary Wharf gelişiminin ilk aşaması, 1987-1992 yıllarını kapsamaktadır. 1980'li yıllarda 800 bin kişinin yaşadığı ve merkeze 1 saat uzaklıkta olan bölge, elektrik, su, telekomünikasyon, ulaşım vb. altyapısı yetersiz bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Olimpia & York (O&Y) şirketi tarafından inşaat süreci başlamıştır.

Bununla birlikte ilk aşamanın tamamlanmasıyla bölge gelişiminde bir takım sorunlar ile karşı karşıya kalınmıştır. Bunlardan ilki, başta ulaşım bağlantıları ve altyapısı olmak üzere bölgenin fiziksel altyapısının yetersiz kalmasıdır. Özellikle 1989 yılında çalışmaları başlatılan Londra Metrosu (LU)'nun Jubilee hattı inşaatının gecikmesi ve DLR istasyonunun 1991 yılında açılması,

²³⁸ C. Herling, and C. Liljedahl, Canary Wharf – An Establishment of a Major Business District, **Unpublished Master Thesis**, Royal Institute of Technology, Department of Infrastructure Building and Real Estate Economics, Stockholm, 2005.

bölge gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında City of London'da emsal ve yapılaşma kısıtlarına esneklik getirilmesi, bölgedeki ofis yatırımlarını artırırken, Londra genelindeki ofis boşluk oranlarını yükseltmiş, geliştirici firmaların gelir ve nakit akışları olumsuz etkilenmiştir. City of London'da ofis alanlarının genişlemesi ve yüksek arz nedeniyle kira fiyatlarının düşmesi, bölgede zaten kümelenmiş olan finansal kurumların City of London'da kalmasını sağlarken, Canary Wharf'teki ofislere olan talep azalmıştır. City of London ile olan bu rekabet Canary Wharf'in gelişimini olumsuz etkilemiş, makro ekonomide yaşanan resesyon mali zorlukları beraberinde getirmiş ve O&Y şirketi iflasını açıklamıştır.

O&Y şirketinin borç yapılandırılması ve Canary Wharf projesinin devam etmesine yönelik kurulan Canary Wharf Group Ltd (CWG)'nin 1995 yılında O&Y şirketi öncülüğünde oluşturulan ve ABD'li ve Suudi yatırımcıların yer aldığı konsorsiyum tarafından satın alınması, Canary Wharf Projesi'nin finansmanı bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Canary Wharf gelişiminin ikinci aşaması, 1997-2002 yıllarını kapsamaktadır. 1997 yılında hükümet tarafından alınan Finansal Hizmetler İdaresi (Financial Services Authority) genel merkezinin Canary Wharf'e taşınması kararı, CWG'nin 1999 yılında halka arz edilmesi ve CWG'nin finansmanı ile Londra Metrosu (London Underground-LU)'nun Jubilee hattı istasyonunun 1999 yılında tamamlanarak hizmet vermeye başlaması, Canary Wharf'te yer alan ofis alanlarına olan talebi arttırmış ve bölge gelişimini hızlandırmıştır. Bununla birlikte bu dönemde HSCB ve Citibank gibi dünya devi bankaların genel merkezlerini Canary Wharf'te inşa etmeye başlaması, 2001 yılında Lehman Brothers'ın Bank Street bölgesine bölge merkezini taşınması, Londra finans merkezi yapılanmasındaki tek merkezli gelişimi çok merkezli bir yapıya taşımıştır.

Sonuç olarak Canary Wharf'in gelişimi, merkezi hükümet, yerel yönetim ve özel sektör işbirliği içerisinde gerçekleşmiştir. Başta ulaşım olmak üzere bölgenin altyapı yatırımlarında merkezi hükümetin gerek finansal gerekse de siyasal açıdan desteğinin yüksek olması, finansal kurumlar ve yabancı

yatırımcılar başta olmak üzere kamu ve özel sektör işbirliğinin yüksek düzeyde olması, bölgedeki terk edilmiş limanların günümüzde ofis, konut vb. modern tesislere dönüşmesinde ve Canary Wharf'in Londra'nın önde gelen finansal kümelenme bölgesi olmasında önemli rol oynamıştır.

Croydon ise Londra'nın finansal kümelenme yapılanmasında küçük finansal kümelenme bölgesi olarak gelişmeye başlamıştır. GLA'nın 2008 yılında yayımladığı Londra'nın Merkezi İş Alanları (London's Central Business Districts) raporunda Croydon, şirketlerin idari departmanları ile merkez ofislerinin yer aldığı bir iş bölgesi olarak tanımlanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Londra'nın mevcut finansal kümelenme formu, City of London ve Canary Wharf bölgeleri üzerine kuruludur. City of London, tarih içerisinde kendiliğinden gelişen finans bölgesiyken, Canary Wharf, City of London'a alternatif ve bölgedeki yapılaşmamış alan kısıtı göz önüne alınarak merkezi hükümet, özel sektör ve yerel yönetim işbirliği ile geliştirilmiş finans bölgesi özelliği taşımaktadır. Bahsi geçen bu yapı, mevcut durumdaki İstanbul'daki finansal kümelenme yapısı ile benzetilmektedir.

İstanbul'un mevcut finans merkezi konumundaki Büyükdere-Levent-Maslak Aksı, tarih içerisinde kendiliğinden gelişen bir finans bölgesidir. Finansal kurumları ilk olarak Büyükdere Caddesi üzerinde başlayan kümelenmesi, zamanla Levent ve Maslak bölgelerine genişlemiş ve bu durum Büyükdere-Levent-Maslak Aksı'nı İstanbul'un merkezi iş alanı ve finans merkezi konumunda taşımıştır. Büyükdere-Levent-Maslak Aksı, mevcut durumda İstanbul'daki ofislerin %41'ine sahip olmakla birlikte nitelikli ofis alanları ve karma kullanımlı yapılar ile nitelikli konut alanları, yüksek ofis ve konut kira fiyatları, yüksek yapılaşma vb. özellikleri ile City of London'a benzetilmektedir.

İstanbul'un finans merkezi konumundaki Büyükdere-Levent-Maslak Aksı'ndaki tek merkezli gelişimin önüne geçilmesi, bu bölgedeki potansiyel alanların kısıtlı olması ve ofis alanı ihtiyacının artması nedeniyle Ataşehir-Kozyatağı Bölgesi, İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda Birinci Derece Merkez olarak planlanmış, bu bölgede yer alan Ataşehir Finans Merkezi Proje alanı, merkezi hükümet tarafından kamu finans kurumlarının genel merkezlerine ev sahipliği yapacak finansal kümelenme bölgesi olarak ilan edilmiştir. Günümüzde ofis alanları bakımından Büyükdere-Levent-Maslak Aksı kadar gelişmemiş olan Ataşehir-Kozyatağı Bölgesi'nde yer alan Ataşehir Finans Merkezi Proje alanı, mevcut durum itibarı ile yapılaşmamış ve atıl bir alan özelliği taşımaktadır. Bu bölgenin gelişimi ve İstanbul'un finans merkezi olarak gelişimine yönelik merkezi hükümet tarafından finans bölgesi olarak ilan edilmiş, ayrıca kamu finans

kurumlarının İstanbul'a, Ataşehir Finans Merkezi Proje alanına taşınması kararı alınmıştır. Bu gelişme, Canary Wharf'in yatırım bölgesi ilan edilmesi ve Finansal Hizmetler İdaresi (Financial Services Authority)'nin Canary Wharf'e taşınması kararına benzemektedir.

Bu kapsamda İstanbul'un finans merkezi yapılanmasında gelişim gösteren Ataşehir Finans Merkezi Projesi'nin gelişiminde Canary Wharf projesi örnek alınmalı, Canary Wharf'in gelişiminde karşı karşıya kalınan ve projeyi geciktiren sorunların Ataşehir Finans Merkezi Projesi'nde yaşanmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu çerçevede ilk etapta yapılması gereken eylemler arasında Ataşehir Finans Merkezi Proje alanının raylı sistem bağlantısının sağlanması, bölgenin ulaşım ve diğer fiziksel altyapısının geliştirilmesi yer almaktadır. Bunun yanında Ataşehir Finans Merkezi Projesi'nde yer alan geliştirici (developer) firmaların karşı karşıya kalabileceği mali zorluklar vb. durumlara yönelik gerekli tedbirler alınmalı, projede kamu özel sektör işbirliği arttırılmalıdır.

Bu iki bölge dışında Londra'da finans merkezi yapılanmasındaki diğer bölge olan ve kentin merkezi iş alanına uzak Dış Londra'da yer alan Croydon'ın ise gelecek dönemde City of London ve Canary Wharf kadar olmasa da iş bölgesi özelliği taşıması ve finansal kurumlara ev sahipliği yapması beklenmektedir. Nitekim GLA'nın 2008 yılında yayımladığı Londra'nın Merkezi İş Alanları (London's Central Business Districts) raporunda Croydon, şirketlerin idari departmanları ile merkez ofislerinin yer aldığı bir iş bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliği sayesinde Londra Planı (London Plan)'nda ofis alanlarının gelişiminin öngörüldüğü ve geleceğin önemli bir merkez bölgesi olarak planlanmıştır. Bu açıdan Croydon, İstanbul'daki Yenibosna-Basın Aksı'na benzetilebilir.

İstanbul'un merkezi iş alanına uzak olan Yenibosna-Basın Aksı, günümüzde ofis, konut vb. açıdan fiziksel özellikleri gelişen ve nitelik kazanan bir bölge özelliği taşımaktadır. Nitekim İstanbul genelinde inşaat süreci devam eden veya yeni tamamlanmış ofis, konut vb. yatırımlarda Yenibosna-Basın Aksı önemli

bir paya sahiptir. Bunun yanında finansal kurumlara da ev sahipliği yapmaya başlayan bölge, gerek bu özellikleri gerekse de İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda geleceğin önemli bir merkez bölgesi olarak Birinci Derece Merkez ilan edilmesiyle Croydon ile benzer özellikler taşımaktadır.

Sonuç olarak Londra'nın dünyanın finans merkezi olmasında gerek soft (destekleyici) gerekse de hard (fiziksel) altyapının gelişmiş ve birbirleriyle uyumlu olması en önemli unsurdur. Bu kapsamda İstanbul'un uluslararası finans merkezi yapılanmasına yönelik Londra, örnek alınması gereken finans merkezlerinin başında gelmektedir. Bu kapsamda İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM) Projesi yapılanmasında yer alan Altyapı, Hukuk, Düzenleyici Çerçeve ve diğer bütün komiteleri, Londra'nın finans merkezi gelişimini örnek almalıdır.

Bu çerçevede gerekli yasal reformların yapılarak finansal piyasaların ihtiyaçlarını karşılayacak ve piyasaların serbestleşmesini sağlayacak bir düzenleyici çerçevenin hazırlanması, şeffaflığın sağlanması, finansal enstrümanların çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, hukuk kurumlarının ve yasal altyapının geliştirilmesi, vergi teşviklerinin verilmesi, nitelikli insan kaynağının ve fiziksel altyapının geliştirilmesi vb. eylemler, İFM Projesi kapsamında yapılması gerekenlerin başında gelmektedir.

İstanbul'un fiziksel altyapısına yönelik ofis alanlarından konut alanlarına, yeşil alanlardan bilişim ve ulaşım altyapısına kadar her konuda yatırım ihtiyacı söz konusudur. Bu yatırımların gerçekleşmesi bakımından altyapı yönetim ve yatırımların mevcut modellerin gözden geçirilmesi ve farklı yöntemler ile finansman sağlanması önem taşımaktadır. Bu kapsamda özellikle yerel yönetim hizmetlerinde görülen merkezi yönetim ile yüksek düzeyde işbirliği yapılması ve özel sektör ile işbirliği modellerinin geliştirilmelidir. Nitekim Londra'da içme suyu ve atık su hizmetlerinde görülen özelleştirme, ulaşım hizmetlerinde görülen franchise, PPP ve diğer yöntemler ile altyapı yatırımlarının gerek finansmanı gerekse de yönetiminde özel sektör ile işbirliği kanalları geliştirilmeli ve özel sektör deneyimleri arttırılmalıdır. Böylece kamu hizmetleri daha nitelikli hale

gelebilecek ve finansman kaynakları çeşitlendirilebilecektir.

Ayrıca İFM yapılanmasında öngörülen iki merkezli yapıda da Londra örnek alınmalıdır. Nitekim Londra'daki City of London ve Canary Wharf olmak üzere iki merkezli yapı, İstanbul'daki finansal yoğunlaşma ve merkezileşmenin kentin iki yakasına yayılması bakımından önem taşımaktadır.

Dubai'de yer alan üç iş alanından DIFC, Bur Dubai ve Business Bay devlet eli ile yapılmaları nedeni ile Ataşehir Finans Merkezi ile karşılaştırılabilir alanlardır. DIFC devlet eli ile yapılmış bir finans merkezi olup 44,5 Ha büyüklüğündedir. Ataşehir Finans Merkezi'nin (80 Ha) yaklaşık yarısı olan bu büyüklük tamamen serbest bölge olması ile farklılık göstermektedir. Bölgede ülkenin genelinde uygulanan Şariat Kanunları'nın aksine uluslararası literatürde "common law" olarak adlandırılan Anglosakson hukuk sistemi geçerlidir.

Bu çerçevede İstanbul'un gerek finans merkezi yapılanması gerekse de kentin kontrollü büyümesine yönelik yapılan istihdam ve nüfus tahminleri sürekli bir şekilde yapılmalı ve bu tahminlere paralel bir şekilde kentte ofis, konut gibi alanlara ne kadar ihtiyaç duyulduğu ve mevcut projeler ile bu ihtiyacın ne kadarının karşılandığına yönelik çalışmalara önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adrian, Tobias and Hyun Song Shin Money, Liquidity and Financial Cycles, 2006
- Adrian, Tobias and Hyun Song Shin "Financial Intermediaries And Monetary Economics", New York, FRB Of New York Staff Report, 2010.
- Agoston, Gabor **Barut, Top ve Tüfek – Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi**, Çev. Tanju Akad, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006,
- Akdiş, Muhammet Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizler-Beklentiler, (Çevrimiçi) <http://makdis.pamukkale.edu.tr/finans.htm>, (09.06.2015)
- Akın, Nur **19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera**, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2002.
- Aktar, Ayhan "Şark Ticaret Yıllıkları'nda "Sarı Sayfalar": İstanbul'da Meslekler ve İktisadi Faaliyetler Hakkında Bazı Gözlemler, 1868-1938", **Toplum-Bilim**, 76, Bahar, İstanbul 1998, ss. 98-131.
- Akyıldız, Ali "Sarrafılık", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, C. 36, s.163-164.
- Akyüz, Abdullah "Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye", İşletme ve Finans, Sayı:87, Haziran 1993
- Al, Hüseyin ve Şevket Kamil Akar "Osmanlı Maliyesinde Kısır Döngü ve 1861 Ticarî Krizi", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2008, S.18, ss. 54-78.
- Al, Hüseyin, Şevket Kamil Akar ve Kaya Bayraktar **Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de Merkez Bankası Arayışları**, İstanbul, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2014.

- Albion, Robert
Greenhalgh **The Rise of New York Port (1815-1860)**, New York, Scribners, 1939.
- Alptekin, Erdem Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü., İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülteni, Nisan 2009
- Appleyard, Dennis R.
and Alfred J Field Jr. International Economics, 4th Edition, New York, McGraw Hill,, 2001
- Arıkan, İlkey (ed.) **Global Finans Merkezleri ve İstanbul**, İstanbul, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği (TSPAKB), 2007
- Atasagun, Yusuf
Saim **Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası**, 1888-1938, İstanbul, Türkiye Zirai Kredi, 1939
- Aydın, N., vd. **.Borsaların Yapısı ve İşleyişi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2532, 2012.
- Baker, Gerard "The Wall Street slide", **The International Economy**, Sayı: 21.2, 2007.
- Balachandran, M. "Case Studies: London, New York, Singapore, Dubai"
Report of the HPEC on Making Mumbai an International Financial Centre, Ministry of Finance Government of India, New Delhi, 2007.
- Balachandran, M. "Case Studies: London, New York, Singapore, Dubai"
Report of the HPEC on Making Mumbai an International Financial Centre, Ministry of Finance Government of India, New Delhi, 2007.
- Balcı, Ramazan ve
İbrahim Sırma Ticaret ve Ziraat Nezareti, **Memalik-İ Osmaniye'de Osmanlı Anonim şirketleri 1918**, İstanbul, İTO Yay., 2012.
- Bay, Murat, Cansel
Seymen Oskay ve "Doğrudan Yabancı Yatırımları Türkiye'ye Çekmek İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler", Selçuk Üniversitesi

- Ercan Çiçek Karaman İ.İ.B.F.Dergisi, Sayı:12, Haziran 2007
- Beck, T., R. Levine, and N. Loayza **Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes**, the World Bank Working Paper, No. 2059, 1999.
- Beck, Thorsten, Asli Demirgüç-Kunt ve Ross Levine Financial Institutions And Markets Across Countries And Over Time: The Updated Financial Development And Structure Database. The World Bank Economic Review , 2010
- Bersch, Julia and Graciela L. Kaminsky "Financial Globalization İn The 19th Century: Germany As A Financial Center, (Çevrimiçi) <http://piketty.pse.ens.fr/files/capitalisback/CountryData/Germany/Other/Pre1950Series/RefsHistoricalGermanAccounts/BerschKaminsky08.pdf>, 2008, (01.07.2015).
- Bilecik, Gülberk **Fetihten Sonra İstanbul'da Ticaret Yapılarının Gelişimi, Türkler**, C: 10, İstanbul, Yeni Türkiye Yay., 2002.
- Bisschop, W. R. **The Rise of the London Money Market: 1640-1826**, London, Frank Cass, 1968.
- Borsa İstanbul Borsa İstanbul Hakkında, (Çevrimiçi), <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda>, 23.09.2014.
- Breitung W. and M. Günter Local and Social Change in a Global City: The Case of Hong Kong, **Globalization and the Chinese City**. Routledge, 2006.
- Calderon, C. and L. Liu. "The Direction Of Causality Between Financial Development And Economic Growth", Central Bank Of Chile Working Papers, No.184, 2002.
- Carlos, Ann M. and Larry Neal "Amsterdam and London as financial centers in the eighteenth century" **Financial History Review**, Vol: 18,

2011, ss. 21-46.

- Cassis, Y. and P.L.Cottrell "Financial History", **Financial History Review**, Vol. 1, 1994, ss. 5-22.
- Castronovo, Valerio **Economia E Societa In Piemonte Dalrunita Al 1914**, Milan, Banca Commerciale Italiana, 1969.
- Cezar, Yavuz **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi**, İstanbul, Yeni Alan Yayınları, 1986.
- Choi, Sang-Rin Economic Rationale And Consequences Of International Banking And Financial Centers, University Microfilms, 1984.
- Christensen, J. **The Spectre of Tax Havens: Secrecy, Global Crisis and Poverty, Tax Justice Network**, Vienna, 2009.
- Cipolla, Carlo **Neşeli Öyküler**, Çev.Tülin Altınova, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000
- Cipolla, Carlo **Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet**, Çev.Ali İhsan Karacan, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1993.
- City of London **An Assessment of the City's ICT Infrastructure Report**, City of London Corporation, 2009.
- Clark, Edward "Osmanlı Sanayi Devrimi", **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, Yay. Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992.
- Claus, Iris, Veronica Jacobsen and Brock Jera Financial systems and economic growth: An evaluation framework for policy, Wellington, New Zealand Treasury, Working Paper 04/17, 2004

- Clay, Christopher **Gold For Sultan: Western Bankers And Ottoman Finance, 1856-1881**, New York, Tauris Publishing, 2000.
- Cochrane, S. **Explaining London's Dominance in International Financial Services, 1870-1913**, Discussion Paper, No. 455. University of Oxford, 2009.
- Cook vd. **The Clustering of Financial Services in London**, REPEC Working Paper, 2014.
- Crockett, Andrew "What Financial System For The 21st Century?", Speech At Per Jacobsson Lecture, Basel, 2011.
- Çavdar, Tevfik **Osmanlıların Yarı –Sömürge Oluşu**, İstanbul, Ant Yayınları, 1970.
- Çevik, Fatih Uluslararası Finans Merkezleri: Ülke Ekonomilerine Etkileri ve İstanbul'un Potansiyeli, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, İstanbul, 2009.
- DCCI Dubai Business Opportunities Guide, Dubai Chamber of Commerce and Industry, (Çevrimiçi) <http://www.dubaichamber.com/en/resources/research-reports/business-opportunities#>, (02.05.2015).
- De Jong, Abe and Ailsa Roell "Financing And Control In The Netherlands: A Historical Perspective", **A History Of Corporate Governance Around The World: Family Business Groups To Professional Managers**, University of Chicago Press, 2005
- DeNicola, C. Dubai's Political and Economic Development: An Oasis in the Desert, **Political Science**, Williamstown, Williams College, 2005

Deniz, Mjgan Hacioğlu, Oğuzhan zelebi ve Elif Haykır Hobikoğlu	“Küresel Rekabet Koşullarında Türkiye'de Lisanslı Depoculuğun Gelişmesinin Türk Tarım rnlerinin Rekabet Gcne Etkisi”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:64 Sayı:1, 2014
DFM	DFM annual Report 2011, Dubai Financial Market,(evrimii) http://www.dfm.ae/documents/Publications/c4baa510-fcf6-4a85-8338-c3c96f997b82.pdf , (04.05.2015).
DFM	DFM annual Report 2007, Dubai Financial Market, (evrimii) http://www.dfm.ae/documents/Publications/fe9bf029-db86-4bde-846a-5a5358f16f10.pdf , (04.05.2015)
DIFC	Why DIFC?, (evrimii) http://www.difc.ae/discover-difc , (04.06.2015).
DSC	Financial Services Statistics, Dubai Statistics Center, (evrimii) https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/Financial-Services.aspx?Theme=32 , (04.05.2015).
DSC	Dubai Workforce Statistics Report, Dubai Statistics Center, (evrimii) https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/Workforce.aspx?Theme=24 , (04.06.2015).
DSC	Population and Vital Statistics, (evrimii) https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/Population-and-Vital-Statistics.aspx?Theme=42 , (03.06.2015).
DSC	National Accounts, Dubai Statistics Center, (evrimii) https://www.dsc.gov.ae/en-us/Themes/Pages/National-Accounts.aspx?Theme=24 , (04.06.2015)

- Dura, Cihan "Yeni Ekonomi ve Ulus Devlet" Küreselleşme Üzerine Notlar, (Ed. Oğuz Kaymakçı), Ankara, Nobel yayınları, 2007
- Eldem, Edhem **Osmanlı Bankası Tarihi**, Çev.Ayşe Berktaş, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Eldem, Vedat **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1994.
- Eldem, Vedat **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.
- Erçel, Gazi Küreselleşme ve Uluslararası Finansal Gelişmeler, İstanbul, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 17. Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu, 2000.
- Ererdi, H. Cemal **Sigortacılığımızın Tarihi**, İstanbul, Commercial Union, 1998
- Eurostat ESA95 "European System Of Accounts 1995", 1996. Luxembourg, Eurostat.
- FDI Intelligence Global Cities of the Future 2014/15, (Çevrimiçi) <http://www.fdiintelligence.com/Locations/Global-Cities-of-the-Future-2014-15-FDI-Strategy-winners>, (15.04.2015).
- Frank, Dodd Dodd Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, U.S. Securities and Exchange Commission, (Çevrimiçi) <https://www.sec.gov/about/laws/wallstreetreform-cpa.pdf>, (03.06.2015).
- Fратиanni, Michele "The Evolutionary Chain of International Financial Centers."**The Changing Geography of Banking and Finance**, Springer US, 2009, ss. 251-276.

- Gelderblom, Oscar and Joost Jonker "Completing A Financial Revolution: The Finance Of The Dutch East India Trade And The Rise Of The Amsterdam Capital Market, 1595–1612", **The Journal of Economic History**, Sayı: 63, 2004, ss. 630-678.
- Genç, Mehmet **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2000.
- GLA A New Hub Airport for London and UK, Greater London Authority, (Çevrimiçi)
https://www.london.gov.uk/sites/default/files/AnewhubforLondon_part1.pdf, (01.07.2015).
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk **Yolu İstanbul'dan Geçen Kervan'ın Sarayları**, 2. Bs., İstanbul, İTO Yay., 2012.
- Griffith-Jones, S. "International Financial Markets: A Case Of Market Failure", *Development: Critical Concepts In The Social Sciences*, Sayı: 3, 2000
- Grunwald, Kurt and Joachim D. Ronall "Galata Bankerleri", Çev.Haydar Kazgan, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C.6 S.1, 1977, ss. 1-36.
- Gurieiev, Sergei and Aleh Tsyvinski **How the Great Reccession Contributed to Macroeconomics**, International Conference on Macroeconomics and Monetary Policy, Higher School of Economics, Moscow, 2012.
- Güran, Tevfik "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü (1973-1839)", İstanbul Üniversitesi **İktisat Fakültesi Mecmuası Ellinci Yıl Armağanı**, İstanbul, 1986, C. 44.
- Güran, Tevfik (Haz.) Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897, **Tarihî İstatistikler Dizisi** C. 5, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997.

- Haan, J., S., Oosterloo, D., Schoenmaker
European Financial Markets And Institutions, Cambridge University Press, 2009
- Herling, C. and C. Liljedahl
Canary Wharf – An Establishment of a Major Business District, **Unpublished Master Thesis**, Royal Institute of Technology, Department of Infrastructure Building and Real Estate Economics, Stockholm, 2005.
- Hvidt, M.
The Dubai Model: An Outline of Key Development-Process Elements In Dubai, **International Journal of Middle East Studies**, S. 41, ss. 389-417.
- Işıksal, Cavide
“Türkiye’de İlk Bankacılık Hareketi ve Osmanlı Bankası’nın Kurulması”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 10, 1968, ss. 64-97.
- İnalcık, Halil
“Galata”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.3, s.353.
- İnalcık, Halil
“İstanbul-Türk Devri”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 23, 2001.
- İnalcık, Halil ve Donald Quataert (Eds.)
Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914), C: 2, İstanbul, Eren Yay., 2004, C: 2.
- İTO
Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsaları, Yayın No: 2006-19 İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 2006.
- Joachim, Josef and L. Magpantay
Anatomy Of A Financial Center's Global Competitiveness In The Context Of Michael Porter's Model Of National Competitive Advantage: A Theoretical Analysis, Unpublished Dostoral Thesis, University Of Central Florida, Orlando, Florida, 2011

- Kafadar, Cemal "When Coins Turned Into Drops Of Dew And Bankers Became Robbers Of Shadows; The Boundaries Of Ottoman Economic Imagination At The End Of The Sixteenth Century", **Unpublished Doctoral Thesis**, Mcgill University, 1986.
- Kahya, Fatih "Osmanlı Devleti'nde Sigortacılığın Ortaya Çıkması ve Gelişmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Kala, Ahmet **İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Ticaret Tarihi 1**, İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997
- Kala, Ahmet "Mudârebe (Emek-Sermaye İş Ortaklığı)", (Çevrimiçi) [Http://Www.ıslampedi.Com/?P=8](http://www.ıslampedi.com/?P=8), (23.07.2015).
- Kala, Ahmet **İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Finans Tarihi I-II**, İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Kala, Ahmet "Osmanlı Esnaf Sisteminin Oluşması ve Yeniden Yapılanması Açısından İstanbul Esnaf Birlikleri", **İstanbul: İmparatorluk Başkentinden Megakente**, Ed. Yavuz Köse, Çev. Ayşe Dağlı, İstanbul 2011.
- Kala, Ahmet **Debbağlıktan Dericiliğe İstanbul Merkezli Deri Sektörünün Doğuşu ve Gelişimi**, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No: 27, 2012.
- Kala, Ahmet **İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri; İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları 1**, İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Kaminsky, Graciels Laura **Financial Centers: Lesson from History**, 50th Anniversary International Conference Central Bank of

Nigeria, 2009.

- Kara, Hakan Küresel Kriz Sonrası Para Politikası. Tcmb Çalışma Tebliği 1217, 2012
- Kaufman, G. G. **Emerging Economies and International Financial Centres**, Pacific Basin Financial Markets and Policies Conference, New York, 1999.
- Kaya, Süleyman “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, 2003
- Kaypak, Şafak Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:14, 2013
- Kazgan, Haydar **Galata Bankerleri**, İstanbul, Tarihçi Kitabevi, 1991.
- Kazıcı, Ziya “Ahîlik”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 1, 1988.
- Kimmel, L. J. vd. **Income and Affordability Study**. New York City Guidelines Board, 2012.
- Kindleberger, Charles P. **The Formation Of Financial Centers: A Study In Comparative Economic History**, Princeton Studies In International Finance No. 36, Princeton University, 1974.
- Kocabaşoğlu, Uygur **Türkiye İş Bankası Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001
- Koraltürk, Murat “Osmanlı Devleti'nde Şirketleşme, İlk Anonim Şirket ve Borsanın Kuruluşu”, **Osmanlı, C.3 İktisat**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.

- Koraltürk, Murat ve
Fatih Kahya **Mal Canın Yongasıdır: David M. Kohen
Kolleksiyonundan Belgelerle Osmanlı
İmparatorluğu'nda Sigortacılık**, İstanbul, Osmanlı Bankası
Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009.
- Küçükerman, Önder **Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika
“Feshane” Defterdar Fabrikası**, İstanbul, Sümerbank,
1988.
- Lang, G. **Lessons of the Financial Crisis for the
Attractiveness of European Financial Centers**, Center for
Europäische Wirtschaftsforschung GmbH, 2012.
- Laslett, Robert **London As A Financial Centre, *Revue D'économie
Financière***, Sayı: 57, 2000, ss. 59-60.
- Leighton-Boyce,
J.A.s.L., Smiths **The Bankers: 1658-1958**, London, National Provincial
Bank, 1958.
- Levich, Richard M. **International Financial Markets: Prices And Policies**,
Mcgraw-Hill Finance Series, 1998
- Levy-Leboyer,
Maurice **Les Banques Europeenes Et L'industrialization
Internationale Dans La Premiere Moitie Du Xixe Siècle**,
Paris, Presses Universitaires de France, 1964.
- Luo, R. **Shanghai As An International Financial Center -
Aspiration, Reality And Implication**, Undergraduate
Economic Review, 2012
- Mainelli, N. **“Global Financial Centres: One, Two, Three... Infinity?”**,
Journal Of Risk Finance, Sayı: 7.2, 2006
- Manav, Nursel **“Devlet-Banker İlişkileri Çerçevesinde Baltazzi Ailesi”**,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara
Üniversitesi, 2009

- Mayor of London Office **Growing the London Economy**, The Mayor's Press Release, Greater London Authority, 2012.
- Meyer, D.R. **Hong Kong as a Global Metropolis**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Milne, R. **London's Prime Position as a Financial Centre is Coming Under Increasing Attack**, Chartered Institute of Management Accountants, 2012
- Mishkin, Frederic S. **Money, Banking, and Financial Markets**, Yedinci Baskı, ABD, Pearson Education, 2007.
- Mishkin, Frederic S. and Stanley G. Eakins **Financial Markets And Institutions**, India Pearson Education India, 2006
- Mollan, S. and R. Michie **The City of London as an International Commercial and Financial Center Since 1900. Enterprise & Society**, Volume: 13, Number:3, 2012, ss. 1-50.
- Mollan, S. and R. Michie "The City Of London As An International Commercial And Financial Center Since 1900" **Enterprise & Society**, Cilt: 13 Sayı: 3, 2012, ss. 1-50.
- Müller-Wiener, Wolfgang "15-19. Yüzyılları Arasında İstanbul'da İmalathane ve Fabrikalar", **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, Yay. Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1992.
- Myers, Margaret G. **The New York Money Market Vol. I: Origins and Development**, New York, Columbia University Press, 1931 (reprinted 1971).
- Neal, Larry and Stephen Quinn "Networks of information, markets, and institutions in the rise of London as a financial centre, 1660–1720."

Financial History Review, Vol: 8, 2001, ss. 7-26.

New York State
Department of
Financial Services

Community Banking Report, New York, 2013.

Odabaşı, Zehra

Bir Ahi Dostu: Franz Taeschner –Hayatı ve Eserleri,
Ankara 2008.

ONS

Local Business Demographics Database, Office for
National Statistics, (Çevrimiçi)
<http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?newquery=Local+Business+Demographics+Database>, 2012

ONS

Local Business Demographics Database, Office for
National Statistics, (Çevrimiçi)
<http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?newquery=Local+Business+Demographics+Database>, 2012.

ONS

Local Profiles, Economic Context Theme, Office for
National Statistics, 2013

ONS

Second Estimate of GDP Dataset, (Çevrimiçi)
<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/naa2/second-estimate-of-gdp/q4-2014/tsd-second-estimate-of-gdp--q4-2014.html>,
(08.02.2015).

ONS

Local Profiles, Economic Context Theme, London,
Office for National Statistics Publication, 2013

Onur, G.

Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Raporu, T.C.
Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme
Etüd Merkezi, 2011.

Oxford Economics

**The Contribution Of Financial And Professional
Business Services To The City Of London, Greater**

London And UK Economics, Nisan 2011.

- Ökçün, A. Gündüz **İktisat Tarihi Yazıları**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 1997.
- Ökçün, A. Gündüz **Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1973.
- Önsoy, Rifat **Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1988.
- Özkan, İbrahim Enes “Osmanlı’dan Günümüze İstanbul Ekonomisi”, **Şehir ve Toplum**, C.1 S.1, İstanbul, Aralık 2014, ss. 26- 53.
- Öztürk, Serdar ve Bekir Gövdere Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:15 Sayı:1, 2010
- Pamuk, Şevket “In The Absence Of Domestic Currency: Debased European Coinage In The Seventeenth-Century Ottoman Empire”, **The Journal Of Economic History**, 1997, C. 57 S. 2, ss.342-381.
- Pamuk, Şevket **Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Panzac, Daniel “International And Domestic Maritime Trade In The Ottoman Empire During The 18th Century”, **International Journal Of Middle East Studies**, Vol. 24, No. 2, May, 1992, ss. 187-226.
- Park, Y. S. International Banking And Financial Centers, USA, Kluwer Academic Publishers, 2006, s. 36; Goetz Von Peter, "International Banking Centres: A Network Perspective", BIS Quarterly Review Working Paper, 2007

- Patrick, Hugh T. Financial Development And Economic Growth İn Underdeveloped Countries Economic Development And Cultural Change, 1966.
- Pauly, L. W. **Hong Kong's International Financial Centre: Retrospect and Prospect**, Hong Kong, Savantas Policy Institute, 2011.
- Perry, F.V. and S. S. Rehman Globalization of Islamic Finance: Myth or Reality?, **International Journal of Humanities and Social Sciences**, 2011, ss. 5-26.
- PWC , **Capital Markets in 2025: The Future Of Equity Capital Markets**, Price Waterhouse Coopers , 2012.
- Quataert, Donald **Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü**, 3. Bsk., Çev. Tansel Güney, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- Rodkey, F. S. "Lord Palmerston And The Rejuvenation Of Turkey, 1830-1841, Part II, 1839-1841", **Journal Of Modern History**, 1930, C.2 S.2, ss. 209-234.
- Rose, P. S. Money And Capital Market: The Financial System İn An Increasingly Global Economy, Texas, Business Publication Inc, 2006.
- Rowe, T.C. **Dubai Economic Outlook 2012, Power of Vision – Economic Development in an Uncertain World**. Rothschild Australia Limited, 2012.
- Sadjadpour, K. The Battle of Dubai: The United Arab Emirates and the U.S. – Iran Cold War, **The Carnegie Papers**, Carnegie Endowment for International Peace, 2011.
- Sahillioğlu, Halil Kuruluşta XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**,

İstanbul Üniversitesi, 1958.

Sahillioğlu, Halil “Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi, 1640-1740”, **Doçentlik Tezi**, İstanbul Üniversitesi.

Sahillioğlu, Halil “Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1700)”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 1978 (Özel Sayı), ss. 2-36.

Sassen, Saskia Global Financial Centers. Foreign Affairs, New York, Sayı: 78, 1999

Sayers, R. S. **Lloyds Bank in the History of English Banking**, Oxford, Clarendon, 1957.

Schenk, Catherine “Banks and The Emergence of Hong Kong as an International Financial Center”, **Journal of International Financial Markets, Institutions and Money**, Cilt: 12 Sayı:1, 2002, ss. 321-340.

Schenk, Catherine “Economic History of Hong Kong”, **EH.Net Encyclopedia**, ed. Robert Whaples, 2008

Seo, Bongman Geographies Of Finance: Centers, Flows, And Relations.Hitotsubashi Journal of Economics, Sayı: 52.1, 2011

SERPAM **İstanbul Bölgesel ve Uluslararası Finans Merkezi (İFM)**, Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2013

Smith, Dennis Mack **Italy, a Modern History**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1959.

Sophia, Mary Foreign Direct Investment Flows to Dubai, (Çevrimiçi) <http://gulfbusiness.com/2015/03/foreign-direct-investment-flows-dubai-reach-dhs28-6bn-2014/#.Vb4EYvPtmko>

(08.06.2015).

- Şahiner, Araks “The Sarrafs Of Istanbul: Financiers Of The Empire”,
Unpublished Master Thesis, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul
1995.
- T.C. Dubai Bilgi Notları – BAE Hakkında Genel Bilgiler, (Çevrimiçi)
Başkonsoloslugu <http://dubai.bk.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121565>,
(08.12.2014).
- Tağraf, Hasan Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin
Küreselleşme Sürecine Etkisi, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler
Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002
- Tarback, A. and C. **Dubai’s Legal System: Creating a Legal and**
Lester **Regulatory Framework for a Modern Society**, Dubai,
Motivate Publishing, 2009.
- The Economist Benchmarking Global City Competitiveness Report
Economist 2012, Citigroup, (Çevrimiçi)
Intelligence Unit http://www.citigroup.com/citi/citiforcities/pdfs/eiu_hotspots_2012.pdf, (05.06.2015).
- Thet, Chhiv Sok An Introduction to Financial Markets and Financial
Investments, Phnom Penh, 2014,
- Thobie, Jacques “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Sermaye”, **Tanzimattan**
Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. 3, İstanbul 1985.
- Toprak, Zafer , “Osmanlı Devleti’nde Para ve Bankacılık”,
Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,
İstanbul, Cilt 3, s.760.
- Toprak, Zafer **Türkiye’de Milli İktisat 1908-1918**, İstanbul, Doğan
Kitap, 2012.

Tschoegl, Adrian E.	"International Banking Centers, Geography, And Foreign Banks." Financial Markets, Institutions & Instruments Sayı: 9.1, 2000.
U.s. Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs	Wall Street Reform: Oversight Of Financial Stability And Consumer And Investor Protections, (Çevrimiçi) http://www.banking.senate.gov/public/index.cfm?FuseAction=Hearings.Hearing&Hearing_ID=84abcf3-9dd8-49ec-b5c0-2f75c618f075 , (18.10.2014).
WFE	Annual Query Tool, World Federation of Exchanges Database, (Çevrimiçi) http://www.world-exchanges.org/statistics , (08.09.2014).
WFE	Statistics, World Federation of Exchanges, (Çevrimiçi) http://www.world-exchanges.org/statistics , (21.07.2015).
Yee, J. C.	The Formation of American Financial Centers, Unpublished Doktral Thesis , 2006.
Yılmaz, Celali	Hava Oyunları Osmanlı Borsasında Finansal İşlemler , İstanbul, Scla Yayınları, 2011.
Yılmaz, H.	İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezleri İle Rekabet Düzeyinin Saptanmasına Yönelik Bir Çalışma, 10. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 28-31 Ekim 2010.
Yüksek Planlama Kurulu	İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı, (Çevrimiçi), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091002-9.htm , 08.07.2014.
Z/Yen Group	GFCI 17 Report, (Çevrimiçi) http://www.longfinance.net/images/GFCI17_23March2015.pdf , (20.07.2015).

Z/Yen Group The Competitive Position Of London As A Global
Financial Centre. Z/Yen Limited And Corporation Of
London, 2005

Z/Yen Group The Global Financial Centres Index 17, Z/Yen Limited
And Corporation Of London, 2015.